

Державний департамент України з питань виконання покарань
Інформаційно-консультативний жіночий центр
Швейцарська агенція з розвитку і співробітництва

ЖІНКИ І МАТЕРІ З ДІТЬМИ В УВ'ЯЗНЕННІ

Київ - 2007

Науковий редактор:

Н. Калашник

Відповідальний редактор:

О. Суслова

Авторський колектив:

О. Гужва

І. Дмитренко

Н. Костюк

В. Полоз

О. Савенок

О. Суслова та інші

Рецензенти:

О. Кулик

Г. Лактіонова

К. Левченко

О. Пометун

А. Чигрин

Дизайн і макет:

О. Москаленко

Видання здійснено за підтримки Швейцарської агенції з розвитку і співробітництва

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

ISBN 978-966-7272-82-1

© Державний департамент з питань виконання покарань України

© Інформаційно-консультативний жіночий центр

© Швейцарська агенція з розвитку і співробітництва

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Наталія КАЛАШНИК	7
заступник Голови Державного департаменту України з питань виконання покарань	
I. СТАНДАРТИ УТРИМАННЯ	
Алла ЧИГРИН	10
Заступник завідуючого секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин	
Катерина ЛЕВЧЕНКО	14
Президент Міжнародного жіночого правозахисного центру “Ла Страда – Україна”, народний депутат України V скликання, доктор юридичних наук	
СТАНДАРТИ УТРИМАННЯ	16
II. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ	
Олена ПОМЕТУН	38
Доктор педагогічних наук, професор	
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ	40
III. СТВОРЕННЯ/ПОКРАЩЕННЯ ПЕРЕДУМОВ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК І МАТЕРІВ З ДІТЬМИ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	
Галина ЛАКТІОНОВА	56
доктор педагогічних наук, ст.н.с. Інституту педагогіки педагогічної освіти та освіти дорослих	

Олександр КУЛИК	57
заступник голови відділу з питань сім'ї та молоді Головної служби соціально-економічного розвитку Секретаріату Президента України	
СТВОРЕННЯ/ПОКРАЩЕННЯ ПЕРЕДУМОВ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК І МАТЕРІВ З ДІТЬМИ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	58
МЕРЕЖА ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ УКРАЇНИ	69
ЗАКЛАДИ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКИХ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	73
ЖІНОЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ	75

Як і у всьому світі, в Україні кількість засуджених жінок у порівнянні з чоловіками є незначною. І хоча їхні основні потреби дуже відрізняються від потреб чоловіків, правила і регламенти виправних колоній практично не беруть цей факт до уваги.

Ситуація з вагітними жінками і матерями з дітьми в установах виконання покарань є ще складнішою. І неважко собі уявити, наскільки така ситуація є стресовою як для ще ненароджених дітей, так і для дітей, які живуть з матір'ю у виправній установі. Так вже склалося, що засуджені матері часто є головною чи навіть єдиною опорою для своїх немовлят і маленьких дітей. А чи замислюємося ми (суспільство), який величезний негативний вплив на таких дітей спричиняє перебування їхніх матерів в установах виконання покарань?

Багато засуджених жінок, які виростили у дитячих будинках чи соціально неблагополучних родин, не мають соціального (родинного) досвіду, материнських навичок, знань про те, як доглядати і виховувати дитину. Чи можливо час перебування жінок, зокрема, матерів з дітьми в ув'язненні, використати для покращення їх психологічного стану, для набуття корисного в соціальному відношенні життєвого досвіду і для збільшення шансів на їхню соціальну інтеграцію та подальшу ре-інтеграцію в суспільстві після звільнення.

Хоча засуджені жінки (особливо матері) вважаються вразливою групою засуджених, кримінально-виконавча система України досі не передбачає комплексних заходів для їх повної соціалізації.

Метою проекту «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні», який здійснюють Державний департамент України з питань виконання покарань разом з Інформаційно-консультативним жіночим центром за підтримки Швейцарської агенції з розвитку і співпраці, є належне піклування про жінок, які перебувають у виправних колоніях, з особливою увагою до матерів з дітьми.

Основні проблеми, на вирішення яких спрямовано проект, такі:

- У межах пенітенціарної системи, згідно з політикою відбування покарань жінки, матері з дітьми до сьогодні ще не вважаються вразливою групою з особливими проблемами і потребами.

- В установах Державної кримінально-виконавчої служби України не існує практики проживання матерів разом з дітьми як членів однієї родини.
- Після виходу з колонії жінкам з дітьми не надається допомога, хоча добре відомо, що після звільнення у жінок виникає більше, у порівнянні з чоловіками, проблем соціального та матеріального характеру.
- Не існує спеціальних навчальних програм для персоналу жіночих колоній.
- У проблематики “Жінки і матері з дітьми в ув’язненні” немає політичного лобі, і суспільство мало знає про цю проблему.

В цьому виданні подано огляд проблем і практик на час початку проекту. В його підготовці взяли участь як теоретики, так і практики, зокрема, працівники Державного департаменту України з питань виконання покарань, Чернігівського юридичного коледжу, колонії № 44, Інформаційно-консультативного жіночого центру, інші експерти.

I. СТАНДАРТИ УТРИМАННЯ

Наталія КАЛАШНИК,

заступник Голови Державного департаменту України
з питань виконання покарань,
доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України

Відомо, що економічні та соціальні негаразди вражають, насамперед, незахищені групи населення, серед яких особливе місце займають жінки.

Саме рівень та структура “жіночої” злочинності, а також ставлення до жінок, які потрапили у місця позбавлення волі, є своєрідним індикатором цивілізованості суспільства та держави, а умови їх тримання - надчутливим індикатором дотримання прав людини у місцях позбавлення волі.

Тому, предметом особливої уваги керівництва Департаменту є діяльність установ для засуджених жінок.

Слід зазначити, що у Кримінально-виконавчому кодексі України норми, що регламентують порядок виконання покарання стосовно жінок, а також неповнолітніх осіб, виділено в окремий розділ.

У реалізації державної політики у сфері виконання покарань особливе значення має забезпечення принципів гендерної рівності, дотримання міжнародних та національних норм поведіння із засудженими жінками.

Слід зазначити, що керівництвом Державного департаменту України з питань виконання покарань чимало робиться для забезпечення належного рівня житлово-побутових умов для засуджених жінок, їх харчування та медичного обслуговування.

За нашим переконанням, установи для засуджених жінок за умовами тримання повинні бути своєрідною візитною картою кримінально-виконавчої системи.

У теперішній час засуджені жінки відбувають покарання в 11 виправних колоніях, виправному центрі та Мелітопольській виховній колонії.

У зазначених установах виконання покарань, а також у лікувальних закладах тримаються 7,2 тисяч засуджених жінок, з них 113 - неповнолітні.

Діяльність персоналу установ виконання покарань для засуджених жінок має свою специфіку з огляду на необхідність врахування їх фізіологічних, статево-вікових та психологічних особливостей в умовах соціальної ізоляції.

Це стосується не лише форм і методів соціально-виховної та психологічної роботи, але й матеріально-побутового та медичного забезпечення засуджених жінок, організації виробництва, розпорядку дня тощо.

У жінок специфічні фізичні, фізіологічні та психологічні потреби, які дуже відрізняються від потреб чоловіків, але правила й регламенти установ виконання покарань (очевидно, керуючись вищезгаданими статистичними показниками) практично не беруть цей факт до уваги.

Однією з невідкладних проблем є забезпечення здоров'я засуджених жінок. Адже майже три чверті з них нині потерпають від інфекційних та інших хронічних захворювань.

І справа тут не тільки і не стільки в нестачі належних медикаментів. Важливу, якщо не першорядну, роль тут відіграють душевні і духовні фактори. Відомий латинський вислів "В здоровому тілі здоровий дух" слід доповнити не менш важливим судженням: тільки здоровий дух є запорукою здорового тіла.

На жаль, нормативи штатної чисельності медичних частин установ для засуджених жінок практично не відрізняються від установ для засуджених чоловіків. Практично для всіх установ є проблемним питання надання кваліфікованої гінекологічної допомоги.

Потрібні конкретні, науково обґрунтовані програми оздоровлення усіх засуджених, у тому числі й жінок, які враховували б як суто фізичні, так і духовні чинники. Подібні програми фізичного оздоровлення в установах пенітенціарної системи розроблені й широко впроваджуються у більшості європейських країн, але ми цей досвід ще використовуємо.

Важливим чинником підвищення мотивації засуджених до навчання є інтелектуалізація їх праці. Не є таємницею, що в пенітенціарних установах багато ручної праці, і особливо це стосується жінок. Тому потрібен поворот до більш інтелектуальної праці, перепрофілювання виробничої бази пенітенціарних установ на малі цехи, імпортне устаткування. А це передбачає нові додаткові знання, а отже, й підвищення рівня освіченості.

Тому, система професійного навчання в установах для засуджених жінок має враховувати не лише потреби власного виробництва, а насамперед - сучасного ринку праці.

Питання удосконалення практики виконання покарання стосовно засуджених жінок є одними з основних положень проекту Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, яку підготовлено на виконання розпорядження Президента України.

Зокрема, передбачено реалізацію комплексу заходів щодо розробки нової моделі установ для засуджених жінок та неповнолітніх, з тим щоб їх було

перетворено на цивілізовані заклади, що відповідають загальному рівню культури, суспільних цінностей та соціальних відносин.

Вітчизняний досвід та міжнародна пенітенціарна практика свідчать, що змінювати треба не лише форми та методи роботи з жінками у місцях позбавлення волі, але й організацію діяльності цих установ з тим, щоб за умовами розміщення та поводження вони не нагадували звичайні в'язниці.

Вельми важливо вивчити нові технології роботи з засудженими жінками в країнах Європейського співтовариства і, не відкладаючи на завтрашній день, активно впроваджувати їх у нашу практику, водночас враховуючи власний історичний досвід та специфіку, зокрема національну ментальність.

Важливе місце в цьому процесі має співпраця Державного департаменту України з питань виконання покарань та Швейцарська агенція з розвитку і співробітництва в Україні щодо впровадження на базі Чернігівської виправної колонії (№ 44) пілотного проекту “Жінки і матері з дітьми в ув'язненні”.

Алла ЧИГРИН,

Заступник завідуючого секретаріату
Комітету Верховної Ради України
з питань прав людини, національних меншин
і міжнародних відносин

Аналізуючи проект, слід, перш за все, відзначити його актуальність. На даному етапі в Україні відбувається процес реформування кримінально-виконавчої системи, вживаються заходи із створення служби пробації, приведення умов утримання засуджених та осіб, узятих під варту, у відповідність до вимог законодавства та європейських норм і стандартів.

Окрім цього, активно йде процес формування гендерної політики, інтегрування гендерної складової у всі сфери життя суспільства.

Цей проект поєднує у своїх цілях і завданнях удосконалення системи виконання покарань, ресоціалізацію цільової групи “Жінки і матері з дітьми в ув’язненні” через призму гендерних підходів до цієї проблематики.

По-друге, звертає увагу на себе комплексний підхід до реалізації визначеного проектом завдання, який полягає в аналізі чинного національного законодавства у сфері виконання кримінальних покарань, міжнародно-правових документів з виокремленням цільових груп та гендерних особливостей утримання ув’язнених, вивченні кращих зарубіжних практик у згаданій сфері під кутом зору основних завдань проекту.

Третя ключова позиція, яку варто виокремити – це повнота висновків та рекомендацій, запропонована авторами проекту. На мою думку, саме завдяки комплексному підходу до аналізу визначеної проектом проблеми автори проекту дійшли ґрунтовних висновків та рекомендацій, впровадження яких дозволить суттєво поліпшити стан справ у пенітенціарній системі щодо умов утримання жінок і матерів з дітьми та їх ресоціалізації.

Але чи не найважливішим є те, що цей проект підійшов до питання виконання покарань під таким кутом зору, який дозволяє викрити цілий пласт специфічних проблем. Тобто, можна сказати, що автори “копнули” дуже глибоко, або іншими словами - гендерне інтегрування застосоване на високому рівні, а не поверхово. Можна говорити, що здійснена гендерно-правова експертиза Кримінально-виконавчого кодексу, запропонований порівняльний аналіз національного законодавства у сфері виконання покарань із законодавством інших європейських країн, ставиться завдання проаналізувати практику виконання покарань.

Без сумніву можна віднести в актив авторів проекту те, що проект спонукає до подальшої діяльності. Саме завдяки наскрізному гендерному інтегруванню

в проєкті видно потребу проведення гендерно-правової експертизи чинного законодавства не лише у сфері виконання кримінальних покарань, а й у інших сферах суспільної діяльності. Зокрема, глибокий аналіз проблем ресоціалізації жінок та матерів з дітьми висвітлює необхідність перегляду норм Кримінального кодексу України, Сімейного кодексу України. Наприклад, наведу дві статті Кримінального кодексу

Стаття 79. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.

1. У разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку.

2. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, суд може покласти на засуджену обов'язки, передбачені у статті 76 цього Кодексу.

3. Контроль за поведінкою засуджених здійснюється органами кримінально-виконавчої системи.

4. Після закінчення іспитового строку суд, залежно від поведінки засудженої, звільняє її від покарання або направляє для відбування покарання, призначеного вироком.

5. У разі, коли звільнена від відбування покарання з випробуванням жінка відмовилася від дитини, передала її в дитячий будинок, зникла з місця проживання, ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, не виконує покладених на неї судом обов'язків або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення, суд за поданням контролюючого органу направляє засуджену для відбування покарання згідно з вироком суду.

6. Якщо засуджена вчинила в період іспитового строку новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

Стаття 83. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

1. Засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може звільнити від відбування

покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

2. Звільнення від відбування покарання застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

3. Контроль за поведінкою таких жінок здійснюється органом кримінально-виконавчої системи за місцем проживання.

4. Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання.

5. Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком.

6. Якщо в період звільнення від відбування покарання засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

I, зачитую статтю 107 Сімейного кодексу:

Стаття 107. Розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя.

1. Шлюб розривається державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя:

- 1) визнаний безвісно відсутнім;
- 2) визнаний недієздатним;
- 3) засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки.

2. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Очевидно, що норми, які вимагають наявності сім'ї і ставлять в залежність від цього звільнення від відбування покарання жінки, повинні кореспондуватись з нормами Сімейного кодексу, які дозволяють розірвати за спрощеною процедурою шлюб з подружжям, засудженим до позбавлення волі.

У зв'язку з цим, в перспективі слід працювати над розробкою змін в законодавстві, які на рівних включали б і батьків, і матерів в процес виховання дітей, якщо один з них відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

Підсумовуючи, слід сказати наступне: аналіз компоненту проекту “Міжнародні норми і практики для вироблення української моделі прийнятого виконання покарань і ресоціалізації цільової групи жінки і матері з дітьми в ув'язненні” дозволяє дійти висновку, що він актуальний, запропоновані підходи обґрунтовані, і головне - його реалізація матиме далекосяжні наслідки і потягне за собою подальші дії у законодавчому регулюванні, практичній діяльності на шляху реформування пенітенціарної системи з урахуванням гендерної проблематики.

Катерина ЛЕВЧЕНКО,

Президент Міжнародного жіночого правозахисного центру “Ла Страда – Україна”, народний депутат України V скликання, доктор юридичних наук

Проблема, яка аналізується в дослідженні - жінки і матері з дітьми в ув’язненні, є актуальною, складною та неоднозначною, що робить проведене дослідження цікавим і корисним для формування цивілізованої політики Української держави щодо виконання покарань.

Обраний дослідницями та дослідниками підхід, який вимагає від політиків та практиків гендерно-диференційованого, а не гендерно-нейтрального ставлення до проблеми, створює методологічні підстави для вдумливої та кропіткої роботи, яка, з одного боку, дає можливість забезпечити весь комплекс людських прав, що мають засуджені, а з іншого, враховувати їх гендерні особливості, застосовувати принципи гендерної адекватності. Тому не можна не погодитися з висновками дослідників про те, що “кримінально-виконавче законодавство не може не мати гендерного аспекту”.

В цьому плані також варто згадати й концепцію особливих прав, яка розробляється активно зарубіжними вченими-юристами, і яка знайшла своє застосування в Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Звернення дослідників до аналізу рекомендацій Ради Європи та інших міжнародних документів дає змогу розширити нормативно-правовий контекст розвитку державної політики щодо матерів та дітей в ув’язненні. Ця політика має бути спрямована не лише на врахування та забезпечення принципу гендерної рівності (конкретне наповнення якого ще не є досить зрозумілим в Україні), але й виконання зобов’язань держави щодо забезпечення та захисту прав дитини, відповідно до Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних та національних документів. Саме тому в тексті наводиться багато прикладів - статей різноманітних міжнародних документів, які формулюють принципи державних підходів до цієї проблеми.

Варта уваги й переконлива позиція авторів щодо необхідності дотримання гендерної рівності й по відношенню до чоловіків, оскільки українське кримінально-виконавче законодавство є гендерно-асиметричним, при чому в цій асиметричності “страждають” чоловіки.

Вважаю, що дослідження є цікавим, важливим та корисним як для фахівців пенітенціарної системи, так і представників громадськості, засобів масової інформації, соціальних працівників і т.п.

Висновки, рекомендації та побажання щодо подальшого дослідження, впровадження в життя його результатів та звернення до інших актуальних проблем, які є суміжними з тими, що аналізувалися.

1. В дослідженні згадуються три основні типи феміністичної думки (материнська чи соціальна, теорія формальної рівності, теорія дійсної рівності), під впливом яких формується міжнародна правова політика щодо жінок в ув'язненні. З моєї точки зору, доцільно було б надалі проаналізувати зміст кожної з них, виокремити їх особливості, характерні риси, суперечності між ними для вибору найбільш оптимальної позиції в українському контексті, оскільки вони мало відомі українському читачеві.

2. Теж саме стосується й аналізу принципу соціального натуралізму, який, до речі, критикується багатьма українськими вченими і є неоднозначним для використання.

3. Цікавим є проведений аналіз досвіду інших держав (Австралії, Камбоджі, Канади та Франції), щодо формування національних систем утримання жінок та дітей в ув'язненні, що є абсолютно новою інформацією, яка мало відома в Україні.

4. Оскільки законопроект щодо затвердження Національного плану дій по виконанню Конвенції ООН про права дитини не пройшов у Верховній Раді другого читання, вважаю за необхідне внести до нього рекомендації, які стосуються забезпечення прав дітей, які знаходяться з матерями в місцях позбавлення волі.

5. Пропоную провести окреме дослідження щодо застосування громадських робіт в якості альтернативного виду покарань. Громадським роботам приділяється увага в Рекомендаціях Ради Європи (№ 1469), про що йде мова на с.4. Ця проблематика стосується і чоловіків, і неповнолітніх. Вивчення потребуватиме як сама система впровадження громадських робіт, їх ефективності, виховної ролі, адекватної оплати за виконану працю, так і проблеми вдосконалення законодавства у цій сфері. Ця проблематика може вивчатися як в межах цього проекту, так і бути окремою проектною роботою.

6. Важливо також приділити увагу проблемі розділення осіб, які відбувають покарання на тих, хто відбуває покарання вперше та вдруге (і більше), для зменшення рецидивів злочинних проявів. Особливо важливо застосовувати цей принцип для жінок.

7. Не можна не звертати увагу й на проведення інформаційної політики для формування розуміння проблеми в суспільстві.

Стандарти утримання

ВСТУП

Державна кримінально-виконавча служба України має одну й ту ж саму мету у відношенні як до жінок, так і чоловіків, щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Проте ув'язнення жінок і чоловіків, як і інші аспекти нашого життя, відбуваються на тлі патріархатних стосунків.

Завданнями кримінально-виконавчого законодавства України, згідно з ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі - КВК), є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

Як видно з завдань, кримінально-виконавче законодавство не може не мати гендерного аспекту, оскільки воно стосується виконання покарань щодо засуджених осіб, серед яких є як чоловіки, так і жінки.

Жіноча злочинність зростає стрімкіше, ніж чоловіча. В структурі злочинів, які скоюють жінки, частішають вбивства чоловіків за насильство в сім'ї, пияцтво (50%), перевезення наркотиків (в основному, це одинокі жінки з дітьми з сіл, котрі від безвиході за мізерну плату погодилися цим займатися, отримавши згодом три – сім років ув'язнення), крадіжки (10%). За останні вісім років щороку звільняються від відбування покарання в середньому майже 5 тисяч жінок. Більшість з них на волі так і не знаходить свого місця: вони не мають куди повернутися після ув'язнення, втратили свої сім'ї та інші соціальні зв'язки, не мають достатньої освіти й кваліфікації для працевлаштування (не кажучи про негативне ставлення до них у суспільстві). До цього додається перелік хвороб, які вони отримують в місцях позбавлення волі: туберкульоз, ВІЛ/СНІД, соматичні хвороби, хронічні статеві хвороби¹.

¹ За що ж ти караєш її, молоду? „Соціальна політика” 05.08.2004

Протягом останніх десятиліть в країнах-членах Ради Європи теж можна спостерігати тенденцію щодо збільшення кількості жінок, яких позбавлено волі. Серед засуджених також збільшилася кількість жінок, які перебувають у стані вагітності або мають новонароджених чи малолітніх дітей, тому з метою захисту прав та гідності таких жінок в місцях позбавлення волі, а також забезпечення їм належних умов тримання, Рада Європи вживає всіх необхідних заходів, закликаючи держави-члени до поліпшення умов перебування цієї категорії осіб в пенітенціарних установах.

Хоча засуджені жінки (особливо матері) вважаються вразливою групою в'язнів, українська система покарань досі не передбачає комплексних заходів для їх повної ресоціалізації. Особливої уваги заслуговує проблема дітей, що перебувають в місцях позбавлення волі разом із своїми матерями. Дитина, не скоївши злочину, перебуває в місцях позбавлення волі разом з матір'ю чи відлучена від неї.

Для вибору найбільш сприятливих варіантів в інтересах дитини і матері ми маємо:

1. Дослідити рекомендації міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною.
2. Вивчити кращі практики інших країн.
3. Викласти положення, які регламентують стандарти поведіння згідно українського законодавства.
4. Підготувати висновки та рекомендації.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

Особливу увагу у рекомендаціях інституцій Ради Європи приділено питанню перебування у місцях позбавлення волі вагітних жінок та жінок, які мають неповнолітніх дітей. Необхідно спочатку зазначити, що таке питання було піднято на засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи, на якому було прийнято рекомендацію № 1469 (2000) щодо матерів та дітей в установах виконання покарань². Як зазначено у рекомендації, близько 100 000 жінок відбувають покарання в пенітенціарних закладах держав-членів Ради Європи, значна кількість молодих матерів та їхніх дітей віком до двох років перебувають у такій ситуації. Відповідно до дослідження експертів-психологів, діти, які перебувають разом з матір'ю в установах виконання покарань, мають певні труднощі з соціальною адаптацією, проблеми з розвитком особистості. Малюки, які народилися або перебували деякий час у місцях позбавлення волі, часто мають вади розвитку. Враховуючи негативні наслідки ув'язнення матерів разом з їхніми дітьми, Парламентська

² Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1469 (2000) – www.coe.int

асамблея Ради Європи рекомендує державам-членам забезпечити відбування покарання вагітним жінкам та молодим матерям таким чином, щоб запобігти покаранню у вигляді позбавлення волі (наприклад, виплата компенсації потерпілим, громадські роботи тощо), а також застосовувати позбавлення волі як міру покарання лише у випадках, коли такі жінки були визнані винними у вчиненні тяжких злочинів та становлять постійну небезпеку для суспільства. Державам-членам також рекомендовано забезпечити право відвідування дітей батьками, для того щоб дитина проводила більше часу з батьком та матір'ю.

Звісно, питання про можливість перебування немовлят разом з матір'ю в установі виконання покарання є проблемним, оскільки з одного боку установка безумовно не може бути належним середовищем для немовляти чи малої дитини, а, з іншого боку, примусове розлучення матерів і малолітніх дітей є вкрай небажаним. В таких випадках головною метою має бути благополуччя дитини, тобто будь-який передпологовий і післяпологовий догляд у місці позбавлення волі має дорівнювати догляду, який надається поза межами пенітенціарної системи. Якщо немовлята чи малі діти перебувають в установі виконання покарання, поводження з ними має бути під наглядом спеціалістів у сферах соціальної роботи, дитячого розвитку і медичних працівників. Основною метою має стати створення сприятливого для дитини середовища, вільного від видимих ознак перебування за ґратами, без брязкоту ключів і охоронців у формах. Необхідно подбати також, щоб у дітей, які зростають у в'язницях, нормально розвивались моторні та когнітивні навички, зокрема, їм треба виділити достатньо місця для ігор і фізичних вправ, а також, коли це можливо, дозволяти залишати заклад і дізнаватись про звичайне життя за його стінами.

Враховуючи наведене, можна сказати, що інституціями Ради Європи було розроблено детальні стандарти та практичні рекомендації щодо умов перебування жінок в місцях позбавлення волі, зокрема значну увагу приділено питанню перебування вагітних жінок та молодих матерів разом зі своїми маленькими дітьми у в'язницях. В таких випадках на першому місці має стояти благополуччя та інтереси дитини, тому державам рекомендовано вдосконалювати свою пенітенціарну систему та чинне законодавство таким чином, щоб враховувати як інтереси ув'язненої жінки та її малюка, так і виконувати приписи закону.

В жорсткій, закритій в'язничній атмосфері жінки є особливо вразливими. Досвід показує, що чоловіки (як персонал, так і засуджені) часто фізично, емоційно, сексуально ображають жінок-ув'язнених.

Інша проблема для жінки пов'язана з її роллю в сім'ї. Оскільки на жінках традиційно все ще лежить відповідальність за сім'ю та дітей, їхнє ув'язнення може потягнути за собою серйозні проблеми як для них, так і для їх сімей.

Через свою малу чисельність жінки часто потрапляють в допоміжні та не пристосовані для проживання будівлі за багато кілометрів від власної домівки.

Це ускладнює їх побачення з сім'ями та робить ці побачення більш матеріально витратними.

Одним із самих складних питань відносно ув'язнених жінок, це вирішити, наскільки можна дозволити матерям мати доступ до маленьких дітей, в тому числі до тих, що народжені під час перебування матері в ув'язненні. Місця позбавлення волі – це не самі здорові і підходящі місця для перебування дітей. Діти в пенітенціарній установі не одержують достатніх стимулів для нормального розвитку. Вони не можуть регулярно спілкуватися з людьми на волі та з іншими членами сім'ї.

З іншого боку, дослідження показали, що маленькі діти, яких насильно відділили від своїх матерів, мають проблеми з розвитком в довготерміновому плані. Було виявлено, що діти, розлучені із своїми матерями у віці до двох років, мали труднощі у стосунках з іншими в повсякденному житті, проявляли недостатню наполегливість, віру до інших, недостатню силу волі, нерішучість, страх бути покинутими та погану успішність в навчанні. Ці психологічні проблеми та недоліки в розвитку зазвичай залишаються з дітьми протягом всього їх життя.

В різних країнах застосовують різні підходи до цієї проблеми та дозволяють матерям мати при собі дітей до досягнення ними певного віку. В Швеції – до одного року; в Німеччині та Іспанії – до шести років; в Нідерландах – до чотирьох років; Португалії та Швейцарії – до трьох років; Фінляндії – до двох років і в Англії та Уельсі – до 18 місяців.

Установи виконання покарань передбачають спеціальні відділення для утримання жінок з їх малолітніми дітьми. Ці відділення мають забезпечити матерям та їх дітям домашню атмосферу, щоб допомогти розвитку дитини. Матері повинні мати можливість навідувати своїх дітей протягом дня та залишатися з дітьми на ніч. За можливості, персонал повинен організувати ясла чи забезпечити іншого роду догляд і можливість одержання освіти як для матерів, так і для дітей. Як матері, так і діти повинні мати можливість регулярних контактів з іншими членами родини.

Наведені нижче статті міжнародних документів дають досить повну картину того, на чому мають базуватися стандарти утримання жінок і матерів з дітьми від загального до конкретного.

Діти

“Кожна людина наділена всіма правами та всіма свободами, проголошеними цією Декларацією, без будь якої різниці, як то у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови... чи іншого положення”. (Загальна декларація прав людини, стаття 2).

“...Заходи, що застосовуються в межах закону і призначені спеціально для захисту прав та особливого статусу жінок, підлітків, старих,

хворих та інвалідів, не розглядаються як дискримінаційні”. (Зведення принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню чи ув'язненню в будь якій формі, стаття 5.2).

“Держави-сторони поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин”. (Конвенція про права дитини ООН, стаття 2.1).

“Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування”. (Конвенція про права дитини ООН, стаття 7.1).

“Держави-сторони забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною чи не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини”. (Конвенція про права дитини ООН, стаття 9.1).

“Держави-сторони докладають всіх можливих зусиль для того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки, або у відповідних випадках законні опікуни, несуть основну відповідальність за виховання та розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування”. (Конвенція про права дитини ООН, стаття 18.1).

“З метою гарантування та сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, держави-сторони надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними обов'язків з виховання дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ”. (Конвенція про права дитини ООН, стаття 18.2).

“Дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона повинні бути забезпечені як їй, так і її матері, включно з належним до пологовим і післяпологовим доглядом. Дитині має належати право на відповідне харчування, житло, розваги і медичне обслуговування”. (Декларація прав дитини ООН, принцип 4).

“Дитина для повного і гармонійного розвитку її особи потребує любові і розуміння. Вона повинна, якщо це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, в усякому разі, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості; малолітню дитину не слід, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, розлучати зі своєю матір’ю. На суспільстві і на органах публічної влади повинен лежати обов’язок здійснювати особливе піклування про дітей, що не мають сім’ї, і про дітей, що не мають достатніх засобів для існування. Бажано, щоб багатодітним сім’ям надавалась державна або інша допомога на утримання дітей”. (Декларація прав дитини ООН, принцип 6).

Жінки і матері з дітьми

“Жіночі установи повинні мати особливі приміщення для догляду за вагітними жінками та породіллями. Там, де це можливо, слід потурбуватися про те, щоб пологи проходили не в тюремному, а в цивільному шпиталі. Якщо ж дитина народжується в тюрмі, то про цю обставину не слід згадувати в метричному свідоцтві”. (Мінімальні стандартні правила поводження з ув’язненими ООН, правило 23.1).

“Там, де ув’язненим матерям дозволяється залишати немовлят при собі, потрібно передбачити створення ясел, укомплектованих кваліфікованим персоналом, куди дітей слід поміщати у періоди, коли вони не користуються піклуванням матері”. (Мінімальні стандартні правила поводження з ув’язненими ООН, правило 23.2).

“В установах, де утримуються як чоловіки, так і жінки, жіноче відділення має перебувати у віданні відповідальних співробітниць (персонал жіночої статі), в руках яких повинні знаходитись ключі, що відкривають доступ до даного відділення”. (Мінімальні стандартні правила поводження з ув’язненими ООН, правило 53.1).

“Співробітники чоловічої статі допускаються в жіноче відділення тільки в супроводі персоналу жіночої статі”. (Мінімальні стандартні правила поводження з ув’язненими ООН, правило 53.2).

“Турботу про жінок, що перебувають в ув’язненні, та нагляд за ними слід покладати тільки на персонал жіночої статі. Це не повинно, однак, заважати співробітникам чоловічої статі, зокрема лікарям і вчителям, виконувати свої професійні обов’язки в жіночих установах та у відведених для жінок відділеннях інших установ”. (Мінімальні стандартні правила поводження з ув’язненими ООН, правило 53.3).

Окрім згаданих вище, перебування матерів з дітьми в ув’язненні унормовано прямо чи опосередковано в наступних міжнародних нормативно-правових актах:

- Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- Рекомендація Ради Європи R (98) 7 щодо етичних і організаційних аспектів охорони здоров'я у тюрмах;
- Матері і діти у тюрмах – Рекомендація # 1469 (2000) Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- Європейська конвенція про запобігання тортурам чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТРИМАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ

Як видно з наведених вище документів, жінки і діти визнаються такими, що мають особливі потреби, а тому вимагають певних умов, пов'язаних з існуванням таких потреб.

Особливі потреби дітей впливають з Конвенції про права дитини, яка обґрунтовує їх тимчасовими обмеженнями, пов'язаними з тим, що “дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження”.

Особливі потреби жінок можуть базуватися на різних засадах – як на материнській теорії, яка детермінує роль жінки її фізіологічною функцією матері і тому потребує захисту, коли вона готується чи виконує цю функцію, так і на, так званому, принципі соціального натуралізму. Принцип соціального натуралізму полягає в тому, що поряд із фізичною і біологічною формами природи визнається й існування соціальної її форми, яка є вищою формою розвитку фізичної та біологічної форм природи³. З цього принципу випливає, по-перше, що біологічну відмінність між чоловіком і жінкою неможливо усунути соціальним вирівнюванням, а по-друге, соціальну рівність чоловіка і жінки не можна порушувати через біологічні відмінності⁴.

Утримання жінок в місцях позбавлення волі знаходиться під впливом трьох типів феміністичної думки:

- материнська чи соціальна;
- теорія формальної рівності;
- теорія дійсної рівності.

³ Костенко О.М. Принцип соціального натуралізму та його значення для юриспруденції і кримінології// Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. - № 1 (5). – С. 129 – 134. Цит. по Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України. Гендерна експертиза. – 2004. с. 55 – 56

⁴ Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України. Гендерна експертиза. – 2004. с. 55 – 56

Ці три типи феміністської думки призвели до двох стратегій ставлення до жінок в ув'язненні:

- ставлення до жінок однаково в правоохоронних органах і системі виконання покарань;
- різне ставлення у пів-відокремленій системі⁵.

Принцип соціального натуралізму при його застосуванні в гендерній проблематиці дає можливість сформулювати так званий принцип гендерної адекватності, згідно з яким біологічні особливості чоловіка і жінки не повинні нівелюватися у праві шляхом створення привілеїв чоловікам чи жінкам, а мають ураховуватися шляхом забезпечення адекватності ставлення суспільства до природних особливостей чоловіка і жінки. Зокрема, здатність жінки народжувати дітей не потребує створення привілеїв для жінки, а лише потребує адекватного ставлення суспільства до цієї здатності. Це ж стосується й певних особливостей біологічної конституції чоловіків⁶.

Що ж стосується гендерного значення вагітності, то названі вище обмеження в застосуванні до вагітних таких видів покарань, як громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі, довічне позбавлення волі, є виправданими. Очевидно, що чоловіки такого обмеження мати не можуть. Однак проблема забезпечення гендерної рівності виникає у випадках, якщо чоловіки (так само як і жінки), яких засуджують, перебувають згідно з чинним трудовим законодавством у відпустці по догляду за дитиною або мають дітей віком до 7 років у випадку, коли їм призначається арешт; чи мають дітей віком до 14 років у випадку, коли їм призначається обмеження волі. У цих випадках гендерна рівність порушується. Якщо наведені вище винятки у призначенні певних видів покарань щодо жінок виправдовуються інтересами захисту дітей, то такі самі винятки слід зробити і стосовно чоловіків. Такий підхід у реалізації гендерної рівності у кримінальному праві був би більш послідовним.

КРАЦІ ПРАКТИКИ ІНШИХ КРАЇН

Маленькі діти, що живуть у в'язниці із своїми засудженими батьками, “формально кажучи”, не позбавлені волі за скоєння правопорушення чи злочину. На практиці більшість маленьких дітей, що живуть в установах виконання покарань, не мають ніякого іншого вибору. За відсутності кращих рішень з організації піклування про дітей, батьки вибирають, щоби діти залишалися з ними.

⁵ Unintended consequences of feminism and prison reform. Correctional Service Canada, vol. 6, # 1 цит. за Суслєва. О. Гендерна проблематика в пенітенціарній системі України й рекомендації щодо майбутніх стратегій – <http://empedu.civicua.org>

⁶ Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України. Гендерна експертиза. – 2004. с. 57 – 58

Дорослі обирають утримання дітей в установі, якщо дозволяє влада (чи в деяких випадках соціальні працівники чи судова влада), яка вирішує, можна їм залишитися чи ні. Незалежно від того, як і ким приймається рішення, якщо дитині дозволено бути разом із засудженою матір'ю, то в'язниця стає її домішкою. В деяких країнах для матерів з маленькими дітьми організується житло спеціально, але в багатьох інших діти просто живуть в тій же камері.

Кількість маленьких дітей, що живуть із своїми матерями в установах виконання покарань в усьому світі, просто не реєструється. Статистика тюремного населення в світі, що наведена декількома міжнародними організаціями, не показує де є ці діти.

Намагаючись зайнятися становищем ув'язнених матерів та їх дітей в місцях позбавлення волі, деякі країни почали приймати політичні директиви з реалізації програм, що відповідають їх специфічним потребам. В цьому розділі наводяться чотири приклади стратегій стосовно немовлят і маленьких дітей, що живуть в тюрмах, виданих відповідними виконавчими органами в таких країнах як: Австралія, Камбоджа, Канада та Франція.

Розглянемо приклад практик за країнами.

Австралія

Управління тюрмами належить до сфери відповідальності Міністерства юстиції. Саме Міністерство юстиції видало політичну директиву “Засуджені матері/первинні опікуни та їх діти”.

“Мати” чи “головний опікун” (Директива визначає “головного опікуна” як особу чоловічої чи жіночої статі, що відповідає за опіку чи піклування про дитину чи дітей.), засуджена/ний чи під слідством, можуть запросити дозволу від суперінтенданта тюрми на те, щоб утримувати дитину при собі в тюрмі. Суперінтендант (начальник установи) оцінює заяву та дозволяє матері чи головному опікуну залишити при собі дитину за рекомендацією “Педіатричного комітету”, що складається з керівного персоналу тюрми, вільнонайманого персоналу, няні чи медичного працівника та Помічника Суперінтенданта по роботі з ув'язненими. Представника Департаменту служб сім'ї та дітей можуть попросити бути присутнім на Комітеті чи/або надати письмову рекомендацію, якщо Суперінтендант вважатиме за доцільне. Ув'язнена/ний, що бажає щоб її/його діти жили разом з нею/ним, подає заяву на ім'я Суперінтенданта. Бланк заяви указує, що “Для вашої дитини створюються умови, щоби вона жила з вами в тюрмі, тому що в даний час вважається, що це буде відповідати найкращим інтересам дитини і не суперечити режиму та управлінню тюрмою”. Якщо засудженій/ому буде дозволено мати свою дитину при собі, вона/він повинні підписати контракт про те, що вона/він приймають умови та повну відповідальність за турботу про дитину

та що вона/він інформовані про обмеження, які можуть бути застосовані (такі, як, наприклад, утримувати дитину тільки в зоні ясел; організація догляду на той час, коли ув'язнений/а залишає тюрму з медичних чи інших причин; термінове медичне втручання, якого може потребувати дитина). Засуджені можуть також звернутися за дозволом, щоб діти, що живуть за межами тюрми, могли залишатися на ніч з ними.

Дітям дозволяється проживати в тюрмі зі своєю матір'ю, як правило, до віку 12 місяців. Діти дошкільного віку можуть залишатися на ніч та, за виключних обставин, старші діти також. Мати чи “головний опікун” можуть також звернутися за дозволом залишатись на ніч чи мати додаткові дні чи побачення для своєї дитини. В політичних документах ясно вказується на те, що батько може бути визнаним як “головний опікун” і таким чином може просити дозволу, щоб дитина жила з ним, чи про одержання дозволу на денні побачення. Стосовно дитини, що живе в тюрмі, головні аргументи при розгляді такого дозволу – комфортність та статус дитини в ув'язненні, а також наявність спеціально призначених дитячих приміщень в тюрмі.

В Австралії політика визнає необхідність спеціального тренінгу для тюремного персоналу та вимагає, щоб Суперінтендант “забезпечив, щоб методи, що застосовуються тюремним персоналом при роботі з матерями та головними опікунами дітей, були прийнятними а, в разі необхідності, міг організувати додаткову підготовку. Підготовка та консультації дітям і матерям надаються через служби соціального забезпечення.

Політика не встановлює ніякого конкретного механізму нагляду за матерями з дітьми – учасниками і учасницями Програми “Мати-Дитина” чи/або оцінки впливу ув'язнення на дітей. В політиці згадується тільки (в медичному розділі), що має здійснюватись нагляд, під час перебування дитини, місцевою медичною сестрою.

Канада

Управління тюрем підпорядковане Виправній Службі Міністерства громадської безпеки та готовності до надзвичайних ситуацій. Директива “Інституціональна програма “Мати-Дитина”” була видана Комісаром Виправної Служби Канади як керівництво з реалізації програми для начальників виправних установ. “Мета Програми “Мати-Дитина” - забезпечити механізми, які стимулюють і сприяють стабільності і безперервності стосунків дитини з матір'ю. Найкращі інтереси дитини, у тому числі фізичний, емоційний і духовний добробут дитини – переважне питання при прийнятті рішень стосовно участі в Програмі”.

Матері можуть брати участь в програмі “Мати-Дитина”, а їх діти можуть жити в установі весь час або частково – під час вихідних чи

святкових днів, шкільних канікул. Визначення “мати”, наведене в директиві, розповсюджується також на “законного опікуна”, означаючи, що батько, а також мачуха чи будь-яка інша особа, чоловічої чи жіночої статі, відповідальні за опіку над дитиною, можуть звернутися за дозволом. В Канаді, “особа, що приймає рішення” з прийняття до програми, контролює її хід та припиняє участь в ній – це начальник установи. Коли ув'язнена чи ув'язнений подають запит на право участі в програмі, органи соціального забезпечення дитини просять надати в письмовому вигляді висновок про те, чи відповідає участь у програмі найкращим інтересам дитини. Якщо вони не в стані надати такий висновок, начальник установи звертається з проханням провести таку оцінку до спеціаліста з догляду за дітьми чи до дитячого психолога. Для того, щоби матері були прийняті до програми, вони мають відповідати всім необхідним вимогам (вік дитини має бути відповідним, вони самі мають перебувати на загальному чи посиленому режимі, знаходитись в установі, що пропонує таку програму) та заповнити заяву відповідної форми (це стосується і жінок, що збираються народжувати під час перебування у тюрмі). З політичних документів не ясно, чи може жінка, що перебуває в установі, яка не пропонує таку програму, звернутися з проханням про переведення її до іншої установи. Заяву розглядає рада програми, яка готує доповідь, що містить інформацію про вік дитини, та підтверджує статус опікунства, а також робить оцінку розміру втрат для дитини, батьківських спроможностей матері, стосунків матері і дитини та стосунки матері з її іншими дітьми, враховує досвід попередньої поведінки та здоров'я дитини, відмічає бажання самої дитини. Після одержання позитивної відповіді мати повинна підписати Батьківську Угоду, яка встановлює термін та умови програми. Матері повинна бути надана можливість звернення до юриста за консультацією (за її власний рахунок) до того, як вона підпише угоду. Додаткові умови до Батьківської Угоди можуть бути встановлені, якщо того вимагає оцінка, по рекомендації Ради Програми, та за погодженням начальника установи.

Жінки, засуджені за злочин, що пов'язаний з дитиною, не мають права брати участь в програмі, якщо психіатричне обстеження не визначить, що ув'язнена не представляє небезпеки для дитини. Психіатричне обстеження проводиться психіатром, що обирається Регіональним Директором Виправних Служб після консультації з органами соціального забезпечення дітей.

Верхня вікова межа для постійного проживання дитини в тюрмі – чотири роки (до четвертого дня народження), а для часткового – дванадцять років (до тринадцятого дня народження). У виняткових випадках заступник Комісара може встановити альтернативні вікові обмеження.

Політична директива Канади не говорить про те, у відношенні скількох дітей, за один раз, матері можуть звернутися за дозволом про спільне проживання, повністю чи частково, так що це можна інтерпретувати як відсутність будь-яких обмежень на рахунок цього.

В Канаді начальник установи має забезпечити, щоб персонал пройшов курс підготовки (у представників служб з громадських робіт, в агенціях чи в межах Програми “Мати-Дитина”) батьківським навичкам, питанням безпеки дітей та прийомам роботи з тими особами, які підозрюються в знущанні над дитиною чи зневажливому ставленні до дитини.

Тюремний персонал відстежує виконання матерями Батьківської Угоди, стосунки між матерями та дітьми, добробут дитини та відповідає за роботу відділень матері та дитини. Рада Програми “Мати-Дитина” розглядає справу кожних матері та дитини, учасників програми, після одного місяця від початку програми і в подальшому кожні шість місяців з тим, щоби пересвідчитись, що участь їх у програмі продовжує відповідати найкращим інтересам дитини. Начальник установи також звітує з виконання програми та з будь якої іншої ситуації, яка впливає на добробут дитини перед Заступником Комісара у справах жінок, принаймні, один раз на місяць. Директива передбачає, що співробітники і співробітниці зобов’язані повідомляти про будь-яку підозру поганого ставлення в органи соціального добробуту дитини та поліцейській владі. Заступник Комісара у справах жінок також відповідає за проведення періодичних оцінок програми.

Камбоджа

Тюремна адміністрація знаходиться під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ, органу, що видав Прокламацію “Адміністрація тюрем”, яка містить розділ про дітей та жінок-ув’язнених. Циркуляр із “Спілкування з жінками-заарештованими та ув’язненими, що живуть з дітьми” виданий Міністерством соціальних дій, праці та у справах ветеранів (МСДПСВ), дає інструкції для Муніципально-провінційного інспекційного офісу з соціальних дій, праці та у справах ветеранів. Міністерство соціальних дій, праці та у справах ветеранів – це відомство, що відповідає за управління державними центрами для сиріт та дітей, залишених батьками.

Відповідно до Прокламації Міністерства внутрішніх справ, мати є тією людиною, яка вирішує, чи залишиться дитина жити з нею, і не існує ніякого внутрішнього процесу одержання дозволу, який би залишав місце для застосування своїх повноважень в цьому відношенні директорам тюрем. Однак, відмічається, що “в випадках, коли дитина чи діти не можуть жити в тюрмі, наприклад, коли мати дуже хвора, щоб належним

чином турбуватися про них... начальник тюрми повинен забезпечити дотримання найкращих інтересів дитини, організувавши через відповідне міністерство чи родичів турботу та безпечне перебування дитини за межами тюрми. Начальник тюрми повинен повідомити Департаменту тюрем про вжиті заходи стосовно дитини чи дітей. Начальники тюрем є тими особами, які мають право вирішувати, чи може мати піклуватися про свою дитину. Циркуляр МСДПСВ із свого боку просуває ідею відлучення дитини від матері з її дозволу та “дозволу” тюрми з тим, щоб дозволити їм жити в надії та щасті за межами тюрми”. Не існує ніякого механізму чи процесу, який би забезпечував дотримання права дитини не бути розлученою із своїми батьками. В Циркулярі відзначається, що це знаходиться в їхній компетенції - “розлучати з матір’ю дітей, щоб дозволити їм жити із своїми сім’ями, близькими родичами чи в центрах порятунку, за згодою матері та відповідно до фактичних обставин”. Він передбачає, що немовлята мають бути відлучені від матері після досягнення ними віку шести місяців, а за особливих обставин, навіть до досягнення ними цього віку. Прокламація Міністерства внутрішніх справ, однак, передбачає, що “дитина або діти можуть жити з матір’ю в тюрмі до шестирічного віку”. На відміну від циркуляру МСДПСВ, прокламація МВС вказує на те, що діти можуть залишатися із своєю матір’ю. Вона також говорить про “дитину або дітей”, що означає, що з матір’ю в засудженні може залишатися більше, ніж одна дитина.

Відповідно до Прокламації МВС, від тюремного персоналу не вимагається проходження спеціалізованих курсів з догляду за дітьми та не зазначається, що вони мають проходити тренінг з прав людини (чи прав дитини). Однак від усіх тюремних офіцерів вимагається, щоби вони були навчені основним навичкам надання першої допомоги та проходили кожні три роки перепідготовку.

Прокламація МВС тільки згадує про відповідальність начальника тюрми представляти рапорт в тюремний департамент про те, які заходи вживаються відносно дитини або дітей, що знаходяться в тюрмі з матерями. Прокламація не передбачає будь-якого моніторингу ситуації матерів та дітей і того, як має проводитись оцінка впливу, який має тюремне ув’язнення на дітей. Тюрми повинні бути відкритими для інспекцій, які можуть проводитись представниками Короля, членами Національної Асамблеї, представниками Міністерства внутрішніх справ., Міністерства юстиції, суддями чи прокурорами, Муниципальними Провінційними Губернаторами та будь-якою іншою особою чи організацією, уповноваженою Начальником Департаменту Тюрем. Соціальні органи – МСДПСВ – не зазначені серед органів, уповноважених інспектувати тюрми та умови утримання матерів і

дітей. Зі свого боку циркуляр визначив “Інспекційний Офіс соціальних дій, праці та у справах ветеранів” для того, щоб той підтримував контакти з муніципальними/провінційними прокурорами та обговорював необхідні умови співробітництва з тюрмами, запитував письмові повноваження від прокурорів та інформував тюрми про свої цілі та обов’язки, “щоби вивчати умови утримання дітей та матерів і обговорювати з офіційними особами, що очолюють тюрми, створення програми в залежності від дійсної ситуації” та “контактувати з різними установами для задоволення потреб дітей, наприклад, лікарнями, місцевою владою, школами та т. ін.”. Циркуляр МСДПСВ також передбачає, що соціальні працівники “повинні утримувати всі справи матерів в секреті” та, на виконання інструкції циркуляру, Інспекційний Офіс “має надавати в Міністерство на регулярній основі звіти про свої дії та досягнення”.

Франція

Тюремна адміністрація перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції, яке видало циркуляр “Les conditions d’accueil des enfants laissés auprès de leur mère incarcérée”. Циркуляр адресований пенітенціарним службам, директорам та начальникам пенітенціарних установ, а також Першим Президентам, Генеральним прокурорам, Президентам Трибуналів Першої інстанції та Прокурорам Республіки.

Тільки матері можуть вирішувати, чи утримувати їм при собі дитину в тюрмі. Не судові органи, ні тюремна адміністрація не можуть його опротестувати. Коли мати вирішує залишити дитину при собі, вона просто повинна направити письмове повідомлення про своє рішення на ім’я начальника установи, який повинен потурбуватися про те, щоб вона та її дитина були поміщені в установу, де є умови, необхідні для проживання матерів з дітьми. Мати може також у будь-який час вирішити, чи відмовитися їй від того, щоб дитина продовжувала жити з нею в тюрмі. З цією метою вона також повинна інформувати керівника пенітенціарної установи.

Керівні принципи, представлені у відповідному циркулярі, нагадують норми звичайного права захисту дітей та вказують на компетенцію соціальних і санітарних механізмів застосовувати дії на благо сімей та дітей, а також для поваги “батьківського авторитету” батьків. Вікова межа, до якої діти можуть залишатися у в’язниці – вісімнадцять місяців (Кримінально-процесуальний кодекс, ст. D401). Однак деякі виправдані винятки можливі (як правило, до двохрічного віку) з дозволу Регіонального Директора Тюремної Служби на прохання матері і за рекомендацією Консультативної Комісії, яка скликається з цією

метою. Консультативна Комісія, зазвичай, складається з Регіонального Директора Пенітенціарної Служби чи його представників, психіатра, педіатра, закріплених за тюремною службою для захисту матерів та дітей, психолога і начальника установи, в якій мати відбуває покарання, та соціального працівника.

Тюремний персонал, приписаний до відділень установи, призначених для утримання матерів та дітей, в доповнення до своїх обов'язків із забезпеченню безпеки повинен спостерігати за стосунками матері та дитини, надавати будь-яку інформацію на вимогу матері, зміцнювати сімейні зв'язки. Вітається використання зв'язків із зовнішнім світом і надання допомоги матері та дитині та пропонується також використання добровільних помічників. Заохочується полегшений доступ тюремного персоналу до спеціальних курсів з догляду за маленькими дітьми.

Ніякого внутрішнього механізму моніторингу створено не було та/або він не описаний в циркулярі. Циркуляр, тим не менш, передбачає, що судові органи та тюремна адміністрація можуть, у виняткових випадках – в ситуаціях ризику для здоров'я, безпеки та моральності дитини – опротестувати рішення матері залишити при собі дитину. Прокурор (Procureur de la Republique) має бути проінформований будь якою особою, якій стане відома така ситуація, та у випадку надзвичайної ситуації він/вона може вирішити тимчасово помістити дитину у тимчасове місце проживання або в центр та привернути увагу Судді у справах неповнолітніх та дітей ('Juge des enfants').

ПОЛОЖЕННЯ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ЗГІДНО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З метою впровадження проекту “Жінки, матері з дітьми у в'язниці” проаналізовано стан законодавства України, яке регулює порядок і умови відбування покарання засуджених – жінок, матерів з дітьми в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Аналіз свідчить про те, що в даний час порядок і умови відбування покарання зазначеною категорією осіб регулюється Кримінально-виконавчим кодексом України і відомчими нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та здійснюється у відповідності до:

- Конституції України;
- Кримінального кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 5 квітня 2001 року;

- Кримінально - процесуального кодексу України, прийнятого Верховною Радою УРСР 28 грудня 1960 року;
- Кримінально - виконавчого кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 11 липня 2003 року;
- Закону України “Про застосування амністії в Україні”, прийнятого Верховною Радою України 1 жовтня 1996 року;
- Закону України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України”, прийнятого Верховною Радою України 23 червня 2005 року;
- Указу Президента України від 12 квітня 2000 року № 588 “Про Положення про порядок здійснення помилування”;
- Указу Президента України від 31 липня 1998 року № 827 “Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань”.

У даний час сформовано систему законодавчих норм спрямованих на покращення умов відбування покарання вагітних жінок, матерів - годувальниць і жінок, які мають дітей віком до трьох років, які знайшли своє відображення у гуманних положеннях міжнародних стандартів з прав і свобод людини. Зокрема реалізовані гуманні положення ст. 25 Загальної декларації прав людини про те, що материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу, та ч. 3 ст. 51 Конституції України, яка проголосила, що материнство, батьківство та дитинство охороняються державою.

Характеризуючи Кримінально-виконавчий кодекс, слід зазначити, що в цілому в переважній більшості норм він базується на принципах рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Це стосується норм, для яких не мають значення відмінності між жінками і чоловіками. Однак у випадку, коли такі відмінності мають значення, ситуація відмінна.

Так важливим для забезпечення гендерної рівності засуджених обох статей є положення п. 4 ст. 6 цього кодексу. У ньому, зокрема, підкреслюється, що засоби виправлення і ре-соціалізації засуджених застосовуються з урахуванням особистості засудженого. Це слід тлумачити таким чином, що засоби виправлення і ре-соціалізації мають вибиратися залежно від того, ким є засуджений чи засуджена: чоловіком чи жінкою. Це положення, надаючи можливість вибирати такі засоби виправлення і ре-соціалізації, які були б адекватними статі засуджених, реалізує тим самим гендерну справедливість через гендерну адекватність.

Ще одним положенням, яке забезпечує гендерну рівність засуджених, є положення ч.1 ст.7 КВК, яке встановлює, що “держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ре-соціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку”. Аналіз цієї норми дає підстави для висновку, що вона

створює необхідні можливості для забезпечення гендерної рівності, в тому числі через адекватне ставлення до осіб чоловічої і жіночої статей у процесі виконання покарань і ре-соціалізації⁷.

Спеціального дослідження заслуговує глава 21 КВК, яка називається “Особливості відбування покарання у вигляді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми”.

У нормах статті 141 Кримінально-виконавчого кодексу України викладені положення, де передбачено, що при виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі необхідності організуються будинки дитини. Засуджені жінки, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п’яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть поміщати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. У будинках дитини забезпечуються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Засуджені жінки можуть спілкуватися із своїми дітьми у вільний від роботи час без обмежень. Очевидно, що ці положення не можуть викликати сумнівів щодо їх гендерної адекватності.

Проте, в ч. 4 цієї статті сформульоване правило такого змісту: “Діти засуджених жінок за згодою матері можуть передаватися її родичам чи за згодою матері та за рішенням органів опіки і піклування – іншим особам...” На нашу думку, це положення порушує гендерну рівність тим, що передбачає передачу дитини за згодою лише одного із батьків – матері, а батько, таким чином, дискримінується, бо врахування його згоди не передбачено. Очевидно, ця гендерна нерівність має бути усунута⁸.

Матері-годувальниці і вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) у кількості й асортименті, які визначаються медичним висновком.

Засуджені жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років у випадках, коли до них не застосовується звільнення від відбування покарання відповідно до статті 83 Кримінального кодексу України, направляються адміністрацією виправної колонії для дальшого відбування покарання у виправну колонію, при якій є будинок дитини.

Діти засуджених жінок за згодою матері можуть передаватися її родичам чи за згодою матері та за рішенням органів опіки і піклування - іншим особам або після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

⁷ Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України. Гендерна експертиза. – 2004. с. 115

⁸ Там же, с. 120

Якщо у матері дитини, яка досягла трирічного віку, не відбула частина строку покарання не перевищує одного року і вона сумлінно виконує свої материнські обов'язки, перебування дитини в будинку дитини може бути продовжено адміністрацією виправної колонії до звільнення матері. У разі злісного порушення матір'ю вимог режиму відбування покарання рішення про продовження перебування дитини в будинку дитини може бути скасовано.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки

1. В законах і підзаконних актах відносно відбування покарання надаються переваги вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, чого не можна сказати про чоловіків, які мають дітей. Це стосується

- норм розміщення в камерах;
- тривалості прогулянок;
- права не бути направленими до карцеру;
- можливості не бути позбавленими права купувати продукти харчування і одержувати передачі або посилки;
- заборони застосовувати заходи фізичного впливу, крім вчинення ними групового нападу, що загрожує життю або здоров'ю працівників місця попереднього ув'язнення або інших осіб, чи збройного опору;
- норми харчування;
- права купувати в магазині продукти харчування і першої необхідності не менше чотирьох разів на місяць на відміну від загально дозволених двох разів.

3. Існують окремі положення, які стосуються невагітних жінок і жінок, які не мають при собі дітей:

- забороняється застосування гамівної сорочки;
- не допускається застосування зброї у разі втечі з під варти.

4. Позбавлення волі, безперечно, впливає на чоловіків, жінок та дітей по різному. Але, дуже часто маленькі діти, що самі не беруть участі у скоєнні злочину, також безпосередньо перебувають під впливом позбавлення волі свого головного опікуна, зокрема, більш за все на них впливає, коли волі позбавляється їх мати. Для дітей позбавлення волі головної людини, яка про них турбується, може призвести до позбавлення волі для них самих, оскільки вони змушені (в силу обставин) йти зі своєю матір'ю в місце позбавлення волі. Деякі діти народжуються, доки їх мати знаходиться в ув'язненні, і ми бачимо що в усьому світі загальноприйняте дозволяти, щоби (принаймні) немовлята залишалися в установі із своїми матерями чи/або дозволяти матерям утримувати своїх

маленьких дітей при собі. Коли їм дозволяється жити у місцях позбавлення волі, ці маленькі діти також ділять з матір'ю тяготи її ув'язнення, принаймні, до певного віку, коли вони стикаються з необхідністю розлучення, якщо матері потрібно залишатись в ув'язненні, а вони змушені полишати в'язницю. Хоча в тому, що діти живуть у тюрмі із своїми матерями, можуть бути як позитивні, так і негативні аспекти, в залежності від конкретного випадку, **всі рішення з цього приводу повинні прийматися виходячи з принципу найкращих інтересів дитини**. Крім того, дилема між правами дорослих та дітей, здається, часто залишається поза увагою та не вирішується.

5. Існує загальне сприйняття того, що материнство і дитинство потребують особливої турботи, допомоги та захисту. На це ясно вказують міжнародні норми, і це відображено в багатьох політичних документах, що стосуються дітей ув'язнених батьків. Однак, **можна також бачити, що права батька часто ігноруються, хоча Конвенція про права дитини визнає батьківські обов'язки обох батьків**. Через те, що на стосунки між батьком та дитиною часто впливають стосунки між батьком і матір'ю дитини, це поглиблює дилему між правами дитини та правами батьків (батька та матері).

6. Загальновідомо, що діти є суб'єктами права і мають користуватися основними правами людини для свого виживання, розвитку та добробуту. Також, загальновідомо **необхідність особливого ставлення до дітей, що живуть у виключно важких умовах**. Але можемо бачити й те, що багато дітей стикається з великими проблемами у своєму повсякденному житті, суто до необхідності забезпечення свого виживання, не говорячи вже про розвиток та добробут. Для багатьох маленьких дітей, що живуть з матерями у в'язницях, останнє – просто вершина мрій. Про їх права не згадується, і тільки їх потреби в догляді та захисті, можливо, задовольняються.

Система захисту дітей зазнає випробувань, коли головний опікун дитини позбавляється волі. Коли держава бере на себе відповідальність за людей, позбавлених волі, вона не може (і не повинна) забувати про свої обов'язки по відношенню до маленьких дітей, що живуть із своїми матерями в місцях позбавлення волі. **Обов'язком держави є забезпечення реалізації прав дітей і, більш за все, тих дітей, що живуть у державних установах, та наданні їм особливого захисту, догляду та допомоги**.

7. **Необхідно забезпечити кращі умови утримання для ув'язнених матерів та дітей, що живуть у в'язницях, в тому числі спеціальні приміщення та обладнання, підготовлений персонал та доступ до основних соціальних послуг, освіти та дозвілля**.

8. Важливо відмітити, що тільки політика і плани не можуть змінити становище дітей, що живуть в установах виконання покарань. Навіть в країнах, де були прийняті політичні документи та виконуються програми, ситуація дітей не відповідає встановленим стандартам. **Керівництво та всіх тих, хто**

безпосередньо відповідає за управління установами виконання покарань, необхідно інформувати стосовно прав дитини.

9. Хоча міжнародні та регіональні механізми мають потенціал, щоб забезпечити достатній захист прав людини державами, кожна держава підзвітна за порушення прав людини в межах своєї внутрішньої юрисдикції. **Фундаментальні принципи, перераховані в міжнародних та регіональних документах з прав людини та гуманітарному праві для жінок, позбавлених волі і їх дітей, що живуть в тюрмах, мають ще бути втілені в конкретні дії.**

10. Існуючі в Україні норми не в повній мірі охоплюють вимоги Європейських В'язничних Правил (у новій редакції), які стосуються захисту прав жінок та матерів з дітьми в установах виконання покарання, тому з метою удосконалення законодавства України та приведення у відповідність до міжнародних стандартів щодо діяльності органів та установ виконання покарань, порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань, створення умов для виправлення засуджених Міністерством юстиції України за участю Державного департаменту України з питань виконання покарань підготовлено та внесено на розгляд Верховної Ради України проект Закону України “Про внесення змін до Кримінально-процесуального, Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України” (реєстраційний № 2491 від 07.11.2006).

Основним завданням законопроекту є більш ефективна реалізація державної кримінально-виконавчої політики, забезпечення приведення порядку та умов відбування покарань у відповідність до міжнародних стандартів виконання покарань (в тому числі враховані основні положення Рекомендації Rec (2006) Комітету Міністрів Ради Європи щодо Європейських В'язничних Правил, яка прийнята 11 січня 2006 року на 952-й зустрічі Заступників Міністрів).

Законопроектом передбачається внести зміни до статті 141 Кримінально-виконавчого кодексу України. Зокрема, частину першу викласти у такій редакції:

“1. При виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі потреби організуються будинки дитини. Засуджені жінки мають право поміщати у будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. У будинках дитини забезпечуються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Якщо жінка не виявила бажання проживати в будинку дитини разом із своєю дитиною, їй має бути надана можливість вільно спілкуватися із своєю дитиною без обмежень. Не вважається обмеженням спілкування жінки із своєю дитиною, якщо від засудженої вимагається відвідувати дитину у вільний від виконання покладених на неї обов'язків час”.

Доповнити новою частиною третьою такого змісту:

“3. Засуджені жінки можуть проживати зі своїми дітьми віком до трьох років в будинку дитини, для цього адміністрацією виправної колонії створюються необхідні умови проживання і контролю за поведінкою жінок у будинку дитини”.

Пропонована редакція цієї статті надасть змогу здійснити впровадження проекту “Жінки, матері з дітьми в ув'язненні”.

Рекомендації

1. Зміна законодавства щодо утримання ув'язнених жінок і матерів з дітьми має відігравати первинне значення в плані зміни стандартів утримання.
2. Невідкладною необхідністю є розробка спеціальної тюремної політики відносно матерів та дітей, побудованої на міжнародних стандартах і нормах, та з використанням Конвенції про права дитини як основного документа для посилянь.
3. Для того щоб зробити зміни ефективними, на національному рівні мають бути розроблені відповідні процедури та механізми.
4. Після прийняття зазначеного вище законопроекту, Департаментом мають бути внесені відповідні зміни до відомчих нормативно-правових актів.
5. В перспективі слід працювати над розробкою змін в законодавстві, які на рівних включали б і батьків, і матерів в процес виховання дітей, якщо один з батьків відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Політична Директива №10 “Засуджені матері/первинні опікуни та їх діти”, видана Міністерством юстиції Австралії (14 травня 2001р.).
- Директива 768 – “Інституціональна Програма “Мати-Дитина””, видана Комісаром Виправної Служби Канади (27 лютого 2003р.).
- Циркуляр №15 S.K.A. “Спілкування з жінками, що перебувають під арештом та в ув’язненні і живуть з дитиною” – виданий Міністерством соціальних дій, праці та у справах ветеранів, Камбоджа (22 травня 1995р.) та Прокламація №217 з управління тюрмами, видана Міністерства внутрішніх справ, Камбоджа (31 березня 1998 р.).
- Циркуляр 99-2296 – “Conditions d’accueil des enfants laissés auprès de leur mere inkarceree”, (“Умови перебування дітей у в’язницях, якщо їх матері засуджені”) виданий Міністерством юстиції, Франція (18 серпня 1999р.).
- За що ж ти караєш її, молоду? “Соціальна політика” 05.08.2004
- Суслова О., Гендерна проблематика в пенітенціарній системі України й рекомендації щодо майбутніх стратегій. <http://empedu.org.ua>.

II. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ

Олена ПОМЕТУН,

Доктор педагогічних наук, професор

Державні програми боротьби зі злочинністю в Україні відносять до першочергових завдань удосконалення кримінально-виконавчої системи. Зміни у діяльності пенітенціарних установ відповідно до міжнародних норм виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі потребує значного поліпшення рівня професійної підготовки співробітників, більшість з яких здійснює свою діяльність у сфері “людина-людина”. Їхня діяльність сьогодні має бути побудована на принципово нових концептуальних ідеях педагогіки співробітництва, гуманізації процесу виконання покарання з метою ресоціалізації засуджених.

Актуальним завданням у вдосконаленні діяльності пенітенціарних установ є запровадження диференційованого виховного впливу на засуджених, метою якого є сприяння засудженим у розвитку позитивних нахилів та здібностей, здобуттю повної загальної середньої та професійно-технічної освіти, подоланню алкогольної, наркотичної залежності, заняттю фізкультурою і спортом, корисному використанню вільного часу. Один з напрямів реалізації такого впливу пов’язаний з гендерним чинником, що потребує як дотримання принципу рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, так і врахування практичних гендерних потреб і стратегічних гендерних інтересів і жінок, і чоловіків, які знаходяться в місцях позбавлення волі.

Проведений у документі аналіз свідчить, що останнім часом у пенітенціарній практиці України відчуваються значні зрушення. Насамперед покращується підготовка майбутніх фахівців системи виконання покарань, які стають більш свідомими щодо своїх професійних завдань і обов’язків, зокрема, у сфері диференційованого виховного впливу, у питаннях поведження із засудженими жінками або особливостей скоєння злочинів, спрямованих на жінок. Збільшується кількість неурядових і громадських організацій, діяльність яких спрямована як на розв’язання проблем, які існують в системі покарань в цілому, так і на окремі групи, зокрема, на жінок, молодь тощо.

Сьогодні Державний департамент з питань виконання покарань співпрацює з громадськими організаціями в рамках проектів, підтриманих Швейцарською агенцією розвитку і співробітництва, а також програм Міжнародного фонду “Відродження”, спрямованих на реалізацію суспільних ініціатив для забезпечення процесу реформування пенітенціарної системи в плані її гуманізації, відповідності міжнародним стандартам, більшій прозорості, підвищенні

рівня професійної підготовки персоналу системи, з міжнародними неурядовими організаціями та представниками релігійних організацій.

Реальна та конструктивна участь громадськості у діяльності установ виконання покарань є одним з кроків до створення пенітенціарної системи, притаманної демократичним державам, що передбачає безпосередню відповідальність та участь суспільства у роботі з особами, які порушують закон. Однак така діяльність потребує подальшої підтримки та посилення системності.

Однією з відомих в Україні громадських організацій є Інформаційно-консультативний жіночий центр, що був заснований у 1995 році і здійснив чимало суспільно-корисних проєктів, серед яких народження програми “Уповноважувальна освіта”. Філософські основи програми базуються на гуманізмі, як системі поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв всіх здібностей, інноваційних технологіях навчання та педагогіці уповноваження як різновиді самокерованої групової роботи, яка базується на філософсько-етичній концепції ненасильства.

Саме програма “Уповноважувальна освіта” може бути надзвичайно ефективною для застосування її для проєкту “Жінки і матері з дітьми в ув’язненні”. Важливими є також, як зауважують автори документу, доповнення педагогіки уповноваження іншими видами освітніх програм: правової і громадянської освіти, педагогіки толерантності і миру, глобальної та інтеркультурної освіти тощо.

Напрацювання організації можуть бути використані в проєкті **“Жінки і матері з дітьми в ув’язненні”** у навчання для жінок-в’язнів та персоналу у вигляді неформальної освіти. Основою такого навчання стане педагогіка соціальної взаємодії, формування у жінок умінь, навичок, ставлень, пов’язаних з материнством як основою майбутнього суспільства.

Плідною нам здається ідея розробки для курсантів Чернігівського коледжу окремого спеціального навчального курсу з прав людини для працівників жіночих тюрем з урахуванням гендерного компоненту з особливим наголосом на правах жінок і дітей. Розробка та тестування такого курсу з інтегруванням його в навчальний план закладу та подальша перепідготовка персоналу установ виконання покарань може зробити його ефективним і дієвим.

Попередня діяльність Інформаційно-консультативного жіночого центру свідчить про їхні можливості реалізувати гнучкий підхід до втілення проєкту, оперативно реагувати на потреби різних цільових аудиторій, різні реалії та ситуативні проблеми.

Пропоновані в рамках проєкту заходи можуть позитивно вплинути на ситуацію жінок – матерів, які відбувають покарання, та сприяти гуманітарним змінам у пенітенціарній системі України.

Вважаю, що пропонований проєкт заслуговує на обов’язкову підтримку та реалізацію.

Підвищення кваліфікації персоналу установ

Вступ

Останнім часом увага суспільства зосереджена на проблемах кримінально-виконавчої системи, діяльність якої тісно пов'язується з дотриманням прав людини під час виконання кримінальних покарань. Власне, ця проблема є така древня як і світ, бо вона відображає складні взаємовідносини особистості і суспільства, закону, права і обов'язку, тобто всього того, що вміщує коротка діалектична пара – злочин і покарання.

На даний час в установах виконання покарань реалізуються багато програм диференційованого виховного впливу, метою яких є сприяння засудженим у розвитку позитивних нахилів та здібностей, здобуттю повної загальної середньої та професійно-технічної освіти, подоланню алкогольної, наркотичної залежності, заняттю фізкультурою і спортом, корисному використанню вільного часу.

Диференційованість виховного впливу визначається також і гендерним чинником. При цьому, його врахування може базуватися як на традиційних патріархатних засадах, так і на таких, які сприяють дотриманню принципів рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

Другий підхід має враховувати як те, що називається практичними гендерними потребами, так і стратегічними гендерними інтересами і жінок, і чоловіків, які знаходяться в місцях позбавлення волі⁹.

Історія питання в Україні

Демократичні перетворення у пенітенціарній системі України неможливі без демократизації системи виконання покарань, її реформування з метою дотримання прав людини, міжнародних стандартів поводження з в'язнями, без переорієнтації діяльності на гуманне ставлення до засуджених та їх соціальне збереження. Основні зусилля в цьому напрямку безумовно здійснюються Державним департаментом України з питань виконання покарань.

⁹ **Практичні гендерні потреби** – потреби жінок і чоловіків, які відповідають їх (гендерним) ролям, соціально прийнятним і відповідним гендерному розподілу ролей в суспільстві.

Стратегічні гендерні потреби – потреби жінок і чоловіків, які допомагають досягти рівності в суспільстві, змінити підпорядковане положення жінок з більш рівним розподілом праці, влади, контролю.

Чернігівський юридичний коледж формує навчальні плани і програми з висвітленням питань, що стосуються особливостей поведінки із засудженими жінками або особливостей скоєння злочинів, спрямованих на жінок. Такі аспекти розглядаються в процесі вивчення курсантами навчальних дисциплін: “Кримінальне право України”, “Кримінально–виконавче право”, “Кримінологія”, “Міжнародна пеналогія”, “Соціально-виховна робота”, “Пенітенціарна психологія”.

Мета занять – надати курсантам теоретичні знання про правові основи відбування кримінальних покарань засудженими жінками, особливості поведінки засуджених жінок, сформувані практичні уміння та навички щодо проведення соціально–виховної роботи із жінками, які відбувають покарання в органах (установах) виконання покарань.

При вивченні курсантами дисципліни **“Кримінальне право України – Особлива частина”** розглядаються питання, що висвітлюють:

- можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, а також підстави скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням;
- порядок і підстави умовно-дострокового звільнення жінок і заміни не відбутої частини покарання більш м’яким;
- звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- звільнення жінок від відбування покарання за хворобою;
- звільнення жінок від відбування покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування;
- відповідальність за зараження венеричною хворобою; зараження вірусом імунодефіциту;
- злочини, що ставлять в небезпеку життя та здоров’я людини (незаконне проведення абортів; залишення в небезпеці; ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; неналежне виконання обов’язків щодо охорони життя та здоров’я дітей);
- злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності жінок.

Аналіз дисципліни **“Кримінально – виконавче право”** показує, що в ній знайшли відображення питання, які регламентують порядок і умови відбування кримінальних покарань засудженими жінками. Серед даних питань, можна виділити наступні:

- виправні колонії, їх види та категорії засуджених жінок, які в них утримуються;

- правове становище жінок, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, їх матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування;
- порядок надсилання скарг, заяв і листів;
- розподіл та направлення засуджених жінок до установ та органів відбування кримінальних покарань;
- умови відбування покарання засудженими жінками у виховних та виправних колоніях; правові наслідки відбування засудженими жінками покарання у виді позбавлення волі;
- основні засоби виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі;
- особливості відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі засудженими вагітними жінками, матерями-годувальницями і жінками, які мають дітей віком до трьох років;
- правова регламентація порядку проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії.
- права та обов'язки засуджених жінок, яким надано право проживання за межами виправної колонії;
- допомога жінкам, які звільнені від відбування кримінальних покарань, нагляд та контроль за ними.

Як в дисципліні **“Кримінальне право України – Особлива частина”**, так і в дисципліні **“Кримінально – виконавче право”** поведження із жінками відображене як спеціальне чи специфічне, а тому не відображає повною мірою гендерних особливостей предмету, що покривається згаданими дисциплінами.

У навчальному курсі **“Кримінологія”** дається соціологічна та правова характеристика особистості жінок–правопорушниць, а також основні ознаки їх кримінологічної характеристики: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціальні ролі і статуси, морально-психологічні властивості й особливості, ціннісні орієнтації. Також вивчається загальна характеристика та особливості профілактики злочинності в установах виконання покарань. При тому, основна увага зосереджується на питаннях, що пов'язані із детермінантами злочинності жінок в місцях позбавлення волі та категоріями жінок, які схильні до скоєння правопорушень під час відбування покарання, особливостями профілактичного впливу на жінок з метою недопущення скоєння ними злочинів.

“Міжнародна пенологія”, як навчальна дисципліна, надає курсантам можливість здобути систематизовані знання про міжнародні стандарти поведження із ув'язненими жінками. При тому, вивчаються питання, що стосуються персоналу установ виконання покарань та Кодексу поведінки посадових осіб, принципи медичної етики.

Курсанти ознайомлюються із Мінімальними стандартними правилами поведіння із ув'язненими, прийнятими ООН, а також із європейськими стандартами щодо поведіння із засудженими та вимогами до підбору та навчання персоналу установ.

В цьому курсі ще актуальнішим є звернення до сучасних підходів поведіння із ув'язненими, зокрема, їх гендерної специфіки. Вони відображають два основних підходи:

- однакове ставлення до жінок в правоохоронних органах і системі виконання покарань;
- різне ставлення у пів-відокремленій системі¹⁰.

Навчальна дисципліна **“Соціально–виховна робота”**, серед інших питань, розглядає питання організації виховної, соціальної та психологічної роботи із засудженими жінками. Логіка викладення даних питань ґрунтується на принципах системності, особистісного підходу, комплексності використання методичних засобів та організаційних прийомів в роботі із засудженими жінками, організації умов для активізації їх життєвої позиції та гуманізації умов відбування покарань.

Курсанти вивчають різні характеристики засуджених жінок, які необхідно враховувати при проведенні з ними соціально–виховної роботи. Звертається увага курсантів на такі складові характеристик засуджених жінок як вік, наявність освіти, професії, сім'ї, спосіб життя до засудження, ставлення до релігії та виховання дітей, особливості функціонування нервової системи та акселерації, морально-психологічний світ жінок та специфічні потреби, мотиви, цілі, перспективи, ціннісні орієнтації, що віддзеркалюють їх духовний світ.

Курсанти ознайомлюються з особливостями трудового, морального, правового та естетичного виховання засуджених жінок, а також специфікою індивідуальної та групової роботи, роботи з колективом засуджених жінок та підготовкою їх до звільнення.

При тому, особлива увага приділяється закріпленню системи ціннісних орієнтирів у засуджених жінок. Ця проблема пов'язана з внутрішніми можливостями засудженої та її самовизначенням і означає:

- оволодіння професією та освітою;
- формування системи необхідних правових знань;
- корекцію особистісних установок, переконань та цілей, спрямованості особистості;

¹⁰ Unintended consequences of feminism and prison reform. Correctional Service Canada, vol. 6, # 1

- впровадження педагогіки співробітництва та формування позитивних життєвих перспектив;
- підтримку соціально-корисних зв'язків;
- розвиток навичок спілкування та співпраці в робітничому колективі;
- формування естетичних смаків;
- розвиток морально-вольових якостей;
- прищеплення санітарно-гігієнічних навичок;
- підготовку засуджених до сімейного життя та виховання дітей тощо.

При вивченні дисципліни “**Пенітенціарна психологія**” курсанти оволодівають знаннями щодо соціально-психологічних та індивідуально-психологічних факторів, що визначають психологію особистості засуджених жінок та визначають можливість психопрофілактичного та психокорекційного впливу на них.

На сьогоднішній день все більше НДО успішно реалізують ініціативи в цій галузі суспільного життя. Значно розширилася структура їх завдань – нині виконуються не лише правові проекти, а й інформаційні, просвітницькі та інші, які спрямовані як на проблеми, які існують в системі покарань в цілому, так і на окремі групи, зокрема, на жінок, молодь тощо. Завдяки цьому пенітенціарна система стала більш відкритою та доступною.

Наведемо декілька прикладів роботи НДО в системі виконання покарань:

№	Назва організації	Проект	Мета	Цільова група
1	Дніпровське відділення Всеукраїнського Комітету Захисту Дітей Керівниця: Тетяна Авельцева Адреса: пр. Кірова 2, кім. 205, м. Дніпропетровськ, 49004 Тел./факс (0567) 42-82-57	1.Проект “Причетність” (з 1998 р.)	профілактика рецидивної злочинності серед неповнолітніх, що звільнилися з ВК	вихованці Павлоградської колонії
		2. Проект – “Ти не один” (2001-2002 рр.)	надання правової, соціально- психологічної допомоги	

2	<p>Благодійний Фонд “Карітас-Київ” Керівник організації: о. Ігор Онишкевич Звітний період: 01.01.2005 – 31.12.2005 р. Місцезнаходження: 02139, м. Київ, вул. Микитенка,7-Б тел./факс (044) 512-00-85</p>		<p>Мета - надання матеріальної допомоги та соціальних послуг найбільш потребуючим особам Дніпровського району міста Києва та Київської області з метою поліпшення їх соціально-економічного становища та сприяння соціальної реабілітації</p>	<p>діти-сироти, діти-інваліди, діти з неповних, багатодітних і малозабезпечених родин; особи похилого віку, що потребують сторонньої допомоги; люди з ВІЛ-позитивним статусом; засуджені жінки; малозабезпечені</p>
	<p>Благодійний фонд “Карітас-Київ” - реалізує програму “Допомога ув’язненим матерям”</p>			<p>Жінки-засуджені, які мають дітей</p>
3	<p>Регіональний громадський благодійний фонд “Право і демократія” 7900 Львів вул. Снопківська 12/3, (0322) 97-19-32 lawdemo@nw.lviv.net</p>	<p>Проект “Особистість ув’язненого і дослідження проблем утримання в місцях позбавлення волі, умов праці, соціального захисту та соціальної адаптації”</p>		
4	<p>Чернігівський жіночий правозахисний центр 14032 м. Чернігів, вул. Білова 14, кв.31, Алла Лепеха (04622)3-31-09, (0462)165-381 alla_lepeha@hotmail.com</p>	<p>1.Проект “Корекція поведінки засуджених жінок”</p>		<p>засуджені жінки Чернігівської виправної колонії №44.</p>
		<p>2.Проект “Центр юридичної та психологічної допомоги співробітникам пенітенціарних установ Чернігівської області”</p>		<p>працівники та працівниці Чернігівської виправної колонії №44</p>
5	<p>Тернопільська обласна асоціація жінок Т. (0352)26-86-19</p>	<p>Проект “Соціально-психологічна підтримка жінок-в’язнів Збараської виправної колонії”</p>		<p>Жінки-в’язні</p>

Керівниці та тренери деяких з цих проектів проходили навчання в Інформаційно-консультативному жіночому центрі (ІКЖЦ) з програми “Уповноважувальна освіта”, але вони використовували також і інші підходи і методики.

Ці освітні та соціальні програми, які реалізуються НДО в установах пенітенціарної системи, мають на меті надання засудженим можливостей задовольняти, як найменш, деякі з їхніх індивідуальних потреб та бажань. Такі програми здійснюються з метою розширення перспектив успішної соціальної реінтеграції, підтримання морального стану, поліпшення поведінки в'язнів та підвищення у них почуття особистої гідності. Майже у кожному проекті надавалася соціально-психологічна підтримка ув'язненим. Для в'язнів, які мають специфічні проблеми, наприклад, не вміють читати або рахувати, організовувалися спеціальні навчальні програми. Останнім часом відбувся перехід від виправних і дисциплінарних підходів до концепції збагачення особистих знань, розвитку особистості та соціальних здібностей, які розширюють перспективи соціальної реінтеграції. Таким чином, реалізація проектів в колоніях в концептуальному плані, як ніколи, відіграє важливу роль у процесі виправлення, оскільки вона значною мірою впливає на індивідуальні програми підготовки і сприяє поліпшенню координації в процесі запровадження режимів.

В'язничному персоналу надавалася психологічна допомога у вигляді консультацій та проводилися заняття з ефективних методів управління, гуманного поводження із в'язнями, підвищення ефективності роботи та відданості своїм обов'язкам.

Проте практичні проблеми та брак ресурсів вимагатимуть пошуку рішень, що враховують конкретні обставини. Ці проблеми можуть бути найбільш ефективно вирішені завдяки організаційній структурі, консультаціям та використанню сучасних технологій та програм з врахуванням в них сучасного досвіду, засобів і поточних потреб в'язничної роботи. Це відбувається з метою поширення концепції підготовки персоналу на зовнішній вимір, який має набувати все більшої важливості для в'язничних адміністрацій, якщо вони бажають вирішувати соціальні проблеми.

Співпраця Департаменту з громадськими організаціями здійснюється в рамках проектів, підтриманих Швейцарською агенцією з розвитку і співробітництва, а також програм Міжнародного фонду “Відродження”, які підтримують реалізацію суспільних ініціатив, спрямованих на забезпечення процесу реформування пенітенціарної системи в плані її гуманізації, відповідності міжнародним стандартам, більшій прозорості, підвищенні рівня професійної підготовки персоналу системи. Департамент плідно співпрацює з міжнародними неурядовими організаціями “Penal Reform International” (“Міжнародна тюремна

реформа”), Британською Радою, з якими реалізовується низка проектів, спрямованих на більш широке залучення громадськості до роботи із засудженими. Характерною ознакою сьогодення є широка участь у духовному відродженні засуджених представників релігійних організацій. Департамент плідно співпрацює з Українською Міжконфесійною Християнською Місією “Духовна та благодійна опіка в місцях позбавлення волі”, до якої входять дванадцять основних релігійних організацій.

Реальна та конструктивна участь громадськості у діяльності установ виконання покарань є одним з кроків до створення пенітенціарної системи, притаманної демократичним державам, що передбачає безпосередню відповідальність та участь суспільства у роботі з особами, які порушують закон.

Досвід роботи ІКЖЦ у роботі з вразливими групами

Інформаційно-консультативний жіночий центр – громадська організація, яка була заснована у 1995 році. За ці роки Центром здійснено багато суспільно-корисних проектів та запропоновано суспільству чимало цікавих і дієвих ініціатив, одна з яких народження програми “Уповноважувальна освіта”. З концепцією програми знайомі в 17 країнах світу, серед яких Азербайджан, Афганістан, Бірма, Вірменія, Грузія, Індонезія, Казахстан, Киргизстан, Лаос, Литва, Молдова, Монголія, Росія, США, Таджикистан, Узбекистан і, безумовно, Україна. Програма працює та має визнання. Включення педагогіки уповноваження у міжнародний педагогічний досвід стало ще одним підтвердженням успішного становлення та розвитку проекту.

Вдалим є процес формалізації проекту через інтеграцію в державну систему освіти. У 2001 р. Міністерство освіти та науки України ліцензувало курси підвищення кваліфікації з педагогіки уповноваження за напрямком інноваційних методик викладання. Введення та активне впровадження такого освітнього напрямку у діяльність інституцій підвищення кваліфікації є значним кроком у напрямку до гуманізації освітньої системи.

У 2005 році програма була затверджена на засіданні Кримського науково-методичного центру управління освітою АПН України для загальноосвітніх навчальних закладів гуманітарного і загальноосвітнього напрямів навчання.

За ці роки накопичився великий досвід роботи з різними цільовими групами, серед яких:

- діти в конфлікті з законом,
- робітники та робітниці виправних закладів,
- біженці та біженки,

- безробітні,
- бездомні,
- лесбійки,
- етнічні групи: рома, кримські татари й татарки...

Робота з ними дає можливість враховувати спільні тенденції роботи з вразливими групами, а також виділяти індивідуальні аспекти.

Досягти високого рівня роботи з вразливими групами допомагають теорії навчання та підходи педагогіки уповноваження, як самокерованої групової роботи, яка базується на філософсько-етичній концепції не насильства:

- ненасильство як моральний принцип взаємодії людей, як ставлення людини до людини;
- ненасильство як ставлення людини до природи, до всього живого;
- ненасильство як один із способів вирішення глобальних проблем людства.¹¹

Філософські основи технології уповноваженої освіти базуються на гуманізмі, як системі поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв всіх здібностей. Ця система вважає благо людини критерієм оцінки соціальних явищ, а принципи рівності, справедливості, людяності – бажаною нормою відносин у суспільстві.

Свобода від насильства допомагає учасникам та учасницям різнопланових цільових груп, а саме найбільш вразливим, зрозуміти свої права та навчитися користуватися ними, позбутися економічної та сексуальної дискримінації, зробити своє життя вільним, що поступово призводить до соціальних змін в суспільстві.

Можливості програми “Уповноважувальна освіта” в застосуванні її для проекту “Жінки і матері з дітьми в ув’язненні”

На наш погляд, однією з основних тем проекту **“Жінки і матері з дітьми в ув’язненні”** може стати погляд на материнство як основу майбутнього суспільства. При цьому слід чітко розрізняти відмінність материнства від поняття дітонародження. Саме по собі народження дитини ще не робить жінку матір’ю. Під материнством слід розуміти складну систему етичних понять, яка використовується людством під час процесу “становлення” дитини, її продуктивний

¹¹ Ситаров В., Маралов В. (1998). Проблема ненасилия в религиозных, философско-этических, педагогических концепциях. – К.: Педагогіка толерантності, № 3 – 4

напрямок, зі створенням відповідних культурних цінностей. Важливо також враховувати, що неприпустимо розглядати розвиток та виховання дитини у відриві від батька, бо його становлення вимагає також спільних зусиль і часом відбувається довше і складніше, ніж становлення материнства. Незважаючи на те, що цей проект спрямований на жінок, важливо пам'ятати про необхідність прагнення гендерного балансу, принаймні, там і тоді, коли це можливо – наприклад, в підготовці спеціальних курсів чи включенні окремих гендерних компонентів.

Ця тематика органічно вписується в концептуальну рамку програми “Уповноважувальна освіта”. За 10 років існування програми участь в тренінгах взяли тисячі дорослих та дітей, жінок та чоловіків, людей різних спеціальностей та інтересів. Певний алгоритм допомагає реалізувати гнучкий підхід втілення програми, оперативно реагувати на потреби різних цільових аудиторій, різні реалії та ситуативні проблеми.

Педагогіка уповноваження має спільні підходи з різними іншими видами освітніх програм. У взаємодії відбувається взаємне збагачення і посилення. В даному курсі: проекті “Жінки і матері з дітьми в ув'язненні”, було б доцільно доповнити програму “Уповноважувальна освіта” темами інших освітніх програм:

ОСВІТА ПРАВАМ ЛЮДИНИ (Human Rights Education)

Освітні програми зосереджуються на вихованні культури прав людини, поваги до прав і свобод, визнанні цінності персональних змін і персональних дій.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА (Civic Education)

Подібні програми заохочують юнь бути активними і відповідальними громадянками і громадянами. Розрізняють три основних компонента громадянства:

- цивільний компонент, який містить права, звернені до особистих свобод;
- політичний компонент, тобто право на участь у здійсненні політичної влади, право голосу і участі в парламентських інституціях;
- соціальний компонент, який відповідає правам на відповідні стандарти життя, рівний доступ до освіти, охорону здоров'я, житло і мінімальний рівень доходів.¹²

ОСВІТА МИРУ (Peace Education)

Освіта, базована на концепціях миру, і покликана підвищувати рівень толерантності в суспільстві, повагу права на життя та вміння вирішувати конфлікти мирними шляхами.

¹² Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and Social Class*, Cambridge University Press

ПРАВОВА ОСВІТА (Law Education)

Підвищення правової культури та ознайомлення з основними правовими аспектами життя країни є складовою більш загальних освітніх програм, а також і самостійними програмами (Практичне право – Street Law).

ГЛОБАЛЬНА ОСВІТА (Global Education)

Така освіта торкається різних форм існування і походження поведінки людей в світі. Інститут глобальної освіти (заснований 1984 року) так формулює свою мету – “допомогти спів-творити такий світ, в якому достатньо миру і продуктів для життя, де існує екологічна відповідальність, де панує соціальна справедливість і де індивіди досягають найвищого рівня самореалізації в суспільстві співпраці.”

ІНТЕРКУЛЬТУРАЛЬНА ОСВІТА (Intercultural Education)

Шляхи взаємодії культур, суспільств і соціальних угруповань розглядає така освіта. Нині рівень мультикультуралізму і культурної різноманітності значно вище в усіх країнах, а це вимагає більше звертати увагу, зокрема, на права меншин та їхню інтеграцію у життя суспільства.

Підходи педагогіки уповноваження можуть бути використані як метод при впровадженні будь-якої з перелічених вище програм. В свою чергу, педагогіка уповноваження набуває нової глибини і широти, вбираючи в себе нові теми і галузі.

Педагогіка уповноваження базується як на теоріях, так і на практиці щоденного життя, допомагаючи опановувати такі знання і навички, а також обирати ставлення і цінності:

Знання і розуміння ключових концепцій та їх взаємозв'язків у контексті швидких змін в світі:

- свобода
- справедливість
- рівність
- гідність
- не-дискримінація
- права
- відповідальність

Навички

- активне слухання і комунікації;
- аргументоване аналітичне мислення
- навички з розв'язання проблем
- гендерна справедливість
- здатність до співробітництва

- робота в команді
- міжгрупове спілкування
- ведення переговорів і медіацій
- відстоювання позиції

Ставлення і цінності

- емпатія і солідарність
- відкритість і зацікавленість
- відповідальність за власні дії
- справедливість
- віра в індивідуальні гідність, свободу, добробут
- мирні переконання
- гендерна чуйність
- демократичні принципи
- повага до різних культур та їхнього внеску в життя людства

В рамках проекту “Жінки і матері з дітьми в ув’язненні” акцент може бути зроблений на розвитку таких навичок для ув’язнених жінок:

- активне слухання і комунікації;
- навички з розв’язання проблем;
- здатність до співробітництва;
- міжгрупове спілкування...

таких ставлень та цінностей:

- емпатія і солідарність;
- відкритість і зацікавленість;
- відповідальність за власні дії;
- віра в індивідуальні гідність, свободу, добробут;
- справедливість;
- мирні переконання;
- демократичні принципи;
- повага до різних культур та їхнього внеску в життя людства.

Для інших цільових груп: персоналу, який працює в пенітенціарній системі, для курсантів та курсанток училища, коло навичок може бути дещо розширене. До перелічених вище категорій додаються:

Навички:

- аргументоване аналітичне мислення;
- робота в команді;
- ведення переговорів і медіацій;
- відстоювання позиції.

Педагогіка уповноваження може впроваджуватися в різних формах. Визначається три види впровадження освіти¹³:

- формальна освіта (formal education) (регулярне структуроване навчання в рамках освітньої установи з видачею визнаного документу, з хронологічно визначеним переходом від нижчого ступеня до вищого)
- неформалізована освіта (non-formal education) (навчання поза формальної системою освіти, яке не закінчується отриманням визнаного документу)
- неформальна освіта (informal education) (незаплановане навчання, яке може бути отриманим від сім'ї, знайомих, однолітків, ЗМІ, тобто від оточення; здійснюється нерегулярно в контексті життя кожної людини)

В проєкті “**Жінки і матері з дітьми в ув'язненні**” навчання для жінок-в'язнів та персоналу може впроваджуватися в формі неформалізованої освіти, для курсантів училища може бути вибрана формальна та неформальна.

Для цього може бути розроблений та впроваджений окремий навчальний курс з прав людини для працівників жіночих тюрем з урахуванням гендерного компоненту з особливим наголосом на правах жінок і дітей. Розробка та тестування нового курсу для Чернігівського коледжу, повністю інтегрованого в навчальний план у системі формальної освіти та подальша підготовка персоналу тюрем допоможе зробити його більш ефективним і дієвим.

В Україні існує дванадцять жіночих колоній, в яких утримуються біля дев'яти тисяч жінок. Дві з них приймають жінок з дітьми менше трьох років. В Чернігівській колонії утримується біля 15 дітей. В колонії для них існує будинок дитини.

Колонія в Чернігові є місцем відбування покарання для жінок і матерів з дітьми, що скоїли повторний злочин. В більшості випадків ці жінки мають серйозні особисті проблеми. Більшість ув'язнених жінок є сиротами, або походять з соціально неблагополучних родин. Багато з них не мають родинного досвіду, материнських навичок, знань про те, як доглядати і виховувати дитину. За певних обставин час, проведений у в'язниці, можна використати для покращення їх психологічного стану, набуття ними життєвого досвіду і збільшення шансів на соціальну інтеграцію. Матері, інакше (і, частіше – більше) ніж будь-які інші групи страждають від стресових ситуацій у в'язниці. Ці стреси негативно впливають на ненароджених та малих дітей.

Програма має робити акцент на формуванні самодостатньої особистості, допомагати розвивати внутрішні ресурси, впевненість у собі, подолання проблемних ситуацій.

¹³ Th. J. La Belle, (1982). Formal, Nonformal and Informal Education: A Holistic Perspective of Lifelong Learning. *International Review of Education*, vol. 28, nr. 2

Одним з основних методів соціального навчання є метод розвитку, який зміцнює позитивну поведінку людини, розвиває її інтелект і мислення, формує людські стосунки. Сутність цього методу в тому, щоби забезпечити позитивний розвиток думок-цілей щодо їх поведінки.

До структури методу розвитку належить компонент “соціальна взаємодія”, відповідно з яким кожній і кожному надаються можливості проявити свої знання, вміння у практичній діяльності й отримати за це схвалення. На думку багатьох психологів і педагогів, саме соціальна взаємодія лежить в основі розвитку розумових процесів людини: змінюючи структуру, зміст думки, вона впливає на глибину розуміння і усвідомлення.

Такий підхід повністю відповідає нашій позиції. Соціальна взаємодія, яка здійснюється на наших заняттях, допомагає активізувати процес розумової діяльності як на рівні внутрішнього чи зовнішнього мовлення, так і на рівні взаємодії з іншими: індивідуальна, парна й групова робота, робота в малих групах тощо. Включаючи групу в процес самореалізації і персоналізації, тренер чи тренерка заохочує кожну і кожного до невимушеної, але активної розумової діяльності.

Проте досвід показує, що “включати” цей процес досить непросто. Починаючи кожне заняття, ми наче переходимо в інший простір, на інший рівень отримання і передавання знань, набуття вмінь і навичок, формування атмосфери всередині групи. Від суб’єктно-об’єктних стосунків необхідно перейти до суб’єктно-суб’єктних стосунків, які складаються між всіма членами групи в колі, тобто до повноцінного обміну знаннями, на який всі отримують рівні права. Відбувається своєрідна зміна ролей – пасивна роль учениці чи учня, спрямована на прийняття, трансформується в активну роль – участь у передачі й обміні знаннями, навичками, досвідом стосунків і поведінки. Цей перехід в умовах роботи із засудженими жінками може мати додаткові складнощі, обумовлених рядом негативних соціальних чинників, які впливають на ситуацію в цілому.

В українському законодавстві проблема захисту материнства не тільки не розроблена, навіть відсутнє визначення поняття “материнство”.

Жінка, яка “позбавляється” своєї дитини на будь-якому рівні, сама миттєво стає об’єктом насилля. Крайні прояви цього знаходимо серед жінок, соціальний стан яких унеможливило дітонародження: засуджені.

Втягування жінок в культуру насилля відбувається шляхом позбавлення їх “материнства”, усунення від “права” на дитину. Чим краще оформлений процес усунення жінки від виховання власної дитини (будь-які обмеження державою формування особистого підходу в цій галузі), тим більше суспільство стоїть на шляху мілітаризації.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки

- В розрізі освітніх дисциплін, які викладаються в Чернігівському юридичному коледжі, є звернення до проблем жінок, але воно не є достатнім і не відображує підхід, який би враховував стратегічні гендерні інтереси жінок і чоловіків.
- Зміст і форми освіти (як для персоналу, так і для засуджених) відображають існуючий підхід до матерів з дітьми в місцях позбавлення волі, тобто таку практику, коли жінка не живе разом з дитиною, а лише відвідує її протягом кількох годин на добу.
- Громадські організації мають певний досвід роботи із засудженими, але він спорадичний, розрізнений, не капіталізований.
- Інформаційно-консультативний жіночий центр має досвід роботи з різними вразливими групами за допомогою програми “Уповноважувальна освіта”, але для підвищення її ефективності в рамках проекту необхідно ретельно координувати всі дії всіх учасників проекту – Державного департаменту України з питань виконання покарань, Швейцарського офісу співпраці та Інформаційно-консультативного жіночого центру.

Рекомендації

- Для впровадження в практику нової соціальної політики держави необхідно підготувати пакет навчальних тренінгів, семінарів та консультацій, з яких буде сформовано три навчальних модулі:
 - для засуджених жінок;
 - для персоналу, який працює в пенітенціарній системі;
 - для курсантів та курсанток училища
- Модулі можуть базуватися на техніках, методиках, практиках та напрацюваннях програми “Уповноважувальна освіта” з розвитком базового (самого повного) модулю для юридичного коледжу і подальшими скороченими варіантами для персоналу колонії та засуджених жінок.
- Для курсантів та курсанток може бути введення, або виділення у фахових курсах окремих питань, або тем, які стосуються гендерного аналізу соціальних феноменів або теорій, які вивчаються в таких курсах. Такими прикладами можуть бути, зокрема, теми в курсі “Психології роботи з ув’язненими”, “Соціологія”, “Конфліктологія”, “Психологія особистості” та “Соціологія особистості”. Це має відбуватися на базі сучасних методів викладання з урахуванням гендерних аспектів фахового вигорання.
- Для персоналу, який щоденно працює в контакті з ув’язненими жінками

запропонувати тренінги, які сприяють зміні поведінки та відношення до ув'язнених, розвиткові у жінок-в'язнів почуття відповідальності та тих нахилів і здібностей, які допоможуть їм повернутися до суспільства.

- Для жінок – матерів, які відбувають покарання запропонувати комплексну програму за напрямками:
 - усвідомлення власного “Я” в системі життєвих цінностей;
 - виховання та розвиток сімейних цінностей та навичок материнства;
 - побудова конструктивних моделей спілкування з дитиною;
 - побудова ціннісних орієнтирів та планів на майбутнє.

Список літератури

1. Семінога Т., Скоропад Л. “Нові державні підходи до ре соціалізації людей, які звільняються з місць позбавлення волі”, Український науковий і громадсько-політичний часопис: Соціальна політика і соціальна робота, №4 2004 р.
2. Шевченко К., “Людина. Свобода. Демократія”, наукове видання. – К.: “Юрисконсульт”, 2006 р.
3. “Уповноважувальна освіта”, посібник, Інформаційно-консультативний жіночий центр, 2002 р.
4. “Наші людські права”, посібник з жіночих людських прав, ІКЖЦ, 1996 р.
5. Ситаров В., Маралов В. (1998). Проблема ненасилія в релігійних, філософсько-етических, педагогіческих концепціях. – К.: Педагогіка толерантності, № 3 – 4
6. Рамон Ш. (1996). Концептуальні рамки соціальної роботи. – Что такое социальная работа. – К
7. Маєрчик М. Гендерний аспект архаїчних зразків культури (до питання типології феномену) //Філософсько-антропологічні студії'2001. – К, 2001.
8. Жерьобкіна І. Життя як жанр. Андрій Білий // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – №7-8.

III. СТВОРЕННЯ/ПОКРАЩЕННЯ ПЕРЕДУМОВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК І МАТЕРІВ З ДІТЬМИ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Галина ЛАКТИОНОВА

доктор педагогічних наук,
ст.н.с. Інституту педагогіки педагогічної освіти та освіти дорослих

Методично-інформаційні матеріали “Покращення передумов соціального інтегрування жінок та матерів з дітьми після звільнення з місць позбавлення волі”, що підготовлено у рамках проекту “Жінки та матері з дітьми в тюрмах” (Міжнародні норми і практики для вироблення української моделі прийняттого виконання покарань і ре соціалізації цільової групи (жінки і матері з дітьми в ув’язнанні), – інновація для України вже самою постановкою проблеми та підходами, що обрано для її вирішення. Безперечно, позитивним є обраний підхід до формування авторського колективу, у склад якого увійшли представники державних органів (Державного департаменту з питань виконання покарань України) та неурядової організації (Інформаційно-консультативний жіночий центр). Саме завдяки цьому у представлених матеріалах вдало поєднано інформацію щодо реальної ситуації в Україні, тих змін, які відбуваються останнім часом у системі виконання покарань, а також презентацію можливих і бажаних перспектив, що базуються на кращому зарубіжному досвіді. Ще однією позитивною особливістю підготовлених матеріалів є те, що в них подано відомості про мережу обласних центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді неурядові організації, низки неурядових організацій, які мають досвід надання соціальних послуг різним категоріям засуджених та тим, хто повертається з місць позбавлення волі.

Бажано було б у матеріалах дещо розширити інформацію саме про діяльність соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, які приділяють увагу здійсненню соціального супроводу сім’ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, профілактичній роботі, включаючи осіб, які повернулися з місць позбавлення волі. Зроблене зауваження не впливає на загальну позитивну оцінку представлених на рецензування матеріалів, що можуть бути рекомендовані до видання.

Підготовлені матеріали будуть корисними як для співробітників системи виконання покарань, так і соціальних працівників, а також і викладачів та студентів факультетів, відділень соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Олександр КУЛИК,

Начальник департаменту
секретаріату Президента України

Завдання держави стосовно пенітенціарної системи - забезпечити реалізацію покарання у вигляді позбавлення волі відповідно до європейських вимог і стандартів.

Від ефективності вирішення питання соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, значною мірою залежить безпека суспільства, рівень рецидивної злочинності в державі.

Закон України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” не містить жодних спеціальних положень щодо жінок. Цей закон навіть не згадує про матерів з малими дітьми.

У контексті зазначеного, одне із завдань проекту “Жінки й матері з дітьми в ув’язненні” спрямовано на покращення умов для ефективнішої соціальної реінтеграції жінок і матерів з дітьми після звільнення.

Проведений аналіз показав, що ув’язнені жінки не можуть отримати в повній мірі знання та навички щодо фінансового планування і управління домашнім господарством, практичні курси, які б склалися з інформації про ведення бюджету, можливості отримати кредиту, отримати необхідні знання та навички, які допоможуть їм опікуватися та збільшити відповідальність за життя своїх дітей та самих себе.

III частина проекту “Жінки й матері з дітьми в ув’язненні” спрямована на покращення ресоціалізації жінок через спеціальну програму навчання. Ця програма стосуватиметься специфічних проблем жінок у в’язниці та після звільнення.

Набуття основних навичок та вмінь після проходження програмного курсу “Соціально-побутові та сімейні навички для жінок з дітьми в ув’язненні!” допоможе жінкам, які знаходяться, або повернулися з місць позбавлення волі, у розв’язанні побутових проблем, питань працевлаштування, а головне, залишитися з дитиною та не втратити родинні зв’язки.

Важливо залучення до співпраці Міністерств праці та соціальної політики, Міністерства сім’ї, молоді та спорту. Спільні зусилля можуть сприяти вирішенню наступних питань:

- розробці національних стандартів надання знань та навичок жінкам, матерям з дітьми, які відбувають покарання та звільняються з місць позбавлення волі;
- забезпеченню підготовки фахівців у сфері соціальної адаптації;
- запровадженню соціально-психологічної роботи із сім’ями, спрямованої на відновлення родинних стосунків.

Створення/покращення передумов соціальної ресоціалізації жінок і матерів з дітьми після звільнення з місць позбавлення волі

ВСТУП

Питання зміни державної політики щодо осіб, які звільнюються з місць позбавлення волі, у напрямку її гуманізації та створення умов для реальної соціальної адаптації, порушуються фахівцями впродовж багатьох років. Чимало українських науковців та практиків доводили потребу активізації позиції державних органів, відповідальних за розв'язання соціальних проблем у сфері роботи з колишніми засудженими. Адже відомо, що звільнені з місць відбування покарань, втративши родинні зв'язки, поповнюють ряди осіб без певного місця проживання та продовжують займатися злочинною діяльністю.

Міжнародні організації неодноразово звертали увагу українських урядовців на необхідність проведення пенітенціарної реформи взагалі і продовження соціальної роботи із засудженими та тими, хто виходить із в'язниці зокрема.

В Україні зростає рівень злочинності. Органи, покликані вирішувати це важливе питання, забезпечують лише виявлення кримінальних структур і покарання правопорушників, але не розв'язують проблем, пов'язаних із ресоціалізацією осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі. Дані свідчать, що в суспільстві, яке має систему покарань, відсутні соціальні та психологічні умови для адаптації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, що призводить до рецидиву злочинності та напруження кримінальної ситуації.

Зараз термін “перевиховання” практично не вживається. Можливо, це ілюзія, вважати, що дорослу людину можна перевиховати. А ось створити умови, за яких вона може позбутися певних негативних навичок, які й призвели до скоєння злочину, цілком реально. Так само, як і створити умови, за яких вона може набути соціально-корисних навичок, які дозволять їй правомірно поводитися у суспільстві. Кримінально-виконавче законодавство визначає, що головним завданням діяльності системи є створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Іншими словами, ми маємо змінити для людини смак до життя. Якщо раніше вона відчувала лише смак скоєного злочину, то тепер має відчутти зовсім інший, незнайомий смак нормального життя.

Мораль сьогодення не повинна виходити з того, що злочинця потрібно лише ізолювати від суспільства. Вона повинна бути спрямована на те, щоб людині, яка порушила закон, спільними зусиллями кримінально-виконавчої системи та громадськості була надана допомога і підтримка у формуванні в неї поваги до законів та пошуку свого місця у житті.

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЗВІЛЬНЕНИМ З УВ'ЯЗНЕННЯ

Питання ресоціалізації в різних країнах вирішується по-різному. Метою цього огляду не є узагальнення всіх чи багатьох практик, а лише висвітлення досвіду, який може бути використаний в Україні частково чи за невеликої адаптації.

Ресоціалізація – педагогічно орієнтована і доцільна комплексна система впливу на дезадаптованих осіб з метою відновлення порушених механізмів адаптації і формування сталих навичок задоволення життєво важливих потреб соціально допустимими способами.

Серед базових засобів називаються соціальна та виховна робота, навчання, суспільний вплив тощо. Але незважаючи на те, що методів і прийомів розроблено і випробувано чимало, рівень рецидивної злочинності неухильно зростає (в світі він коливається від 60% до 80%).

Комітет міністрів Ради Європи ще 1985 року констатував, що в кожному місці позбавлення волі повинні розроблятися і здійснюватися різнобічні програми навчання, які дають можливість ув'язненим задовольняти свої інтереси і потреби. Цілями подібних програм повинні бути покращені перспективи на успішну соціальну реабілітацію, підтримку сили духу, покращання ставлення до оточуючих і підвищення поваги до себе.

Заслуговує також на увагу цікавий досвід британської мережі “Жінки у в'язниці” (Women in Prison – WIP), яка працює для жінок, які збираються до в'язниці, знаходяться там чи звільнилися з місць відбування покарання з метою допомоги їм у пошуку місця проживання, персонального розвитку, освіти і навчання. Мережа була заснована більше 20 років Крис Чайковські, яка сама пройшла через ув'язнення і знала потребу для жінок у створенні такої структури. Психологічні і юридичні консультації, навчання і просвіта, інформаційна та технічна допомога – ось неповний перелік послуг, які можуть отримати жінки, які опинилися у складній ситуації. Мережа звертається як до загальних проблем, які виникають у людей в подібних ситуаціях, так і до особливих потреб жінок.

Заслуговує на увагу більш детальний розгляд практик цієї мережі.

Так, відомо, що важливою проблемою для жінок, які звільнилися, є житло.

Мережа пропонує такі види послуг:

- підтримка та порада щодо поселення (навчання жінок та консультування щодо домашніх справ, як в практичній площині, так і в юридичній);
- програма наставництва (добровольці, після проходження відповідного курсу навчання, допомагають жінкам, за потреби, протягом шести місяців після їх звільнення);
- гранти жінкам в потребі (мережа має фонд для грантів жінкам, які знаходяться в ув'язненні, щоби вони могли оплатити догляд за їх дитиною, якщо вони того потребують).

Інша проблема, до якої звертається мережа, це освітні послуги:

- “Туди – сюди” (Move Out, Move On – МОМО) (Інтенсивний комплексний пакет підтримки жінкам, які вийшли з ув'язнення і хоче мати доступ до освіти. Навчання, добровільної роботи чи працевлаштування);
- суспільні центри (ресурсні центри, де можна відвідати різноманітні семінари, навчитися користуванню комп'ютером, а також скористатися ним для пошуку роботи);
- підтримка освіти (надається інформація, поради, інструкції і гранти для дистанційного навчання жінкам, які знаходяться в місцях позбавлення волі);
- підтримка “рівні рівним” (залучення жінок, які ще не користуються можливостями мережі);
- часопис (один раз у квартал публікує інформацію, поради, необхідні жінкам після виходу на волю).

ІСТОРІЯ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

Державний департамент виконання покарань

Діяльність щодо створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених здійснює весь персонал установ виконання покарань, але безпосередньо соціально-виховну роботу із засудженими проводять близько 2,6 тисяч працівників соціально-психологічної служби: вихователів, соціальних працівників, психологів. Вони перебувають у постійному контакті із засудженими, сприяють вирішенню їх невідкладних питань, захисту прав та законних інтересів, надають психологічну допомогу.

Наразі актуальним залишається також забезпечення, згідно із законодавством, ефективної трудової зайнятості засуджених. Через брак побутових навичок та професійної підготовки жінки, які звільнилися з місць позбавлення волі, не можуть працевлаштуватися, отож, вони втрачають перспективу повноправно

повернутися до соціальної структури суспільства та реалізувати громадянські права. Ця проблема впливає на матеріальне забезпечення життя, що й штовхає їх на повторне скоєння злочинів.

Після звільнення з колонії жінки і матері з дітьми попадають у дуже складну ситуацію. У порівнянні зі звільненими чоловіками, 70% жінок і матерів втрачають родинні зв'язки із друзями за час перебування в місцях позбавлення волі. Відповідно, процес ресоціалізації жінок є дуже складним, а отож рівень рецидиву є високим.

В установах виконання покарань реалізуються програми диференційованого виховного впливу, метою яких є сприяння засудженим у розвитку позитивних нахилів та здібностей, здобуттю повної загальної середньої та професійно-технічної освіти, подоланню алкогольної, наркотичної залежності, заняттю фізкультурою і спортом, корисному використанню вільного часу.

У кожній колонії є бібліотеки, обладнано радіотрансляційні мережі. Гуртожитки для засуджених забезпечені телевізорами, а у деяких установах обладнано кабельні телевізійні мережі. Демонструються кіно- та відеофільми.

Для персоналу установ виконання покарань та засуджених видається відомча газета "Закон і обов'язок". За бажанням засуджені можуть здійснювати передплату та на інші періодичні видання.

Важливе місце в процесі адаптації засуджених до умов позбавлення волі та профілактики психотравмуючих станів належить психологічній службі. Зусилля психологів спрямовані на поглиблене вивчення особистості засуджених, прогнозування їхньої поведінки, психологічну допомогу, навчання ненасильницьким формам вирішення конфліктів. В кожній установі обладнано кімнату психоемоційного розвантаження. До роботи із засудженими активно залучається громадськість. У статті 25 Кримінально-виконавчого кодексу України законодавчо закріплений принцип участі громадськості в процесі виправлення й ресоціалізації засуджених. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених здійснюється через спостережні комісії.

1 квітня 2004 року прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 429, що регламентує порядок діяльності спостережних комісій, що створюються при органах місцевого самоврядування та місцевих державних адміністраціях. До їх складу входять представники громадських організацій. Спостережні комісії наділені правом відвідувати установи виконання покарань та здійснювати контроль за дотриманням прав осіб, засуджених до позбавлення волі.

Положення про спостережні комісії передбачає включення до їх складу до 50% представників громадських організацій, що викликає критику з боку деяких правозахисників стосовно такого "обмеження".

В більшості населених пунктів за місцем дислокації установ такі організації зараз просто відсутні. В цьому немає вини ані Департаменту, ані органів місцевої влади. Це свідчить про сьогоденний стан зрілості нашого громадянського суспільства, яке не виявляє достатньої активності в захисті своїх прав та прав осіб, що відбувають покарання. Причиною цього є також і те, що держава не забезпечує належним чином можливості розвитку громадських організацій, їхнього сталого розвитку, різноманітності джерел фінансування включно із самоокупністю.

Департамент взаємодіє з Міністерством праці та соціальної політики, Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерством внутрішніх справ.

Дуже важливим є практична реалізація Закону України від 10 липня 2003 року “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк”, який розробляється за участю Департаменту. Цей Закон визначає умови і порядок надання соціальної допомоги звільненим громадянам, а також засади участі у їх соціальній адаптації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і об'єднань громадян.

Предметом особливої уваги Департаменту є забезпечення права засуджених на отримання освіти.

Європейські в'язничні правила одним з основних компонентів процесу виправлення визначають різносторонні програми навчання, спрямовані на успішну соціальну реабілітацію засуджених, поліпшення їх поведінки та підвищення почуття особистої гідності.

У Правилах зокрема підкреслено, що освіта в'язнів має бути інтегрована до освітньої системи країни з тим, щоб після звільнення вони могли продовжувати навчання, знайти своє місце в суспільстві. З практичною реалізацією положень Європейських в'язничних стандартів з цього напрямку представники Департаменту мали можливість ознайомитись під час робочих візитів до пенітенціарних систем США, Канади, Великобританії, Нідерландів, Туреччини, Словаччини, Польщі, Молдови та Росії. Слід відмітити, що Департамент здійснює співпрацю з різними напрямів діяльності з пенітенціарними системами 25 країн світу.

У 1992-1994 роках внаслідок формально-бюрократичного виконання Закону України “Про освіту” фактично було зруйновано систему вечірніх шкіл та професійно-технічних училищ у виправних колоніях. З утворенням Департаменту як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, розпочалась робота з відновлення діяльності цих закладів освіти.

Завдяки розуміння та підтримки з боку Міністерства освіти і науки України нині загальноосвітні навчальні заклади функціонують при 108 виправних колоніях.

Всього загальноосвітнім навчанням охоплено понад 18 тис. засуджених та осіб, узятих під варту.

Два останніх роки були вирішальним і для відновлення та зміцнення мережі державних професійно-технічних навчальних закладів при установах виконання покарань. На підставі спільних з Міністерством освіти і науки наказів при 85 виправних колоніях утворені навчальні центри та їх філії, у яких щорічно зможуть здобути професійно-технічну освіту та кваліфікацію понад 9 тисяч засуджених більше ніж з 50 робітничих професій.

Система виконання покарань є яскраво вираженим відображенням проблем, які існують в кожній конкретній країні. Україна входить в європейський соціально-економічний і правовий простір, тому запозичує і переймає в нього багато підходів у роботі з засудженими.

Одним з вагомих важелів, що дозволить зменшити кількість засуджених в установах Департаменту та зменшити витрати держави на їх утримання є поширення судами європейської і світової практики застосування покарань, альтернативних позбавленню волі. Витрати на засудженого до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у 10 разів менші, ніж вартість утримання його у в'язниці. Суспільство повинно усвідомити переваги альтернативних санкцій, які дозволяють корегувати поведінку правопорушника без позбавлення волі, залишити людину в суспільстві і надавати їй можливість свідомо доказати своє виправлення, не втративши при цьому соціально корисних і сімейних зв'язків.

На обліку кримінально-виконавчої інспекції перебуває майже 160,6 тис. засуджених до таких видів покарань. На сьогоднішній день основним у діяльності кримінально-виконавчої інспекції є виконання судових вироків суду. Компонент соціально-психологічної роботи дуже незначний. Проведення індивідуально-профілактичної роботи, спрямованої на виправлення засуджених, нормативними актами покладається на органи внутрішніх справ.

Одним з напрямів реформування пенітенціарної системи України є створення на базі кримінально-виконавчої інспекції служби пробації, яка існує у більшості країн Європи, де співвідношення засуджених до позбавлення волі та осіб, що перебувають на обліку служби пробації, складає 1:2.

Служба пробації організовує та координує цілеспрямовану соціально-психологічну роботу із засудженим, з широким залученням державних та громадських інституцій.

Департаментом активно вивчається європейський досвід функціонування пробації, зокрема Швеції. Підготовлено відповідні пропозиції щодо створення аналогічної служби в Україні.

9 листопада 1995 року Україна стала членом Ради Європи та взяла на себе ряд зобов'язань, визначених Висновком Парламентської асамблеї Ради Європи

№ 190-1995 року щодо заявки України про вступ до Ради Європи. З того часу Україною було підписано та ратифіковано 33 міжнародно-правових документи Ради Європи, які безпосередньо стосуються і діяльності кримінально-виконавчої служби України та, в першу чергу, спрямовані на дотримання й забезпечення прав людини.

Громадські організації та ініціативи

Реальна та конструктивна участь громадськості у діяльності установ виконання покарань є одним з кроків до створення пенітенціарної системи, притаманної демократичним державам, що передбачає безпосередню відповідальність та участь суспільства у роботі з особами, які порушують закон.

Співпраця Департаменту з громадськими організаціями здійснюється в рамках проєктів і програм, підтриманих Швейцарським офісом співпраці, Міжнародним фондом “Відродження” та іншими агенціями, які підтримують реалізацію суспільних ініціатив, спрямованих на забезпечення процесу реформування пенітенціарної системи в її гуманізації, відповідності міжнародним стандартам, більшій прозорості, підвищенні рівня професійної підготовки персоналу системи. Департамент плідно співпрацює з міжнародними неурядовими організаціями “Penal Reform International” (“Міжнародна тюремна реформа”), Британською Радою, з якими реалізовується низка проєктів, спрямованих на більш широке залучення громадськості до роботи із засудженими. Характерною ознакою сьогодення є широка участь у духовному відродженні засуджених представників релігійних організацій. Департамент плідно співпрацює з Українською Міжконфесійною Християнською Місією “Духовна та благодійна опіка в місцях позбавлення волі”, до якої входять дванадцять основних релігійних організацій.

Пастирська робота священнослужителів здійснюється на принципах дотримання свободи віросповідання, добровільної участі у заходах релігійного характеру і неприпустимості протиставлення одного віросповідання іншому. За допомогою священнослужителів в установах обладнані молитовні кімнати, каплиці, створені духовні бібліотеки. Адже без духовного оновлення особистості повна її ресоціалізація майже неможлива. Близьким до цього є питання соціальної адаптації звільнених осіб.

Цікаві приклади демонструють центри реабілітації колишніх засуджених, створені в різних регіонах України переважно за сприяння донорських проєктів. Безумовно, їх досвід потрібно взяти, втілюючи нові підходи в державній політиці, як і досвід інших країн, де відпрацьовано розмаїті моделі роботи. Адже в нашій державі перегляд функцій і повноважень організацій, відповідальних за роботу з людьми, які звільняються з місць позбавлення волі, лише

розпочався. Про це свідчить низка проектів стосовно соціальної адаптації колишніх ув'язнених:

№	Назва організації	Проект	Мета	Цільова група
1	“Київ-рідний дім”	“Адаптація”	Організація центру (пошук і створення робочих місць, організація курсів підготовки для вступу до навчальних закладів)	Жінки та молодь, які звільняються з місць позбавлення волі
		“Дорога в майбутнє”	Здійснення комплексу заходів із ре соціалізації засуджених під час перебування у виправних закладах шляхом здобуття виробнично-технічної освіти	
2	Інформаційно-координаційний жіночий центр м. Дніпропетровськ	“Ресоціалізація жінок-в'язнів”. 2001-2002 р.р. За підтримки Міжнародного фонду “Відродження”		
		Організаційна робота з підготовки засуджених жінок до звільнення та із звільненими особами”. 2002-2003 р.р. За підтримки Міжнародного фонду “Відродження”		

Працівниці та працівники **Інформаційно-консультативного жіночого центру**, які тривалий час працюють з різними вразливими групами, зокрема, в плані соціальної роботи, розробили принципи, які досить виразно віддзеркалюють їхні цінності та допомагають у роботі з певною категорією жінок:

- цінувати свій час та час інших;
- намагатися бачити в собі, людях, ситуаціях тільки позитивне, не акцентувати увагу на недоліках;
- не критикувати себе та інших за принципом “не судить і не судимі будете”;
- в розмовах говорити коротко, нечасто, не перебиваючи, по черзі;
- добровільно приймати рішення;
- “не стригти всіх під один гребінець”;
- поважно ставитися до приватних секретів інших людей;
- приймати і поважати те, що всі люди різні по-своєму.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАПРЯМУ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ В ПРОЕКТІ “ЖІНКИ ТА МАТЕРІ З ДІТЬМИ В УВ'ЯЗНЕННІ”

Одним із завдань проекту “Жінки та матері з дітьми в ув'язненні” є створення для засуджених жінок дієвої системи соціальної адаптації:

- розробка національних стандартів соціальних послуг жінкам з дитиною, які відбувають покарання та звільняються з місць позбавлення волі;
- забезпечення підготовки фахівців у сфері соціальної адаптації (соціального патронажу) жінок (вагітних або з дитиною), яких було притягнуто до кримінальної відповідальності;
- запровадження соціально-психологічної роботи із сім'ями, спрямованими на відновлення родинних стосунків, тощо.
- проведення спеціальних навчальних програм з метою отримання необхідних знань та навичок, що допоможуть їм опікуватися та збільшити відповідальність за життя своїх дітей і самих себе.

Ресоціалізація жінок та матерів з дітьми передбачає три головні завдання:

Перше – дати знання. Є засуджені, які навіть не вміють читати-писати. Ще більше тих, що не мають неповної середньої освіти, не те що повної. Для жінок та матерів з дітьми дати навички виховання та навички материнства, які спрямовані на розвиток сімейних цінностей.

Друге – це професія. Для цього потрібно створювати профтехучилища, які вже є в більшості установ. І в ПТУ засуджені можуть опанувати декілька спеціальностей. До того ж професійне навчання зараховується як праця і є незадовільним “плюсом” у характеристиці на умовно-дострокове звільнення.

І третє – це проведення бесід, консультацій психолога та юриста. Вирішення проблемних питань засуджених, відновлення родинних зв'язків. Допомога в отриманні документів (паспорт, трудова книжка, ідентифікаційний код тощо).

В цілому види допомоги, якої потребують звільнені з ув'язнення, можна типологізувати наступним чином:

- Допомога в працевлаштуванні
- Допомога в пошуку місця проживання
- Надання можливості отримати спеціальну освіту
- Юридичні консультації
- Консультації психолога
- Медичні консультації

Такі види послуг зазвичай і надаються центрами або підрозділами соціальної реабілітації. Центри розраховані насамперед на чоловіків. Це безумовно пояснюється тим, що чоловіки складають лівову частку засуджених. Але подібні центри не враховують послуг, яких потребують жінки. Це стосується можливості

отримати знання і навички, які відповідають їх гендерним практичним потребам, тобто комплексу того, що відноситься до “традиційної відповідальності” жінки в суспільстві – догляд за дітьми, хворими і літніми особами; приготування їжі і т.ін.

При цьому, жінки мають додаткові проблеми, які вимагають уваги і реагування:

- Домашнє насильство
- Відповідальність за дітей
- Навички ведення домашнього господарства

Допомога в соціальній адаптації має здійснюватися через науку, творчість, спорт і дозвілля. Організація роботи з ресоціалізації має базуватися на принципах педагогіки співпраці. Партнерські відносини є запорукою того, що засуджені люди, позбавлені повноцінного соціального життя, мають можливість перетворитися на активних, зацікавлених, свідомих суб’єктів різноманітних видів діяльності, важливих для особистості – освітньої, трудової, громадської, творчої, розважальної тощо. Все це може допомогти усунути бар’єри непорозуміння та ворожнечі і створити умови для успішної взаємодії, аби допомогти особі, що звільнюється, навчитися самостійно аналізувати свою життєву ситуацію, приймати рішення і будувати своє життя, соціально прийнятними шляхами.

Принципи роботи в напрямку ресоціалізації звертаються до різних аспектів:

- Готовність приймати особистість людини без упереджень, з повагою і увагою до індивідуальності, з вірою в можливість змін на краще, з активним пошуком позитивного в її особистості і опорою на ці принципи у взаємодії.
- Намагання сприймати людину з симпатією, розумінням, а не критикою людини і проблем, які вона має, з метою надання їй допомоги для подолання труднощів, які зустрічаються на її життєвому шляху.
- Прагнення глибоко вивчати і розкривати справжні мотиви і зовнішні обставини, що зумовлюють вчинки і дії людини з урахуванням її рис, потреб, психічних станів і здійснювати на цій підставі планування, прогнозування та здійснення корекційно-виховної роботи.
- Орієнтацію на діалогічний спосіб спілкування та обговорення актуальних питань ціннісного, світоглядного, морально-правового, практичного характеру з активізацією свідомості та самосвідомості людини з униканням монологічно-повчального стилю.

Для ефективної організації процесу ресоціалізації важливо звертатися до співпраці з різними установами і організаціями:

- Державні адміністрації;
- Управління у справах сім’ї, молоді і спорту;

- Соціальні служби у справах сім'ї та молоді;
- Центри зайнятості;
- Психоневрологічні лікарні;
- Гінекологічні відділення лікарень та поліклінік.

Рекомендації

При розробці підходів і методів ресоціалізації для жінок, які звільняються з місць відбування покарання, важливо врахувати наступні рекомендації:

- Сфери навчання та професійної підготовки мають бути переглянуті. Заклади виконання покарання мають не лише переглянути пріоритети розміщення ресурсів і більш ефективного їх використання, а й встановити зв'язки з освітніми установами. Важливо, щоби жінки могли продовжити навчання, яке вони почали в ув'язненні.
- Матері мають бути краще поінформовані про практичні можливості соціальних служб та законодавчі положення, які допоможуть їм краще адаптуватися після виходу на волю.
- Засуджені жінки повинні мати більше підтримки для отримання знань і навичок щодо фінансового планування і управління домашнім господарством. Практичні курси мають складатися з інформації про ведення бюджету, можливості отримати кредит та управління боргом. Курси також мають звертатися до правової відповідальності батьків за своїх дітей, відвідування дітьми школи, правової допомоги дітям, коли вони лишаються самі, умови праці дітей (з якого віку і як довго) тощо. Все це потрібно для того, щоби жінки могли зробити бажані зміни в своєму житті.
- Для сприяння жінкам подолати складнощі після звільнення важливо організувати групи самопомоги.

Від ефективності вирішення питання соціальної реабілітації жінок з дітьми, звільнених з місць позбавлення волі, значною мірою залежить безпека суспільства, рівень рецидивної “жіночої” злочинності в державі.

Нині в Україні триває розробка основ державної політики в цій сфері, зроблено перші кроки щодо координації роботи із соціальною адаптації колишніх засуджених і створення мережі відповідних закладів. Цей проект може стати одним з провідних в розробці та реалізації актуальних завдань.

Щоб реалізувати нові державні підходи у цій сфері, Україна має здійснити низку організаційно-методичних заходів, виконання яких дасть змогу створити державну систему європейського рівня з підтримки та реінтеграції в суспільство однієї з найбільш дезадаптованих і незахищених категорій громадян.

МЕРЕЖА ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ УКРАЇНИ (обласного рівня)

1. Автономна Республіка Крим

Республіканський центр
Кримський Республіканський
95000, м. Сімферополь, вул. Дибенка, 60, а/с 1517,
(0652) тел./факс 24-10-89, (0652) 24-10-89;
KRCSSM@ukr.net

2. Вінницька область

Вінницький обласний центр
21050, м. Вінниця, вул. Володарського, 47,
(0432) тел./факс 32-50-92,
ssy@vinnitsa.com

3. Волинська область

Волинський обласний центр
43024, м. Луцьк, проспект Молоді, 4,
(0332) тел./факс: 71-12-12, 3-56-90,
vocssm@privat-online.net

4. Дніпропетровська область

Дніпропетровський обласний центр
49054, м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 83, гурт. 2,
(056) тел./факс 370-48-18,
ocssm@ukr.net

5. Донецька область

Донецький обласний центр
83105, м. Донецьк, бульв. Пушкіна, 34,
(062) 311-00-20, факс (0622) 55-22-70,
docssm@dc.ukrtel.net

6. Житомирська область

Житомирський обласний центр
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 25,
(0412) тел./факс 37-15-64,
entremolod@zt.ukrtel.net

7. Закарпатська область

Закарпатський обласний центр
88000, м. Ужгород, пл. Народна, 4,
(03122) тел./факс 3-22-77,
ZCSSM@EMAL.UZ.UA

8. Запорізька область

Запорізький обласний центр
69037, м. Запоріжжя, вул. Рекордна, 24,
(0612) 34-36-31, факс 34-01-81,
css@reis.zp.ua

9. Івано-Франківська область

Івано-Франківський обласний центр
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Гординського, 10,
(03422) тел./факс 2-52-98,
rccsu@il.if.ua

10. Київська область

Київський обласний центр
01032, м. Київ, вул. Комінтерну, 16, к. 7,
(044) тел./факс 235-84-35, 246-47-97,
kocssm@bg.net.ua

11. Кіровоградська область

Кіровоградський обласний центр
25006, м. Кіровоград, пл. Кірова, 1 - для листів; вул. К. Маркса, 84, 3
поверх - офіс,
(0522) тел./факс 32-10-07,
socium@host.kr.ua

12. Луганська область

Луганський обласний центр
91055, м. Луганськ, вул. Коцюбинського, 27,
(0642) тел./факс: 58-65-01, 58-18-13, 54-44-95 (дир.),
locssm@lep.lg.ua

13. Львівська область

Львівський обласний центр
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 17,
(0322) тел./факс 72-87-61, тел. 72-98-95,
locssm@sc.net.ua

14. Миколаївська область

Миколаївський обласний центр
54001, м. Миколаїв, вул. Спаська, 43,
(0512) 35-00-23, факс 35-24-53,
socserv@mkset.net

15. Одеська область

Одеський обласний центр
65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83, к. 821, 823,
(0482) тел./факс 25-85-21,
odcssm@ua.fm

16. Полтавська область

Полтавський обласний центр
36029, м. Полтава, вул. Жовтнева, 54, к. 401,
(05322) 2-94-11, факс 7-33-29,
slsocium@kot.poltava.ua

17. Рівненська область

Рівненський обласний центр
33023, м. Рівне, а/с 58 (поштова адреса),
33027, вул. Орлова, 40 (офіс),
(0362) 28-96-04, факс: 28-96-04, 28-07-43,
rocsm@ukr.net

18. Сумська область

Сумський обласний центр
40022, м. Суми, вул. Леваневського, 26,
(0542) тел./факс 25-85-35,
socsm@ukr.net

19. Тернопільська область

Тернопільський обласний центр
46001, м. Тернопіль, вул. Крушельницької, 18, к. 702,
(0352) тел./факс 52-80-13,
center@youth.gov.te.ua

20. Харківська область

Харківський обласний центр
61022, м. Харків, Держпром, 3 під., 3 поверх, к. 275,
(0572) 757-08-62, факс: 757-08-96, 757-08-63,
xcsm@ukr.net

21. Херсонська область

Херсонський обласний центр
73025, м. Херсон, вул. Комунарів, 11,
(0552) тел./факс 26-35-51,
hocssm@beer.kherson.ua, gcssy@oda.kherson.ua

22. Хмельницька область

Хмельницький обласний центр
29016, м. Хмельницький, шосе Львівське, 10/1,
(0382) 76-55-58, факс: 76-55-95, 65-02-38, 65-85-42,
hocssm@rel.com.ua

23. Черкаська область

Черкаський обласний центр
18003, м. Черкаси, вул. Громова, 10,
(0472) тел./факс 63-05-54, факс 63-54-97,
gold@goldheart.cherkassy.ua

24. Чернівецька область

Чернівецький обласний центр
58000, м. Чернівці, вул. Університетська, 20,
(0372) тел./факс 55-28-02,
ocssm@chv.ukrpack.net

25. Чернігівська область

Чернігівський обласний центр
14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 21,
(04622) тел./факс 7-89-84,
youth@cn.relc.com

26. м. Київ

Київський міський центр
03057, м. Київ, вул. Довженка, 2,
(044) тел./факс 458-27-67,
www.ssm.kiev.ua , ssm@ssm.kiev.ua

27. м. Севастополь

Севастопольський міський центр
99011, м. Севастополь, вул. Пушкіна, 18,
(0692) тел./факс: 54-31-79, 54-40-68,
cssm@stel.sebastopol.ua

ЗАКЛАДИ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКИХ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Регіон	Соціальний заклад	Адреса
АР Крим	Соціальний гуртожиток	96100 м. Джанкой, вул. Южна, 14
	Центр матері та дитини	97570 АР Крим, Сімферопольський р-н, с. Чистеньке, вул. Севастопольське шосе, 12
	Центр соціально-психологічної допомоги	96116 с. Ізмрудне, вул. Свободи, 33
Волинська область	Центр соціально-психологічної допомоги	43020 м. Луцьк, вул. Вороніхіна, 8
Дніпропетровська область	Центр соціально-психологічної допомоги	49040 м. Дніпропетровськ, пр. Праці, 24
Донецька область	Центр соціально-психологічної допомоги	83033 м. Донецьк, Пролетарський район, вул. Красної Авіації, 11 А
Житомирська область	Центр соціально-психологічної допомоги	10031 м. Житомир, Богунський район, вул. Маршала Рибалка, 34
Закарпатська область	Центр соціально-психологічної допомоги	88000 Закарпатська обл., м. Ужгород, вул. Благосєва, 10 Б
Запорізька область	Центр соціально-психологічної допомоги	69104 м. Запоріжжя, вул. Північнокільцева, 22-а
Івано-Франківська область	Соціальний гуртожиток	77300 м. Калуш, вул. Б. Хмельницького, 72
	Центр соціально-психологічної допомоги	78700 Івано-Франківська область, Верховинський район, смт. Верховина, вул. Ковалєва, 1
Київська область	Соціальний гуртожиток Вишгородського району Київської області	07300 м. Вишгород, вул. Ватутіна, 102
	Соціальний гуртожиток	08412 Переяслав-Хмельницький р-н, с. Гайшин, вул. Жовтєва, 15 а
	Центр матері та дитини	08500 м. Фастєв, вул. Піонерська, 24
	Центр соціально-психологічної допомоги	09161 Київська область, м. Узин, вул. Київська, 13
Кіровоградська область	Соціальний гуртожиток	25006 м. Кіровоград, вул. Тєльмана, 75-г
	Центр соціально-психологічної допомоги	25006 м. Кіровоград, вул. Белінського, 3
Луганська область	Центр соціально-психологічної допомоги	93700 смт Слов'янськ, вул. Гагаріна, 36
Львівська область	Центр матері та дитини	82100 Львівська область м. Дрогобич, вул. Шептицького, 7
	Центр соціально-психологічної допомоги	79057 м. Львів, вул. Коновальца, 103

ЖІНКИ І МАТЕРІ З ДІТЬМИ В УВ'ЯЗНЕННІ

Регіон	Соціальний заклад	Адреса
Миколаївська область	Центр соціально-психологічної допомоги	56500 м. Вознесенськ, вул. Жовтневої революції, 239
Одеська область	Соціальний гуртожиток	66300 м. Котовськ, вул. Бочковича, 101
	Соціальний гуртожиток	68500 м. Тарутино, вул. Красна, 185
	Центр соціально-психологічної допомоги	65091 м. Одеса, вул. Сортувальна, 34
	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями	68800, Одеська область, м. Рені, вул. Ізмаїльська, буд. 33
	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями	68700 Одеська область, Болградський район, м. Болград, вул. 25 серпня, 106
Рівненська область	Центр соціально-психологічної допомоги	33023 м. Рівне, вул. Дубенська, 71 А
Сумська область	Соціальний гуртожиток	40016 м. Суми, вул. Прокоф'єва, 32
	Центр матері та дитини	40016 м. Суми, вул. Кірова, 110
	Центр соціально-психологічної допомоги	40016 м. Суми, вул. Черноговардійська, 51 г
Тернопільська область	Центр соціально-психологічної допомоги	46008 м. Тернопіль, вул. Коновальця, 18
Хмельницька область	Соціальний гуртожиток	31310 Хмельницький р-н, смт. Чорний Острів, вул. Жовтнева, 1
	Центр матері та дитини	31310 Хмельницький р-н, смт. Чорний Острів, пр. Вовчогірський, 5
	Центр соціально-психологічної допомоги	28018 м. Хмельницький, вул. Заводська, 61
Чернівецька область	Центр соціально-психологічної допомоги	58000 м. Чернівці, вул. Білоруська, 22
Чернігівська область	Центр матері та дитини	14026 м. Чернігів, вул. Елеваторна, 6
	Центр соціально-психологічної допомоги	14026 м. Чернігів, вул. Елеваторна, 6
м. Севастополь	Центр соціально-психологічної допомоги	99011 м. Севастополь, вул. Л.Толстого, 51
м. Київ	Центр соціально-психологічної допомоги	02091 м. Київ, вул. Новодарницька, 26

ЖІНОЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА	САЙТ
ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація сприяння жіночому підприємництву	Почекутова Аліна	Адреса офісу: пр. Юності 10, оф. 4, м. Вінниця 21037; Адреса для листу- вання та юридична: пр. Юності 23/51, м. Вінниця 21021 тел. (0432) 57-92-04; 54-57-67	aswom@mail.zp.ua	www.aswom.pages.vp.ua
Вінницька міська ГО Міжвузівсь- кий гендерний освітній центр	Головащенко Ірина	Вінницький національний технічний університет, Головний навчальний Корпус, ауд. 104, Хмельницьке шосе 95, м. Вінниця 21021, тел/факс: (0432) 58-04-98, 58-07-64, 26-20-06	igol@vp.ua	
ГО "Прогресивні жінки"	Козлова Наталя	вул. 1 травня, 53 кв.1, м. Вінниця 21000 тел. (0432) 59-20-47	Progress@mail.vinnica.ua	
Жіноча НГО "Пані Весесвіт"	Міхновець Тетяна	вул. 50-річчя Перемоги, 27, к.41, м. Вінниця 21001 тел. (0432) 32-27-24, 26-06-33, 8-067-30-911-35 laosop@vp.ua;	women@vc.ukrtel.net	
Вінницька міська ГО "Інформа- ційно-профільактичний кризовий жіночий центр"	Белова Оксана	а/с 4266 м. Вінниця 21036 Або: вул. Збішко 37, к.67, м. Вінниця 21036. Офіс: вул. Соборна 66, к.309, м. Вінниця 21000, тел.(0432) 53-13-98, 57-80-84, моб. (067) 958-81-20	center@inbox.vp.ua; vinspp@ukr.net	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛ.АДРЕСА	САЙТ
Вінницька міська ГО соціального розвитку та становлення окремих малозахисчених категорій молоді "Паросток"	Саранча Ірина	вул. Ф. Кона, 6, кв. 43, м. Вінниця 21036 тел.(0432) 43-22-61	Parostok@svitonline.com	www.vn.iatp.org.ua/parostok
Вінницький обласний осередок спілки сприяння сільського зеленого туризму в Україні	Бас О.І.	вул. Дорошенка, 39, м. Бар, Вінницька обл. 23000 тел/факс (04341)234-96, тел.(04341) 245-42, 8 (067) 684-84-14 rodolyanka@list.ru	oksanabas@vc.ukrtel.net	
Тулчинський осередок Всеукраїнської ГО "Союз Українок"	Гордійчук Т.В.	вул. Колонтай, буд.7а, кв.2, м. Тульчин, Вінницька обл. 23600 тел. (04335) 2-13-74		
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ				
Волинська обласна ГО Всеукраїнського жіночого народно-демократичного об'єднання "Дія"	Оляська Наталія	бул. Дружби народів 15, кв.232, м. Луцьк, обл. Волинська 43017 тел.(03327) 2-62-16, 2-14-43, д/т (03322) 6-38-55	volynskadiya@rambler.ru	
Волинська обласна ГО "Гендерний центр"	Ярош Оксана	пр-т Волі, 60/26, м. Луцьк, Волинської обл. 43010 тел. (03322) 4-09-61	Gendercenter@ukr.net	
Волинська обласна ГО "Центр практичної психології сім'ї" "Любісток"	Переходько Людмила	пр. Відродження 30, каб.3, м. Луцьк обл. Волинська 43024 тел/факс (0332) 78-85-35	liubystok@ukr.net	
Волинська обласна молодіжна ГО "Обласна спілка акціонерів"	Штонда Євгеній	пр.Волі,11/2, м. Луцьк, Волинська обл. 43000 тел. (03322) 26-750, 8 (050) 539-69-01	osao@mail.ru	

Обласне громадське об'єднання "Волинські перспективи"	Пахоміюк Ніна	адреса офісу: вул. Вороніхіна, 8 м. Луцьк, 43000 для пошти: 43005, Луцьк, а/с 47 тел/факс (03322) 5-55-42	extrim@it.ukrtel.net	
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Дніпропетровська ГО "Роксо-лана"	Волошина Ольга	вул. Погрібняка, 20, кв.1, м. Дніпропетровськ 49005 тел/факс: (0562) 46-00-00, 788-20-64, факс (0562) 38-52-60		
Дніпропетровська ГО матерів дітей-інвалідів з дитинства "ДОВІРА"	Советова Тетяна	Запорізьке шосе, 2-а кв.53, м. Дніпропетровськ 49107 тел. (0562) 43-38-07	dovira2004@mail.ru	
Дніпропетровська міська ГО "Жіночий інформаційно-координаційний центр"	Войніч Ганна	вул. Бариканда 21, м. Дніпропетровськ 49044 тел/факс (056) 370-25-35, 370-25-50	hanna_voynich@freemail.dnopr.net	http://owicc.iatp.org.ua
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ				
Авдіївська міська громадська жіноча організація "Надія"	Собонєва Зінаїда	вул. Гагаріна, буд.16, кв.17, обл. Донецька 86066. тел.(06236) 3-17-11, 3-26-25		
Білозерська міська ГО "Еврика"	Стібнєва Ольга	вул. Московська 25, кв.1, м. Білозерське, обл. Донецька 85013 тел. (06277) 3-30-98	maruka@ukrtop.com	
Громадська жіноча організація "Родина"	Пшєборська Анжеліка	вул. Радянська, 2 м. Вугледар, обл. Донецька, 85670, тел. (06273) 6-30-36, 8 (050) 836-92-66	impulse2005Ugledar@rambler.ru	www.ugledar.com.ua
ГО "Крок у майбутнє"	Куценко Олена	вул. Ульріха 55, м. Донецьк 83017 тел. (062) 339-37-38, 385-81-03, 8-050-472-96-26	doctor-ken@yandex.ru	
ГО жіночо-інвалідів "Донна"	Орлік Любов	пр-т Леніна 118, БК "Прометей", м. Єнакієво" 86430 тел. (06252) 2-42-37, 2-28-57 (дом)		

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛ.АДРЕСА	САЙТ
ГО жінок-інвалідів Північного Донбасу	Поламарчук Надія	вул. Шкільная, 14, м. Краматорськ 84302 тел./факс (0626) 41-03-92	linelife7@mail.ru	
Донецька міська жіноча ГО "Дія"	Аїкушина Ольга	бул. Шевченко, 54, м. Донецьк, 83017, тел. (0622) 99-46-84; 99-46-84, факс (062) 345-06-50		
Донецька міська молодіжна організація "Молодіжний центр зайнятості"	Ткаченко Сергій	Київський пр-т, 38, м. Донецьк, 83054 тел./факс (062) 385-67-17, 345-88-42	postmaster@cviu.donbass.com	www.mcz.donbass.com
Єнакієвська міська ГО "Дівчата"	Тихомирова Ольга	ул. Саратовская, 1, м. Єнакієве, обл. Донецька 86420, тел. (06252) 2-65-28		
Старобішевська районна ГО "Надія"	Усаченко Інна	ул. Энергетическая 55а, пгт. Новый Свет, р-н. Старобешевский, 87230 тел. (06230) 7-76-00		
Районна ГО "Пролетарочка"	Худияровська Валентина	вул. Армавірська 10-а, р-н Пролетарський м. Донецьк 83044 тел. (062) 382-33-39	darg@icm.dn.ua	
Асоціація жінок м. Макіївки "Жіночий Дар"	Коваленко Людмила	б-р Горбачова 5, к.61, м. Макіївка, обл. Донецька 86132; тел. (06232) 6-93-57 6-53-14 Kovalenko-L@mail.ru		
Донецька обласна Ліга ділових і професійних жінок	Горова Людмила	вул. Артема 45, м. Донецьк 83086 тел. (062) 334-34-43, 334-20-43	postmaster@lga.donetsk.ua	www.bpw.donetsk.ua
Донецька міська ГО Соціально-правовий, інформаційний центр "Аріадна"	Рибалко Світлана	пр-т. Дзержинського 65-а, кв. 23 м. Донецьк 83003 тел./факс (0622) 97-32-80, 8-050-755-14-15	ariadna_cent@telenet.dn.ua	

Жіночий соціальний еколого-правовий центр	Кравець Оксана	вул. Свйрцева 190, м. Артемівськ, обл. Донецька 84500 тел. (06274) 6-63-85	kravets@inca.donetsk.ua	
“Жіночий соціально-еколого-правовий центр”	Візірова Людмила	вул. Ціалковського, буд. 19, кв. 52, м. Костянтинівка, обл. Донецька, 85113 тел. (06272) 2-68-04		
Консультаційний Інформаційно-жіночий центр “Зоя”	Твердохліб Ніна	вул. Ватуліна 89, с. Новокраснівка, р-н Володарський, обл. Донецька, 87022 тел. (06246) 2-36-38, 9-36-38, 9-36-33 (школа)		
Кіровська міська молодіжна ГО “Спілка молоді регіонів”	Шинкаренко Людмила	вул. Шахтарська, 39, м. Кіровське, 86300, Донецька обл. тел. (06250) 62-588	smtkirovskoe@ukr.net	
Костянтинівська міська ГО “Жіночий соціально-еколого-правовий центр”	Візірова Людмила	вул. Ціалковського, буд. 19, кв. 52, м. Костянтинівка, обл. Донецька, 85113 тел. (06272) 2-68-04		
Маріупольська міська організація “Союз Українок”	Молчанова Ірина	вул. Маширобудівника 78-23, м. Маріуполь, Донецька обл. 87551 Скороcheno: a/c 98, м. Маріуполь 87551		
Мар’їнська районна жіноча ГО “Совершенство”	Чернова Лідія	пр. Карла Маркса 4, м. Курахове, обл. Донецька 85612 тел. (06246) 2-36-38, факс (06278) 3-32-48, 3-38-06		
Міська жіноча ГО - клуб жінок “Жетени”	Балашова Валентина	вул. Артема 84, м. Донецьк 83055, пошта: пр. Ватуліна 33, кв. 3, м. Донецьк 83015 тел. (062) 337-63-01, 333-38-91, факс (062) 335-01-79	KL_art@mail.ru	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА	САЙТ
Неурядова організація "Місто Майстрів"	Байрачна М.І.	пр. Ломоносова, 150, м. Костянтинівка, Донецька обл., 85104 тел. (06272) 2-75-84, 8 (050) 159-52-29, gmastriy.narod.ru	gorodmasterov@bigmir.net	
Реабілітаційний комітет жінок та дівчат-інвалідів "Неонелла"	Айдіна Нелія	вул. Комунарів, 34, кв. 292, м. Слав'янськ, обл. Донецька 84112 тел. (06262) 3-73-69, 2-69-38	rkqdi@ukr.net; NEONELLA2006@r-ambler.ru	www.neonella.org.ua
Регіональна асоціація жінок м. Красноармійська	Дубинка Людмила	пл. Шибанкова, 1-а, м. Червоноармійськ, обл. Донецька 85300 тел. (062239) 2-04-62 факс 2-61-11		
Слов'янська міська ГО "Спри-яння"	Павлова Віра	вул. Комунарів 28, кв.30, м. Слов'янськ, обл. Донецької 84122 тел. (06262) 2-16-99	postmaster@slavyansk.org	
Станція Миколаївська ПЛАСТУ НСОУ - Національної скаутської організації України	Димитрова Валентина	вул. Гагаріна 2/8, с. Миколаївка, р-н Красноармійськ, обл. Донецька 85347 тел. (0623) 53-08-57	dva_nic@ukr.net	
Східноукраїнська спілка молодіжних організацій (ВУСМО)	Білоус Ірина	вул. Ак. Павлова, 13а, м. Горлівка, Донецька обл., 84601 тел/факс (06242) 9-43-01	vusmo@dfitek.dn.ua	www.fnr.ru/socium/vusmo
Житомирська область				
Баранівська районна організація жінок Житомирської області	Латишина Надія	вул. Леніна 12 смт. Баранівка, Баранівський р-н, Житомирська обл. 12700 тел. (01444) 4-22-16, 4-34-48		

Володарськ-Волинська районна благодійна громадська жіноча організація з соціально-психологічної допомоги жінкам та їх сім'ям "Нитка Аріадни"	Мінялюк Галина	вул. Геологічна 6, смт. Володарськ-Волинський, Житомирська обл., 12100 тел. (04145) 2-22-12; 2-18-04	ariadna@vv.zt.ukrtel.net
ГО "Територіальний жіночий центр"	Онофрійук Валентина	вул. Червона площа 7/14, смт. Володарськ-Волинський, обл. Житомирська 12101 тел.(04145) 3-18-40, 3-19-94, 8-097-250-67-34	
Житомирське міське молодіжне об'єднання "ХХІ Платформа"	Соловійова Жанна	вул. Мала Бердичівська, 16, м. Житомир, 10014 тел/факс (0412) 37-47-09, 41-89-28	spilka@zt.ukrtel.net
Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів	Брандес Валерій	вул.Київська,44, кв.3, м. Житомир, 10014 тел. (0412)22-79-83 моб.(050) 463-23-37(Вероніка Мишківська)	choice@com.zt.ua
Жіночий інформаційно-консультаційний центр	Бабенко Ірина	смт. Озерне,28, р-н Житомирський, Житомирська обл. 12443 тел. (0412) 40-07-33, 40-07-31, 40-07-32	wicc_ir@zt.ukrtel.net
НГО "Поліська ініціатива"	Рожик Наталя	вул. Димитрова, 9 м. Коростипів, обл. Житомирська, 12504 тел/факс (04130) 5-73-78	kor_mer@kr.zt.ukrtel.net
Житомирський міський громадський благодійний фонд захисту неповнолітніх "Катерина"	Проскуріна Людмила	офіс: вул. Ціolkовського 14, оф. 1. м.Житомир 10009, пошта: вул. Вітрука 55, м. Житомир 10009 тел. (0412) 33-16-37, 33-73-56. факс (0412) 33-09-85	mirdan@com.zt.ua
ЗАКАРПАТЬСЬКА ОБЛАСТЬ			
Виноградський міський осередок Всеукраїнського жіночого товариства ім.Олени Теліги	Савинець Мальвіна	вул. Миру 39, м. Виноградів, обл. Закарпатська 90300 тел. (03143) 2-18-82	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛ.АДРЕСА	САЙТ
Закарпатський обласний благодійний фонд "Благо"	Кулчар Елеонора	вул. Швабська, 17, кв 2 м. Ужгород 88000, тел. 8-050-904-19-80	ukraine.charity@mail.ru	www.blago.westportal.net
Закарпатська обласна ГО інвалідів-онкохворих "Амазонки Закарпаття"	Шуальська Наталія	вул. Гагаріна, 140, м. Ужгород 88020 тел. (0312) 66-02-70, 8-050-6622053		
Перечинська районна жіноча організація "Розмарія"	Хропіна Олеся	пл. Народна 21, кв.1, м. Перечин, обл. Закарпатська 89200 тел. (03145) 2-22-53	Rosemaria@ukr.net	
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ				
Благодійна установа "Жіночий кризовий центр "Гармонія"	Лазарева Тетяна	вул. Жуковського 46, к.516 м. Запоріжжя, 69032 тел. (0612) 63-61-48, 270-08-40		
Громадська організація "Жіноча спілка"	Романовська Яна Олександрівна	вул. Р. Люксембург, 31, м. Бердянськ, обл. Запорізька 71112 тел. (06153) 7-23-27, 7-19-23	chatberd@zp.ukrtel.net	
Жіночий бізнес-центр "Вікторія"	Ніколаєнко Олена	вул. Р. Люксембург 2, м. Мелітополь, обл. Запорізька 72319 тел. (0619) 42-65-95, 26-38-90,		
Жіночий клуб Запорізького благодійного фонду "Сантіс"	Філатов О.	б-р Гвардійський, 55, м. Запоріжжя, 69001 тел. (0612) 13-09-35, факс (0612) 15-48-02, моб. 8(050) 351-08-07	santis_optimist@ukr.net	www.santis.iatp.org.ua
Запорізький комітет солдатських матерів	Рибалко Лідія	вул. Малиновського, 28, кв.47, м. Запоріжжя 69104 тел. (0612)95-39-49		
Міський молодіжний клуб "Співдружність" м.Бердянська	Масютіна Марина	пр. Праці, 24/56, м. Бердянськ, обл. Запорізька 71118 тел. (06153) 3-62-76, 2-00-25	friend@berdyansk.net	
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ				

Громадський центр "Ділові ініціативи"	Васильченко Галина	вул. Дністровська, 26, 2 поверх, м. Івано-Франківськ 76019 тел. (0342) 77-65-55, (03422) 2-57-36, 77-65-45 consultant@neonet.if.ua	v.galyna@neonet.if.ua	www.di.if.ua;
Калузька філія Союзу українок	Липовська Любов	площа Героїв, 26, м. Калуш, обл. Івано-Франківська, 77301, тел. (03472) 4-20-90, 5-25-43	grant@kl.if.ua	www.rajtshtokyi.atp.org.ua
Регіональна благодійна організація "Центр Громадських ініціатив"	Бович Андрій	вул. Черновала, 4/5, м. Косів, 78600, Івано-Франківська обл. тел./факс (03478) 2-24-51	regcentr@ks.if.ua	
Пласт - Національна Скаутовська Організація України Станція Івано-Франківськ	Шевчук Ігор	вул. Павлика 10, м. Івано-Франківськ 76000 тел.(03422)24228	siromanec@ukr.net	
КИЇВ ТА КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація "Мир. Краса. Культура".	Сазонова Валентина	вул. Старонаводницька буд.39/2, к.1, м. Київ, 01015 пошта: а/с 69, м. Київ 01015 вул. Суворова 6, м. Херсон 73000 тел. (044) 592-45-32, (0552) 42-26-22, 8-050-542-90-30	info@pbc.org.ua	www.pbc.org.ua
Асоціація сприяння охороні репродуктивного здоров'я жінки Чернобиля	Пітрович Лариса	вул. Київська 12/34, м. Вишгород, Київська обл. 07300 тел. (044) 482-07-82, (296) 22-198	health@ukrpack.net	
Білоцерківська міська жіноча спілка	Драчова Тетяна	вул. Ярослава Мудрого 44, кв.45, м. Біла Церква, обл. Київська 09100 тел. (263) 5-90-44, 5-79-99		
Благодійний фонд "Здоров'я жінки та планування сім'ї"	Майструк Галина	вул. Антонова, 43, кв.25, м. Київ, 03186; тел. (044) 242-26-20, 423-73-68, 242-26-20, (8-050) 410-58-80 infoh@whfp.kiev.ua.	maistruk@whfp.kiev.ua	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Бородянська районна громадська організація "Жінки батьківщини"	Шульгач Тетяна	вул. Привокзальна 38, м. Бородянка, обл. Київська 07805 тел. (277)53-079		
Бориспільська міська жіноча рада	Шульга Віра	вул. Київський шлях 72, к.208, м. Бориспіль обл. Київська 08300 тел.(295) 618-28, 6-75-67		
Васильківська міська організація всеукраїнського союзу жінок-трудівниць "За майбутнє дітей України"	Соловйова Любов	вул. Володимирська 13, кв.36 м. Васильків, обл. Київська тел. (271) 528-76		
Володарський районний осередок Всеукраїнського жіночого товариства ім. О.Теліги	Пащенко Лідія	вул. Коцюбинського 60, кв.60, м. Володарка, обл.Київська 09300 тел.(269) 5-13-23, 5-14-72, факс 5-11-63		
Всеукраїнська ГО "Ліга жінок-виборців України "50/50"	Кобелянська Лариса	м. Київ, вул. Панаса Мирного, 3, кв.21 тел/факс (044) 280-37-43; 531-99-66	larysa.kobelyanska@undp.org	
Всеукраїнська ГО "Жіночий консорціум України"	Самолевська Наталка Соловейвна	вул. Довженко 2, к. 53, м. Київ 03057 тел. (044) 592-68-54, 456-89-34, 203-64-72	Consortium@bigmir.net, ns@bigmir.net	
Всеукраїнська ГО жінок-банкiрів за гармонiйний розвиток суспiльства	Пономарьова Людмила	вул. Солом'янська 31, кв. 1. Київ 03141 тел. (044) 205-45-36, 567-24-93	info@ladybanker.org.ua	www.ladybanker.org.ua
Всеукраїнське громадське об'єднання "Дія"	Кондратюк Тетяна Вікторівна	м. Київ, вул. Інститутська 17/5, офіс 12 тел/факс: (044)253-16-10	abogush@diya.org.ua	

Всеукраїнська Організація Уповноваженої освіти і комуналізації	Дацюк Галина	вул. Княжий Затон, 15, кв.76, м. Київ 02068; тел. (044)573-69-71	halyna@public.icyb.kiev.ua	
Всеукраїнське жіноче товариство ім.Олени Теліги	Кобець Олена	вул. Івана Мазепа 6, м. Київ 01010 тел. (044) 285-69-71, факс 295-55-32	olha.kobec@rada.gov.ua	
Всеукраїнський жіночий центр інформації та соціально-економічної адаптації	Лобанова Людмила	а/с 104, м. Київ, 01032 тел. (044) 244-19-82,	loblud@mail.ru	
Всеукраїнська громадська організація "Жінки ХХІ століття"	Катан Ольга Іванівна	вул. Чорвола, 20, кв.71, м.Київ тел. (067) 609-48-00, 23-91 -85		
Громадське об'єднання "Матері дітей Чорнобіля"	Сивачук Людмила	вул. Розважівська 5, кв.16 смт. Іванків, обл. Київська 07200 тел. (04491)5-21-52		
ГО "Асоціація ділових жінок Соляного району м. Києва"	Ганзевич Наталя	вул. Індустріальна, 17 м. Київ пошта: а/с 15, м. Київ, 03087 тел. (044) 246-29-09	info@v-i-p.kiev.ua	
ГО "Асоціація свідомого батьківства"	Наунич Оксана	пр. Лісний 17-б, кв.113 м. Київ, тел. (044) 467-42-59, 467-43-20, 8-066-713-68-65	poks76@mail.ru	www.paramata.com.ua
ГО "Жіноча професійна ліга"	Лазоренко Олена	а/с27, Київ, 01021, тел/факс (044) 253-91-32,	lpw@iarp.org.ua; sever@cid.kiev.ua	http://www.lpw.kiev.ua
ГО "Жіночі перспективи"	Саприкіна Марина	вул. Грушевського, 10, кімн. 316, м. Київ 01001, тел/факс(044) 253-44-13, 253-84-18, моб.8(050) 685-04-3	pro_women@ukr.net	
ГО "Жіночий центр "Надія"	Слесарева Надія	вул. Гмирі, 5, к.33, м. Київ 02140, тел/факс (044) 573-03-38	kolowy@t.com.ua	
Громадська Жіноча організація "Шляховичка"	Химерик Тетяна	пр-т Перемоги, 57, корп.1, к.1610, м. Київ 03113 тел.(044)201-08-50, 456-34-15		

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛ.АДРЕСА	САЙТ
ГО клуб жіночого здоров'я "Ісіда"	Тулінова Наталія	бул. Івана Лепсе, 65, м. Київ 03126 тел. (044) 251-21-100, 251-25-01, факс. (044) 251-21-08	n.tulinova@isida.com.ua	http://club.isida.ua
ГО "Об'єднання сімей, які виховують інвалідів з функціональними обмеженнями "Долоні"	Гарастюк Олена	вул. Ярослава Гашека 6-а. Корп.1 м. Київ 02160 тел. (044) 519-85-64	zelenkova@ukr.net	
ГО "Центр соціальних і гендерних досліджень "Нове життя"	Святненко Анна	вул. Вербицького, 26, кв.253, м. Київ, 02121 тел. (044) 560-91-16, 440-69-63 svjatenko_a@ukr.net	janelutsenko@yahoo.com	
ГО підтримки жіночих ділових ініціатив	Чепорнюк Ірина	вул. Тичини, 5, к.65, м. Київ 02152, тел/факс:249-34-22	fembiz@ukr.net	fembiz.civica.org
Громадська жіноча організація "Жінки в науці"	Троян Віра	пр. Глушкова, 2, корп.12, НДЧ, к.453, м. Київ 01680, тел. (044)252-14-27, 264-47-71 факс 252-01-20	wisukr@mail.kar.net	http://users.univ.kiev.ua/~wis
Громадська жіноча організація "Надія"	Андросенко Тетяна	вул. Дружби 2, с. Ковалин, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., 08034 тел. (044) 568 39 00, 8 (067)908-41-16	androsenko_tanya@gala.net	
Жіночий центр "Сладщина"	Дацюк Галина	вул. Княжий Затон, 15, кв.79, м. Київ 02068, тел. (044)573-69-71, факс (044)516-72-19	halyna@public.icub.kiev.ua	
Іванківська районна організація "Сплілки жінок України"	Микитенко Тамара	вул. Київська 9, кв.5, м. Іванків, обл. Київська, 07200 тел. (291) 5-18-47		

"Інформаційно-консультативний жіночий центр"	Суслова Олена	вул. Артема 40-5, м. Київ 04053	icwc@ln.ua	http://empedu.civica.org
Інформаційно-консультативний центр соціальної підтримки молоді та жінок, які втратили роботу.	Дарієнко Людмила	вул. Садова 1, кв.1, смт. Макаров, обл. Київська, 08000 тел. (02278) 6-01-51	www.women@ukr.net	
Інформаційно-освітній центр "Жіноча Мережа"	Гейдар Лайма	а/с 33-1, м. Київ 02218	msmu@nbi.kiev.ua	
Київська місцева організація Міжнародної ГО "Міжнародна ліга "Матері і сестри - молоді України"	Бельська Алла	вул. Малиновського 10, к.208, 209, м. Київ 04205, тел. (067)409-88-46, факс(044) 230-85-41		
Київська міська жіноча ГО "Асоціація "Консультант"	Савицька Ольга	вул. Обсерваторна,8,оф.14, м. Київ 04053 тел/факс.(044)272-24-47	secretariat@unp-ua.org	
Київська міська організація "Жіночий Український Рух"	Остріченко Вікторія	вул. Булаховського30,кв.4, м. Київ 03164 тел. (044)452-58-44, факс 257-30-49 victor@ukr.net		www.isi.org.ua
Київська міська ГО "Інститут ліберального суспільства"	Кисельова Оксана	вул. Івана Клименка 16, кв.32, м. Київ 03110 тел. (044) 275-99-70, 234-38-57, 8-067-445-03-13	okisselyova@voliacable.com	
Києво-Святошинська районна ГО "Жінки Батьківщини"	Прудка Оксана	вул. Першотравнева 8-а, кв.2 м. Вишневе, обл. Київська 03281 тел. (044)985-50-10, 8-67-958-19-18		
Києво-Святошинська районна ГО "Жіноча місія"	Хмелькова Наталя	тер-я Сільхозтехнікум 1-а, к-1. м. Боярка, р-н Києво-Святошинський, обл. Київська 08150 тел. (298) 350-21, 354-50	Hmelkova.Missya@tumbler.ru	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Києво - Святошинський осередок Міжнародної жіночої організації "Жіноча громада"	Романенко Галина	вул. Гайдая 7, с. Гореничі р-н Києво-Святошинський, обл. Київська, 08114 тел. (298) 775-43, 778-19		
Київська обласна ГО "Жінки Батьківщини"	Ляна Галина	вул. Жовтнева, 128, кв.14, м. Ірпінь, обл. Київська 08200 тел. (04497) 9-31-17	jinocha@ua.fm	
Київська феміністська ГО "Філія"	Голубенко Олена	а/с 12, м. Київ 03118 (вул. Кустанайська, 14-б, кв.20, м. Київ (03118) тел. (044)264-77-00 philia.org; philia-fem.narod.ru	olena@philia.relc.com	
Макарівський районний осередок Міжнародної організації "Жіноча громада"	Шевчук Л.В.	вул. Щорса, 62 смт. Макарів, обл. Київська 08000 тел. (278) 6-01-85		
Міжнародна благодійна організація "Ромський жіночий фонд "Чіріклі"	Кондур Юлія	вул. Васильківська 53, к.1, кв.93, м. Київ 03127 тел. (044) 257-19-29	Ssidd@skif.com.ua	
Міжнародний благодійний фонд Ернеста і Наталії Гуляк	Кот Наталія	вул. Інститутська 13/4, кв.6, м. Київ 01021 тел. (044) 253-21-67	fenhulak@voliacable.com; kot_nataliya@ukr.net	
Міжнародна ГО "За рівновагу в суспільстві"	Мерлян Людмила	вул. Малиновського 25-401 м. Київ 04210 тел. (044) 418-65-74, (067) 398-80-64	politmarket@ukr.net	
Міжнародна ГО "Школа рівних можливостей"	Колос Лариса	вул. Волоградська ,23, офіс 32 м. Київ 03141 тел/факс: (044) 592-88-18, 275-14-68	gender@ukr.net	

Міжнародний благодійний фонд "Український Жіночий Фонд"	Карбовська Наталія	вул. Артема 79, оф.38, м. Київ 04050 тел. (044) 568-53-89, факс (044) 484-62-05 http://portal.uwf.kiev.ua	uwf@uwf.kiev.ua	www.uwf.kiev.ua
Міжнародний гуманітарний центр "Розрада"	Бондаровська Валентина	вул. Горького 4/2, м. Київ 01004, тел. (044)289-7132, 234-83-68,	rozrada@rozrada.edu.ukrsat.com; b- ond@rozrada.kiev.ua	www.rozrada.kiev.ua
Міжнародний жіночий клуб м. Києва	Соня Іріс Строцька	вул. Пушкінська, 39, кв. 51, Київ, 01004 тел. (044) 227-54-63, 229-08-10	iwck@in.ua	
Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна"	Левченко Катерина	а/с 26, м. Київ 03113, вул. Б.Хмельницького, 44, м. Київ 01030, тел. (044)205-37-36, 205-36-94	lastrada@ukrack.net	www.lastrada.kiev.ua
Національна рада жінок України	Голубева Ірина	вул. В.Житомирська 15, м. Київ 01025 тел. (044) 272-33-02; 279-86-32, факс (044) 272-33-02		
Союз жінок України "За майбутнє дітей"	Мезенцева Наталія	бул. Т.Шевченка 4-б, м. Київ 01004 тел. (044) 255-23-70, 8-067-465-85-50	miezientseva@rada.gov.ua	
Спілка жінок Печерського району м. Києва	Кулік Людмила	вул. Кіквідзе, 6, м. Київ 01103 тел. (044) 286-76-51		
Спілка матерів розумово відсталих інвалідів Оболонського р-ну м. Києва "Сонячний Промінь"	Стешенко Євгенія	вул. Озерна 26-а, м. Київ 04209 тел. (044) 412-14-56, 411-65-57	sunray2005@ukr.net, sunray_art- @ip.net	
Сквирська районна ГО "Сяйво"	Малиновська Валентина	вул. Поліська 24, м. Сквиря обл. Київська 09000 тел. (268) 514-88		
Український рух "Педагоги за мир та взаєморозуміння"	Науменко Григорій	вул. Б.Хмельницького, 51-Б, к.45, м. Київ, 01030 тел/факс: 235-63-98	educator@svitonline.com	
Фастівська міська жіноча рада	Скурська Людмила	площа Леніна 1, м. Фастів. обл. Київська тел. (265) 631-01		

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Центр "Сучасна жінка"	Овсієнко Наталія	вул. Нова, 1, смт. Козин, Обухівського району Київської області, 08711 тел. 8-050-381-64-65	ruslana@isar.kiev.ua, center_mv@mail.ru	
Центр по роботі з жінками Подільського району	Касян Тетяна	вул. Борисоглібська 8/13, м. Київ 04070 тел. (044) 425-76-36, 425-76-67		
Центр роботи з жінками	Гончарук Галина	вул. Мельникова, 20, м. Київ 04050 тел. (044) 473-07-13, 219-44-48		
Центр роботи з жінками та сім'ями Печерського району	Щотка Світлана	вул. Кіквідзе, 6, м. Київ 01103 тел. (044) 286-76-51		
Центр у справах жінок та сім'ї Солом'янського району	Чучкалова Тамара	пр. Повітрофлотський 40-а, м. Київ, 03186 тел. (044) 592-64-94, 245-67-23		
Центр у справах сім'ї та жінок Деснянського району м. Києва	Грищенко Наталія	вул. Курчатова 14-а, м. Київ 02156 тел. (044) 518-73-72, 518-96-00,	egp@i.kiev.ua	
Центр у справах сім'ї та жінок "Родинний дім"	Сліпачук Олена	пр. Науки 18, м. Київ 03039 тел. (044) 524-20-31, 524-20-77		
Центр у справах сім'ї та жінок Шевченківського району	Лебедєва Людмила	вул. Михайлівська 20-а, м. Київ 01001 тел. (044) 278-15-49		
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ				
Жіноча громада "Берегиня"	Шаловал Валентина	вул. Миру, 6, с. Іванківці, р-н Знам'янський 27420 тел. 8-066-722-37-59	vsharoval005@ukr.net	
Знам'янський міський "Інформаційно-освітній жіночий клуб"	Колісниченко Марина	вул. Маяковського 40, Центральна універсальна бібліотека, м. Знам'янка Кіровоградська обл. 27406 тел. (05233) 3-23-38, 2-07-77	zn_cbc@mail.kv.ukrtel.net	

Кіровоградська обласна ГО "Творче об'єднання "Технології оптимального розвитку особистості"	Хмара Олексій	вул. Леваневського 1-а, ком.42, м. Кіровоград, 25005 тел. (067) 670-02-96, (0522) 36-14-28	smt-kdtu@rambler.ru	www.ozis.kr.ua
Кіровоградська обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва	Гарашенко Олена	вул. Карла Маркса, 24, м. Кіровоград 25006 тел. (0522) 22-65-06, 22-65-79	omh@ilibrary.kr.ua;vgz@ilibrary.kr.ua	www.ozis.kr.ua
Кіровоградський обласний молодіжний гендерний центр "Коло"	Коломієць Ганна	провулок Банний 3, оф.12, м. Кіровоград, 25006 тел. (0522) 32-15-65, 22-45-70	oktopys@mail.ru	
Кіровоградська Асоціація жіноч-підприємниць	Василенко Наталія	вул. Башкирська, 2а, м. Кіровоград, 25015 тел. (0522) 32-29-57	kic@host.kr.ua	www.kir.kr.ua
Кіровоградська обласна організація Співки жінок України	Дмитренко Тетяна	вул. Карла Маркса, 55, оф. 802 ЦППК, м. Кіровоград, 25006 тел.(0522)24-22-57 факс 24-23-36	center@kw.ukrtel.net	
КРИМ				
Білогірський районний Благодійний фонд "Жіноча ініціатива"	Чолах Лопа	вул. Чадиркермен, 22, м. Білогірськ, АРК 97600 тел. (06559) 9-53-65, факс 9-52-73	belbdc@bg.sf.ukrtel.net	
ГО "Жінки Севастополя за мир і соціальну справедливість"	Байдюк Лариса	пр-т. Жовтневої революції 52, кв. 206 м. Севастополь 99038 тел. (0692) 43-07-75		
ГО "Клуб ділових жінок"	Улігіна Ірина	вул. Єкатеринінська 4, кв.13, м. Ялта 98600 тел. (0654) 32-81-40, 31-68-67, 23-68-67	alex@yalta.crimea.ua ulitina@ukr.net	
ГО Севастопольський міський центр "Жіночі Альтернативи"	Косцова Марія	вул. Кесаєва 5/2, кв.72, м. Севастополь 99038, тел. (0692) 43-19-10, 55-60-96, 8-050-361-73-78	nast.kostsova@mail.ru	www.alternativa.org.ua

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА	САЙТ
Жіноча ГО "Клуб сімейної творчості"	Богуславська Наталія	вул. Гоголя 14, к.18, м. Ялта, АР Крим, 98635 тел. (0654) 32-09-92	chich@meal.ylt.krimea.com	
Жіночий центр "Спіддружність"	Черняк Людмила	вул. Карла Маркса, 13/16, м. Сімферополь 95000 т/факс (0652) 25-54-11	yana@mail.strace.net	
Комітет солдатських матерів міста Севастополя	Савицька Надія	вул. Меньшикова 3, кв.1, м. Севастополь АРК 99053, тел/факс (0692)55-44-52 8(050)696-88-44		
"Ліга кримськотатарських жінок"	Джамілієва Сафінар	вул. Смокиша, 8, м. Сімферополь, 95011 тел/факс (0652) 25-61-44		
Міська лікарня №5. Центр охорони здоров'я матері та дитини	Токарев Анатолій	вул.ген. Острякова, 211-а, м. Севастополь 99095 тел. (0692) 44-79-86, 44-77-51, 44-49-13	esopolm5Sev@yandex.ru	
Організація Солдатських матерів Севастополя	Добродій Людмила	вул. Ген. Петрова 16, кв.29, м. Севастополь 99050 тел. (0692) 55-02-64		
Республіканська спілка громадських організацій, асоціація громад багатодітних родин Криму	Гук Тетяна Антонівна	вул. Реліна буд.66, Будинок культури ім. Т.Г. Шевченка м. Сімферополь, 95034, тел. (0652) 27-36-73, тел.моб (097) 249-67-94		
Севастопольська асоціація "Жінки освіти та науки"	Гончаренко Неоніла	Студмістечко, СевДТУ, м. Севастополь, АРК 99053 тел. (0692) 23-51-61, факс 24-35-90		

Севастопольська міська організація "Союз Українок"	Процак Богдана	ул. Б. Михайлова, 14, кв. 12, м. Севастополь 99058 тел. (0692) 42-75-70		
Севастопольське міське відділення Воєнського жіночого товариства ім.Олени Теліги	Коломієць Людмила	вул. Мачтова 11-84, м. Севастополь, 99002 тел. (0692) 71-94-05		
Сімферопольська міська ГО "Фонд Темель"	Алімова Ленара	вул. Ферерлі 35, м. Сімферополь АР Крим 95044 т/ф (0652) 49-47-11	alenara@bk.ru	
Таврійський центр гендерних досліджень	Шиліна Анжела	пр.Вернадського,2 факультет слов'янської філології та журналістики. м. Сімферополь 95007 тел. (0652) 63-24-26, 51-81-80 8-067-698-23-09	esem@sf.ukrtel.net	
Феодосійська міська громадська екологічна організація "Мама-86-Феодосія"	Ковальчук Антоніна	вул. Кримська, 21, кв. 62 м. Феодосія, АРК 98112 тел. (06562) 2-37-16; 9-81-12,	feomama@mail.ru	Feodosia.mama-86.org.ua
Центр "Жіночі ініціативи"	Семіколенова Олена	вул. М.Залки, 7Ж, кв.60, м. Сімферополь 95053 тел. (0652) 63-24-26 8-067-711-19-89	esem@sf.ukrtel.net	
Центр жінок-інвалідів "Берегиня"	Хомутова Ганна	вул. Заліська, 7б-а, к. 67, м. Сімферополь 95044 тел. (0652) 44-04-41, факс 49-67-30	bereginya555@yandex.ru	
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Агенція розвитку підприємництва жінок і молоді	Довганик Леся Порайко Оксана	вул. Вороного, 3, м. Львів, 79000 тел. (0322) 96-57-34,	youth@mail.lviv.ua; lviv.ua	oksana@LvTech.lviv.ua
Асоціація "Взаємодія"	Гентош Оксана	вул. Гарнавського, 95, Львів, 79017 тел. (0322)75-21-89, факс (0322) 227-22-93	xenia@lviv.gju.net	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА	САЙТ
Благотворний фонд "Салюс"	Службинська Олександра	вул. Технічна 6/8 а/с. 320, м. Львів, 79000 тел. (0322) 74-30-27, тел/факс:40-33-62	salus@mail.lviv.ua	www.salus.org.ua
Жіноча благодійна ГО "Наші візії"	Баранкевич Олександра	вул. Шашкевича 99/32 м. Жидачів Львівська обл. 81700	lb5@mail.ru	
Жіноча організація "Довіра"	Кудрик Галина	вул. Стуса, 9, м. Броди, Львівська обл., 80600 тел. (03266)4-14-07	gkudruk@yandex.ru	
Західноукраїнський центр "Жі- ночі перспективи"	Максимович Любов	пр. Червоної Калини,36, м. Львів, 79000 тел/факс(0322) 295-50-60	lubra@women.lviv.ua	www.women.lviv.ua
Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий Центр	Маркевич Олександра	вул. Грушевського, 64, м. Дрогобич, обл. Львівська 82100 тел. (03244) 2-90-40, 3-57-62	amagliona@dr.lv.ukrtel.net	
Львівське громадське товари- ство Амазонок	Ємеліна Єльвіра	вул. Левецького, 122, кв. 3, м. Львів, 79017 тел. (0322) 76 76 00, 76 88 86		
Львівська міська ГО "Дівочий клуб "ЮНКА"	Гук Лілія	пр. Червоної калини 121/84, м. Львів, 79049 тел. (0322) 222-86-59, 98-99-80, galartekar@edelweiss.lviv.ua	lilija@polynet.lviv.ua	
Львівська міська ГО "Львівська група медіації"	Матійків Ірина	пр-т Червоної Калини, 50, кв. 84, м. Львів, 79070 тел. (032) 221-49-79, моб.(067) 77-20-460	matyukiv@inbox.ru a_irena@ukr.net t2003@ukrpost.net	
Молодіжна організація для дівчат при Львівській ГО Центрі підтримки "Кесон"	Карнаух Олена	вул. Ак.Пазаренка 27, 66, м. Львів, 79026 тел. (032) 238-91-07 моб.8(067) 49-98-936(Олена) Факс 240-99-50 (з позначкою "для Кесону")	lvivcaisson@yahoo.com, olenka_kh- amakh@yahoo.com	

Молодіжний гендерний центр ім. Наталі Кобринської	Сорокопуд Ярослав	вул. Вернадського 26, кв.68, м. Львів 79049 тел/факс (0322) 28-10-54	olexandra@gmail.com	www.rcws.iatp.org.ua
Науково-дослідний центр "Жінка і суспільство"	Кісь Оксана	вул. Валова 5, кв.8, м. Львів 79008 тел/факс: (032) 298-03-58	oksana.kis@mail.ru	www.ua.aiesec.org
Обласна асоціація студентів та молодих спеціалістів (AIESEC)	Музиченко Світлана	пр. Свободи, 18/007, м. Львів, 79001 тел.(032) 296-44-60, факс (032) 297-03-37	lviv@aiesec.net	www.lviv.ua/soyuz/soyuz_ukr
Львівський відділ Союзу українок	Пастушенко Ольга	вул. І.Франка 15, Львів, 79005 тел.(0322) 76-48-35	souzukr@litech.lviv.ua	www.cml.org.ua
Український Католицький Університет УГКЦ, Центр Мирянського Лідерства	Зарічинська Ольга	вул. І. Свєницького, 17 к.311 м. Львів, 79011, тел.(0322) 240-99-44, факс (032) 240-99-50	cml_ukraine@yahoo.com	
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ				
Біловодська районна правозахисна жіноча організація "Первоцвіт"	Аннусова Віра Андріївна	вул. Юрченка, 78-а, с. Бараниківка, Біловодський р-н, Луганська обл. 92830 тел.(06466) 9-71-14	lyubov_primrose@ukr.net	
Обласна комунальна установа "Луганський обласний центр роботи з жінками"	Тантуєва С.В.	вул. К.Маркса, 7,к.66 м. Луганськ, 91055 тел/факс (0642) 34-76-26	lwc@mail.ru	www.partnerstvo.lg.ua
Луганська обласна громадська правозахисна жіноча організація "Чайка"	Заливна Лариса	містечко Пархоменка, буд. 38, м. Луганськ, 91053 тел (0642) 55-33-07, факс (0642) 58-26-07	seagull@cci.lg.ua	
Луганський міський комітет солдатських матерів "Солма"	Бикова Софія	вул. Градусова 10/909, а/с 5, м. Луганськ, 91005 тел. (0642) 49-68-85, 8-066-230-69-71		

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація жінок-виробців "Ініціатива"	Григоренко Антоніна	вул. К.Маркса 5, кв. 2, м. Первомайськ обл. Миколаївська 55200 тел. (05161) 7-53-77; 4-37-11 kvu@rgtm.mk.ua	kvu@visp.com.ua	
ГО Клуб жінок художниць	Сенкевич Серафима	пр-т Леніна, 96, к. 14, м. Миколаїв 54017 тел. (0512) 36-32-09		
Обласна жіноча асоціація "ДАНА"	Кабашна Олена	пер. Парусний 76; м. Миколаїв 54025 тел.(0512) 42-49-84;42-49-40, факс 33-51-08;		
Миколаївський фонд "Жіноча перспектива"	Любарська Ольга	вул. Чигрина, 22, к.106, Миколаїв, тел.(0512) 47-55-77	lyubarsky@ekvator.nikolaev.ua; lubarski@ups.mk.ua	
Миколаївський міський фонд Ласка "Сприяння економічним і соціальним реформам"	Руденко-Кардаш Людмила	вул. Біла, 82, кв.2, м. Миколаїв 54038 тел. (0512) 40-12-31, 44-05-89, (050) 694-52-31	lucy@laska.mk.ua	
Миколаївський обласний благо- дійний фонд "Жіночий світ"	Болівар Фаїда	а/с92 м. Миколаїв, 54001 тел.(0512) 34 29 67,	ivanna@mksat.net	
Миколаївська обласна організа- ція "Спілка жінок України"	Бугаєнко Таміла	вул. Адміральська, 20, м. Миколаїв, 54027 тел. (0512) 35-05-66; 35-90-81, факс 35-12-92 8(066)792-20-43		
Первомайська молодіжна ГО "Жіночий інформаційно-коорди- наційний центр "Ольвія"	Константинова Олена	вул. 9-го Січня, 34-а м. Первомайськ, Миколаївська обл. 55201 тел.(05161)дом.4-73-35; 3-34-40; 8(097)328-66-98	olviolen@rambler.ru	

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ			
Всеукраїнська ГО "Наші діти"	Іванова Інесса	вул. Черняхівського 13, м. Одеса, 65009 тел. (0482) 60-76-46, 63-95-83	sacuga@paso.net
ГО "Центр молодіжних і жіночих ініціатив"	Іванова Ірина	пров. Сре́дньофонтанський 16/18, кв.73 тел (048) 776-29-21, 715-66-19	gender@paso.net www.nonprofit.org.ua/soc/ctngi.php
Жіноча ГО "Червона калина"	Вишнякова Ольга	вул. Шкільна, 1, с. Тростянець, Великомихайлівський р-н, Одеська обл. 67141 тел. (259) 2-84-33, 2-84-21	
Молодіжна ГО "Добра воля"	Лесіна Тетяна	вул. Клушина 8/78, м. Ізмаїл, обл. Одеська 68600; вул. Тимошенка 20, смт. Суворове, р-н Ізмайльський, обл. Одеська тел (04841) 5-72-42	lessina_tanya@ukr.net, uaorg@ukr.net
Південноукраїнський центр "Здоров'я Жінка. Довголіття"	Нізова Наталія	вул. Затонського 21-а, м. Одеса тел. (048) 776-00-60, 8-067-796-51-53	nnyouseeva@mail.ru; nizova@te.net.ua
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ			
Всеукраїнська ГО "Спілка сілських жінок України"	Скарга Галина	вул. Прохорова 4, м. Зіньків, обл. Полтавська, 38100 тел. (05353) 3-13-64	spilka@poltava.ukrtel.net
Всеукраїнський міжрегіональний союз жінок трудівниць "За майбутнє дітей України" у Полтавській області	Серєва Ірина Степанівна	пров. Клубний 4, м. Полтава 36000 тел. (0532) 3-33-35, 7-37-73, 7-58-11, 8-050-27-59-548	
Громадське об'єднання "Міський жіночий клуб "Анастасія"	Обревко Людмила	вул. Леніна 32/29, м. Кременчук, Полтавська обл. 39600 тел. (266) 2-04-25, 2-31-51, 8-097-778-18-62	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА	САЙТ
ГО "Гендерний центр"	Сагайдак Сергій Мар'янович	вул. Прохорова 4, м. Зініків, обл. Полтавська 38100 тел. (253) 3-10-93		
ГО Жіночий клуб "Журавонька"	Мечковська Наталія Олександрівна	вул. Багчанська 112, кв. 84, м. Миргород, обл. Полтавська 37600 тел. (255) 2-26-81, 4-14-48		
Громадське жіноче об'єднання "Сестринство шляхетних пол- тавок"	Кононець Зоя	вул. Уютна, 24 к.51, м. Полтава, 36038 тел. (05322) 2-50-61, 7-04-81		
Громадська неприбуткова ор- ганізація Лубенський жіночий клуб "Ти не одна"	Колінько Любов	вул. Достоевського, 5-а, м. Лубни обл. Полтавська 37500 тел. (05361) 7-15-24; (0536115) 7-24-63		
Дитячо-юнацька організація "Крок"	Іваніна Олександр	вул. Гожулянська, 12, кв.65, м. Полтава, 36007 тел. (0532) 67-72-25; 50-01-04; 50-25-12	krok_p@mail.ru; region_poltava- @mail.ru	
Жінки-трудівниці "За майбутнє дітей України"	Пилипенко Олена	Київське шосе 50, кв.73, м. Полтава, 36021 тел. (05322) 3-60-01		
Кременчуцька міська організація Всеукраїнської організації за- хисту прав людини, жінки "Ліга жінок-виборців України 50/50"	Сербіна Анна Степанівна	вул. Красіна 1, кв.23, м. Кременчук, обл. Полтавська 39600 тел. (266) 3-91-89		
Лубенський міський районний комітет солдатських матерів	Бутрин Віра Степанівна	вул. Котовського 12, м. Лубни, обл. Полтавська 37500		
Полтавський Бізнес-Інкубатор	Закревська Людмила	вул. Фрунзе, 86-а, м. Полтава, 36002 тел/факс (0532) 56-55-14, (0532) 56-43-80	spoilb@e-mail.pl.ua	

Полтавська спілка жінок "Чу-раївна"	Курилко Вікторія	вул. Шевченка, 196, м. Полтава, 36014 тел. (0532)66-88-81	churayivna@pi.net.ua	Churayivna.com.ua
Полтавська обласна організація Всеукраїнського політичного об'єднання "Жінки за майбутнє"	Дурдикулієва Ніна Іванівна	вул. Шведська 52, м. Полтава 36000 тел. (0532) 7-27-56		
Полтавський обласний осередок Всеукраїнської спілки "Берегиня України"	Сердюк Світлана Олексіївна	вул. Паризької Комуні, 44, м. Полтава 36000 тел. (0532) 50-25-12, 8-097-949-90-13		
Полтавська організація Всеукраїнського жіночого товариства ім. Олени Телги	Шарай Ніна	вул. Головка 18, кв. 52, м. Полтава, 36004 тел. (0532) 52-30-75		
Полтавський обласний відділ Всеукраїнської організації Союзу Українок	Вовненко Ольга	вул. Головка, 4, кв.344, м. Полтава, 36004 тел. (0532) 57-05-18		
Полтавський центр сім'ї "Родинний дім"	Сафронова Лідія	вул. Чурайівни 5, кв.225 м. Полтава 36004 тел.(0532) 53-09-10, (05322) 22-453, 8-050-943-66-33	familycenter@mail.ru	
Союз жінок України "За майбутнє дітей"	Сухова Світлана Демидівна	вул. Фрунзе, 241, кв.86, м. Полтава 36000 тел. (0532) 58-88-39		
Спілка жінок Зіньківщини	Воскобийник Надія Іванівна	вул. Леніна 64, м. Зіньків обл. Полтавська 38100 тел. (253) 3-17-03, 3-25-71		
Спілка жінок Полтавщини	Пугачова Людмила	вул. Г.Сталінграда 10-, кор.2, кв.27, м. Полтава 36000 тел. (0532) 58-91-94		
РІВЕНЬСЬКА ОБЛАСТЬ				
Рівненська міська молодіжна ГО "Школа Мам"	Романенко Лілія	вул. 16-го Липня, 69. к.6, м. Рівне 33028 тел. (0362) 63-69-68	doctorli@inbox.ru	www.shkolamam.pochta.ru
Спілка жінок м. Рівне	Ясенчук Антоніна	пр. Миру, 11 м. Рівне 33013 тел/факс (0362) 62-10-38	yrowfiv@ukrwest.net	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Спілка жінок Рівненщини	Рожко Марія	пр. Миру 7-а, м. Рівне 33013, тел. (0362) 22-34-26 факс 62-10-38		
Рівненське обласне об'єднання громадян "Центр підтримки громадських ініціатив "Чайка"	Гулько Лариса	вул. Д. Галицького, 16 (5пов); м. Рівне 33018 тел. (0362) 23-43-48, факс 23-34-57	chayka@rivne.com	
Рівненська обласна ГО "Асоціація захисту та сприяння розвитку підприємців" (РОАП)	Кашина Роман	вул. Замкова, 22-а, к. 505, м. Рівне, 33028	info@roap.rv.ua	www.roap.rv.ua
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ				
Буринська районна жіноча організація	Іваненко Оксана	пл. Першотравнева 20, кім. 45, м. Буринь, обл. Сумська 41700 тел. (05454) 2-22-40		
Глухівська організація Всеукраїнського союзу жінок-трудівниць "За майбутнє дітей України"	Ляшко Катерина	вул. Спаська 15, к.12, м. Глухів, обл. Сумська 41400 тел. (05442) 2-62-10		
Конотопська міська організація жінок-трудівниць "За майбутнє дітей України"	Пилипенко Валентина	вул. Короленка 33, кв.82, м. Конотоп, обл. Сумська 41615 тел. (05447) 4-39-60, (066) 479-94-16		
Лебединська міська спілка жінок	Сивоконь Ніна	вул. Пушкіна 2, м. Лебедин, обл. Сумська 42218 тел. (0542)2-19-50, 2-40-64		
Лебединська міська організація Всеукраїнського союзу жінок-трудівниць "За майбутнє дітей України"	Нагога Варвара	вул. Гастело, 196 кв.66, м. Лебедин, обл. Сумська 42200 тел. (05445) 5-19-62		

Обласна ГО "Жіночі ініціативи"	Резнік Наталія	вул. Петропавлівська 76, м. Суми, 40030 тел. (0542) 22-53-38, 8-067-404-97-34 факс (0542) 218-190 v.yatsko@tas-insurance.com.ua	вул. Кірова, 4, к.77, м. Суми, 40030 тел. (0542) 60-17-17; 62-18-34	ostra-sumy@utel.net.ua	www.aidincrisis.iatp.org.ua
Сумське міське громадсько-молодіжне об'єднання "Міський кризовий центр"	Захарченко Світлана	вул. Кірова, 4, к.77, м. Суми, 40030 тел. (0542) 60-17-17; 62-18-34	вул. Заливна, 7, кв.65, м. Суми 40035 тел. (0542) 21-17-46	smkc@mail.ru 272329smkc@mail.ru	
Сумський міський гендерний центр	Луценко Олена Анатоліївна	вул. Заливна, 7, кв.65, м. Суми 40035 тел. (0542) 21-17-46	вул. Августовська, 14а, м. Суми, 40007 тел./факс (0542) 33-11-85	genderlab@sspu.sumy.ua	
Сумська обласна благодійна організація "Горлиця"	Тихоненко Лариса	вул. Августовська, 14а, м. Суми, 40007 тел./факс (0542) 33-11-85	вул. Інтернаціоналістів, 12, кв.14, м. Суми, 40034 тел/факс (0542) 32-60-83, 22-33-15 (050)984-47-41	center@chereda.net	
Сумський міський жіночий клуб "Любава"	Руденко Наталія	вул. Інтернаціоналістів, 12, кв.14, м. Суми, 40034 тел/факс (0542) 32-60-83, 22-33-15 (050)984-47-41	вул. Кірова, 165, дос 9, кв. 10, м. Суми, 40001 тел. (0542) 22-15-17, 62-69-73, 62-08-16	Chenar7@yahoo.com	
Сумська обласна організація Всеукраїнського жіночого народно-демократичного об'єднання "Дія"	Бабич Віра	вул. Кірова, 165, дос 9, кв. 10, м. Суми, 40001 тел. (0542) 22-15-17, 62-69-73, 62-08-16		rector@sspu.sumy.ua	
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ					
ГО "Адаптаційний чоловічий центр	Ханас Володимир	(067) 725-85-49, khanas@gala.net		khanas@gala.net	
Пласт Українська Скаутська Організація станиця Тернопіль	Гевко Андрій	вул. Федьковича, 11, м. Тернопіль, 46008 тел./факс (0352) 25-24-02, 8 (067) 352-28-16		mo_plast@yahoo.com	
Тернопільська обласна організація Всеукраїнської Ліги Українських Жінок	Шаварин Ганна	б-р Тараса Шевченка 19, м. Тернопіль, 46000			

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕЛ.АДРЕСА	САЙТ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація жінок Харківщини "Берегиня"	Чуб Любов	вул. Космічна, 21, оф. 804 м. Харків, 61145 тел/факс (057)778-62-80; 705-62-80	bereginy@online.kharkiv.com	www.bereginya.kharkiv.org
Ліга підприємців Чугувщини	Лобанова Тетяна	вул. Ткаченко, 120а, с. Малінівка, Чугувський р-н, 63525, Харківська обл. Тел. (246) 2-53-70, 4-12-85		
Міжнародний Альянс "Мирос- лава"	Глорі Тетяна	вул. Мирносоцька, 94, кв. 42, м. Харків 61023 тел/факс (057) 700-17-76, м/т 050-583-04-97	miroslava@iatp.org.ua	www.miroslava.iatp.org.ua
Харківська жіноча організація "Крона"	Лазарук Інна	вул. Артема, 4, м. Харків, 61002 тел. (057)706-39-83 т/ф(0577) 14-35-94,	krona@rider.com.ua	www.krona.org.ua
Харківський місцевий осередок "Всеукраїнська Спілка "Берегиня України"	Алієва Аліна	вул. Клочківська 27-б, кв. 79, м. Харків 61150 тел.(097) 949-90-21, факс 8(057) 340-16-29		www.bereginya.org
Харківська обласна ГО "Товари- ство "Мазонок"	Соколова Зінаїда	вул. Пушкінська, 82, поліклінічне відд., каб.10, м. Харків 61024 тел. (057) 715-74-83, 761-07-35	sokolova@kharkov.ukrtel.net	
Харківська жіноча ГО "Центр "Перспектива"	Решетняк Олена	вул. Фрунзе, 21, ХДПУ, РК, к. 7, м. Харків 61002 тел./факс (057) 40-05-52, (0572) 58-25-77, факс(057)707-66-03	wise@wise.kharkiv.com tot_progra- m@yahoo.com	http://www.wise.kharkiv.com

Харківський міський жіночий фонд	Кім Лілія	вул. Петровського 6/8, м. Харків, 61002 тел.(057) 719-11-57, 392-00-30 факс (057) 700-41-98,	kharkiv_women@ukr.net	www.kcws.kharkov.ua
Харківський центр жіночих до- сліджень	Руднева Олександра	бульвар Миру, 4, кв.51, м.Харків 61108 тел. (0577) 712 10 15,	kcws@ji.com.ua	www.kcws.kharkov.ua
Харківська міська ГО "Світ жінок"	Кулакова Лариса	вул. Сумська 19, м. Харків 61057 тел.(0572)19-99-47, 47-02-44	world_of_women@hotmail.com	
Харківська міська молодіжна організація "Асоціація молодих професіоналів "Клас"	Кочмировська Олена	вул. Полтавський шлях 190, кв.79, м. Харків, 61034 тел. (057) 712-10-15; 731-42-59 моб. (067) 574-79-02	contact@class.org.ua; kolena2000- @ukr.net	
Харківська обласна громадська жіноча організація боротьби з торгівлею жінками "Мальва"	Чебан Л.М.	вул. М.Бажанова,28, кімн. 306, м. Харків 61002 тел. (057) 706-26-40, 8(067) 754-11-01	malva_Kharkiv@Ukr.net	
ХЕРСОНЬСЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація "Мир. Краса. Куль- тура".	Сазонова Валентина	вул. Суворова 6, м. Херсон 73000 вул. Старонаводницька буд.39/2, к.1, м. Київ, 01015 пошта: а/с 59, м. Київ 01015 тел. (044) 592-45-32, (0552) 42-26-22, 8-050-542-90-30	info@pbc.org.ua	www.pbc.org.ua
Асоціація молодих жінок Хер- сонщини "Жіноче світло"	Малова Валентина	вул. 40 років Жовтня 15, кв.44, м. Херсон 73000 тел. (0552)42-10-16, 8-050-64-10-3-98	v_malova@mail.ru	
Каховська молодіжна ГО "Діло" *	Вакулич Олена	вул. Червоноармійська 116-а, м. Каховка, Херсонська обл. 74800 тел. (05536) 4-14-89, 8-050-560-95-11	Gimnazia@kah.hs.ukrtel.net	www.dilo-kah.narod.ru
Херсонська міська екологічна дитяча ГО "Гастівка"	Василенко Лариса	вул. Енгельса, 51, м. Херсон, 73011 тел. (0552) 24-79-30, 24-73-91	uposwallow@mail.ru	http://kucpewallow.narod. ru/indrex.html

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Херсонська міська ГО "Теплі долони"	Туркот Тетяна	юридична адреса: вул. Ілліча, 82-А, к. 71, м. Херсон 73020 фактична адреса: а/с 42, м. Херсон 73020 тел. (0552) 29-45-38	tepli_doloni@rambler.ru	
Херсонська міська ГО "Центр Шакти".	Павленко Валентина Іванівна	вул. Тираспільська 60-а, оф. 68, м. Херсон, 73013 тел. (0552) 42-44-75, 49-14-14		
Херсонська обласна організація Всеукраїнського союзу жінок-трудівниць "За майбутнє дітей України"	Губарьова Марина	вул. Червонофлотська, 29 м. Херсон, 73000 тел. (0552) 26-16-08		
Херсонський обласний центр "Успішна жінка"	Микитась Олена	вул. Чекістів, 2, к.17 - 19, м. Херсон 73000 тел. (0552)42-37-65, 42-35-66	admin@business.kherson.ua, uspix-@all.kherson.ua	
Херсонський обласний міжвузівський центр гендерної освіти	Шапошникова Ірина	пров.40-років Жовтня -47, м. Херсон 73000. Херсонський державний університет інститут психології, історії та соціології тел. (0552)32-67-91, 55-40-30 osvita@gendercentre.org.ua	olga_katonii@mail.ru	
Херсонська обласна організація солдатських матерів України	Безкоровайна Ольга	площа 200років Херсону, б.1, к.47, м. Херсон 73034 тел. (0552) 48-26-69, 48-23-08, 54-23-74, 8-050-836-18-20	olga-osmu@mail.ru	
Херсонський обласний громадський центр "Чоловіки проти насильства"	Федорінов Дмитро	вул. 40-років Жовтня 108, к. 13, м. Херсон, 73002 вул. Миру, 31, к.4, м. Херсон, 73008 тел. (0552) 55-20-64, 55-40-30	magainstviolence@mail.ru	

Херсонський Центр молодіжних ініціатив "Тотем"	Афанасьєва Олена	вул. Молодіжна, 2-А, м. Херсон, 73000 тел/факс (0552) 26-60-72, моб.(066)700-60-04	totem@public.kherson.ua	www.terra-futura.com
Чаплинська районна організація Херсонського обласного центру "Успішна жінка"	Клімова Тетяна	вул. Леніна, 12-б, смт. Чаплинка, Херсонська область 75200 тел. (05538) 2-34-02, 2-29-84	centre_ssm@chap.hs.ukrtel.net	
ХМГО "Ліга ділових та професійних жінок"	Пось Владислав	вул. Леніна, 36, оф.4, м. Херсон, 73000 тел./факс (0552) 45-44-95, 24-30-78	liga_women@public.kherson.ua	
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація ділових жінок Поділля	Сербалюк Світлана	вул. Вокзальна 79, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл. 32300 тел. (0382) 3-90-22, факс 3-94-08		
Клуб ділових жінок	Бунечко Неля	вул. Українська 67, м. Шепетівка, обл. Хмельницька 30400 тел. (03840) 5-25-65, 5-63-06	nvk_3@sh.km.ua	
Консультативний центр з протидії торгівлі людьми та наданню допомоги постраждалим від трафікінгу	Устинова Оксана	м. Хмельницький ХОБФ "Карітас" тел. (0382) 78-52-65, 8-067-249-02-66	ksena_carits@ic.km.ua	
Спілка багатодітних сімей "Берегиня"	Голубицька Ольга	вул. Залізнична 3, п. Лисогірка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область 32312 тел. (03849) 7-26-81	igor@kr.rel.com.ua	
Суспільна служба Кам'янець-Подільського	Порчинська Віра	а/с 25, м. Кам'янець-Подільський, обл. Хмельницька 32300, тел/факс (03849) 3-64-37, 2-51-75, (097) 497-68-80 vivavira@meta.ua+D53	shrujova@ist.ru	
Хмельницька обласна Асоціація "Жінки в бізнесі"	Рохова Наталія	вул. Проскурівська, 60/1, м. Хмельницький, 29000 тел. (038) 70-23-93	WOMANBZ@C.KM.UA	http://ic.km.ua/~womanbz/ukr/default.htm

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Хмельницька обласна ГО Фонд Сталого Розвитку "Стара Волинь", жіночий осередок Фонду "Світлиця пані Оксани"	Стецько Сергій	вул. Горького, 22, кв.4, смт. Гриців, Шепетівський р-н, Хмельницька обл. 30455 тел. (03840) 34-560, факс (03840) 34-993	stara_volyn@ukr.net	
Хмельницька районна асоціація "Світланок"	Басва Тетяна	вул. Чехова 13, смт. Чорний острів, обл. Хмельницька 31310 тел. (0382)75-22-74, 8-067-30-32-022	sk@ukraino.com	
ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ				
Асоціація жінок-депутатів Черкаської області	Івашкевич Валентина	бул.Шевченка,117,к. 307, м. Черкаси, 18002 тел. (0472) 36-01-42, 36-01-48, 36-01-37	srvk@ck.ukrack.net	
Всеукраїнська Ліга Українських Жінок	Вахній Любов	бульвар Шевченка 398, ком. 58, м. Черкаси, 18005 тел. (0472) 43-10-98, 43-73-83, 41-71-38		
ГО "Аеліта"	Скотаренко Тамара	вул. Богдана Хмельницького, 51, к.125, м. Сміла, Черкаська обл. 20700 тел. (04733) 3-33-01	aelite@ck.ukrtel.net	
ГО "Кешер"	Клоцман Ніна Яківна	м. Черкаси, б-р Шевченка, 345, к.79, 18016 тел.(0472) 64-90-65, 47-12-76	kesher@ninakesher.cherkassy.ua	
"Неповна сім'я"	Рубановська Вікторія	вул. Горького 28/10, м. Черкаси 18022 тел. (0472) 41-95-15, 63-96-70	alexband@buro.cherkassy.net	
Черкаська міська жіноча ГО "Повернення"	Мельник Людмила	вул. Р.Люксембург, 30, кв.68, м. Черкаси 18005 тел. (0472) 45-73-83, 41-71-38	lmetnyk@ck.ukrtel.net	

Районна жіноча ГО "Нові Українки"	Калько Оксана	вул. Ворошилова 87, с. Падихинка, Уманський район, Черкаська область, 20382 тел. (04744) 9-74-53,		
Спілка жінок Христинівщини	Титюченко Олена Едуардівна	Черкаська обл., Христинівський р-н, м. Христинівка, вул. Станційна, 24, кв. 23, 20000 тел. 8 04745 2-32-53		
Українська незалежна громадська спілка "Захист"	Сушко Петро Степанович	м. Черкаси, вул. Лазарева, 6, к.335, 18000 тел./ факс: (0472) 45-05-68, 66-63-03	guard@ck.ukrtel.net	
Черкаський Жіночий Центр	Кузьміна Вікторія	вул. Гоголя, 250, кв.68, м. Черкаси 18002 тел. (0472) 35-20-57, 45-20-57, 47-66-69	yazhinka@yahoo.com	
Черкаська міська жіноча ГО "Зелена планета"	Плескан Алла	вул. Хрещатик, 190, кімн.9, м. Черкаси, 18000 тел. (0472) 65-75-43, факс (0472) 45-48-52	svit@pub.nensi.net	
Черкаська обласна спілка "Солдатські матері Черкащини"	Братцева Ольга	вул. Хоменка,19, кім 216, м. Черкаси 18008, тел. (0472) 63-94-89, зам.політ 63-88-12.		
Черкаська обласна ГО інвалідів "Я не сама"	Волчкова Тетяна	вул. Різдва 4, к.42, м. Черкаси 18016 тел. (0472) 72-24-59		
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ				
Чернівецька обласна молодіжна ГО "Жіночі ініціативи"	Гриценко Альона	вул. Руська, буд. 219, кв. 17, м. Чернівці, 58023 тел. (0372) 54-02-77, 8(050) 928-76-79	hruts@cv.ukrtel.net	
Чернівецька обласна організація "Буковинські Гайди"	Осовська Ольга	вул. Гайдара 9-а, м. Чернівці, 58029 тел. (0372) 57-07-89, факс (0372)57-07-89	olgango@sacura.net	

НАЗВА ОРГАНІЗАЦІЇ	КЕРІВНА/ КОНТАКТНА ОСОБА	КОНТАКТНА АДРЕСА	ЕПЛАДРЕСА	САЙТ
Чернівецька міська ГО "Жіночий Центр"	Осовська Ольга	вул. Гайдара 9-а, м. Чернівці, 58029 тел. (0372) 57-07-89, факс (80372)57-07-89	olgang@sacura.net	
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ				
Жіночий бізнес-центр "Вікторія"	Шаталюк Алла	вул. Одінцова, 5, кв.17, м. Чернігів 14032, тел. (04622) 3-23-56; 7-92-89; 5-30-05,		
Благодійна організація "Чернігівський жіночий правозахисний центр".	Лелеха Алла	вул. Толстого 120, п/с 797, м. Чернігів 14014 тел. (04622)3-31-09, 4-83-26, 16-53-81 leleha@golsi.net	alla_leleha@ukr.net	
Чернігівська обласна благодійна організація "АРАТТА"	Філатова Вікторія	вул. Островського, 37, м. Чернігів 14017 тел. (0462)67-84-33,	arattia@open.net.ua	www.aratta.iatp.rg.ua
Обласна спілка жінок України	Дорожкіна Ірина	вул. Шевченко, 105а, кім.214, м. Чернігів 14027 тел. (04622) 3-34-52, (0462)94-04-28, 17-03-12	sgu@ingress.on.ua	
Чернігівський громадський комітет захисту прав людини	Тарасов Олексій	вул. Горького 57/1, м. Чернігів 14000 тел. (0462)16-53-81,	publicom@hotmail.com	
Чернігівська міська Ліга (клуб) ділових і професійних жінок	Дорожкіна Ірина	вул. Шевченка, 105-а, кім. 214, м. Чернігів, 14027 тел./факс(0462) 94-04-28, 3-34-52, 17-03-12	ligaline@gls.net.ua	
Чернігівська міська організація "Жіноча громада"	Дудко Людмила	вул. Святомиколаєвська, 12/ 52, м. Чернігів 14000 тел. (0462)17-42-99		